1
2018
(155)

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Cena 6,00 zł
(VAT=5%)

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

УНІВЕРСАЛ

УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

Народе Український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю республики Російської. На півночі в столицях іде межиусобна і кривава боротьба. Центрального Правительства нема, і по державі ширяться безвласття, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народньої. Україна теж може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе український. Ти, разом з братніми народами України, постанни нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею во ім'я творення ладу в нашій країні, во ім'я ратування всієї Росії, оповіщаємо:

Віднині Україна стає Українською Народньою Республикою.

Не відділяючись від республики Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими помогти всій Росії, щоб вся республика Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству—Генеральному Секретаріятові України.

Маючи силу і власть на рідній землі, ми тою силою і властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але всієї Росії.

Отож, оповіщаємо:

До території народньої Української республики належить землі, заселені у більшости українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харьківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української народньої республики, що до прилучення частин Курщини, Холмщини, Бороніжчини і сумежних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлено по згоді організованої волі народів.

Всіх-же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української народньої республики існуюче право власности на землі поміщицькі та инші землі нетрудових хозяйств сільсько-господарського значіння, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі касується. Признаючи, що земля ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає генеральному секретареві по Земельних Справах негайно виробити закон про те, як порядкувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республиці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народньої Республики України з цього дня установлюється по всіх підприємствах вісім годин праці.

Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному Секретарству праці від цього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республики ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено як найшвидче. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через Центральне Правительство примусити і спільників і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права народу українського в Росії і по за Росією не було в замиренню порушено. Але до миру кожен громадянин Республики України, разом з громодянами всіх народів Російської Республики, повинен стояти твердо на своїх позиціях як на фронті, так і в тилу.

Останніми часами ясні здобутки революції було затемнено відновленою карою на смерть. Оповіщаємо:

Одинні на землі республики Української смертна кара касується.

Всім увязненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальности не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде виданий закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

З тою метою приписуємо Генеральному Секретарству судових справ зробити всі заходи до упорядкування судівництва і привести до згоди з правними поняттями народу.

Генеральному Секретарству Внутрішніх Справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами вищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя.

Так само в Українській народній республиці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: **свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканности особи і мешкання**, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

Український народ, сам довгі роки боровся за свою національну волю і нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, що на Україні сущих, тому оповіщаємо, що народам: великоруському, єврейському, польському та иншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя, та доручаємо нашому Генеральному Секретарству Національних Справ подати нам в найближчому часі законопроєкт про національно-персональному автономію.

Справа продовольча є корінь державної сили в цей тяжкий і відповідальний час. Українська народня республика повинна напружити всі свої сили і ратувати як себе, так і фронт, і ті частини Російської Республики, які потрібують нашої допомоги.

Громадяне! Іменем Народної Республики в федератівній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїнництвом, та до дружнього великого будівництва новихдержавних форм, які дадутьвеликій і знеможеній республиці Росії здоровля сили і нову будучину. Вироблення тих форм має бути переведене на Українських і Всеросійських Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів призначаємо 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання їх—9 січня (января) 1918 року.

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно видано буде закон.

У Київі 7 листопаду (ноября) 1917 року.

Накладом Олександрійського Т-ва „Просвіта".

НАД БУГОМ І НАРВОЮ ✶ NAD BUHOM I NARWOJU

№ 1 (155) Січень – Лютий 2018 ✶ Nr 1 (155) Styczeń – Luty 2018

nadbuhom.pl e-mail: nadbuhom@nadbuhom.pl ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski, tel. (+48)502565547

ЗМІСТ ✶ SPIS TREŚCI

С. Савчук, *Ми вашого двора не минаємо, із святим Рожджеством поздоровляємо!* 3
(юг), *Миколайові відвідини школи в Більську* 6
Л. Лабович, *Щедрик, щедрівочка долетіла до Білостока* 7
S. Sawczuk, *Odyn wik wże prożyła!* 9
(юг), *Кадри з колядування у дитячому садочку в Більську* 10
Л. Лабович, *Культурна спадщина Підляшшя на прянику* 11
Бо каждому залєжит! Розмова з Віолєтою Крук, што співає не оно на Пудляшу 13
Я. Токар, *На Холмщині згадали акцію «Вісла»* 18
О. Ільїн, *Хто ж все-таки є автором «Русінского лементара»?* 21
Ju. Hawryluk, *Dojrzewanie do niepodległości* 24
Ю. Плєва, *Як пришлі сові^е^ти* 26
З розказув Васіля Максим'юка. Як колісь у Збучи^е^ жилось – вуйна 30
A. Stefaniuk, *Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”* 35
З давніх часів. Мандрівне життя. Спогади Л. Красковської 39
І. Киризюк, *З циклу «Наленчівські вірші»* 42
І. Киризюк, *З циклу «Притча Підляшшя»* 43
Л. Лабович, *З хроніки подій на Підляшші* 44

НАША ОБКЛАДИНКА:

І зимою сонце загляне у підляське віконце! Пряник спекла і сфотографувала Єва Степанюк (творчий дебют на наших сторінках).

Стор. II – III: III-й і IV-й Універсали Української Центральної Ради, якими у листопаді 1917 – січні 1918 років проголошено Українську Народну Республіку та її державну назалежність.

Стор. IV: Зимовий день у гміні Чижі.

Фото Ю. Гаврилюка

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович. **Співпрацівники редакції:** Іван Киризюк, Христина Костевич, Агнешка Парфінюк, Микола Рощенко, Славомир Савчук, Леокадія Саєвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Річна передплата на території Польщі коштує 50,00 зл. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz. **Współpracownicy redakcji:** Jan Kiryziuk, Krystyna Kościewicz, Agnieszka Parfieniuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: Andare. Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-95 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

Нового Року дождалі! Зо старим навіт два рази прощалісь...

Новий рочок з надією щастя й успіху прийшов, пока малий ще – алє завзято з тижня в тиждень нам хутенько росте!

На Руздво – кутю пшеничну з медом наварилі, в церкві помолілісь, ще й заколядовалі. Добра всякого й радості кому оно далося – нащедровалі.

До посту вже готови – на Велікдень ждати, над справами тлінного тіла й вічного духа смиренно розмишляти.

Зима – морозом тріщит, снігом троху посипає, то земля оддихає, пуд новий урожай силу набирає!

А колі так то – весна, значит, на певно вже прийде... Бусли прилєтят, «буслову лапу» господині спекут, трава майова зазелєніє й утішаться люде – бо як худобі рогатуй паша соковита, то господарам і господиням молоко свіженькє буде...

То й нам – поетам, журналістам, редакторам, а тоже й Вам – Нашим Читачам, за роботу буденну знов приходиться братись: будут на певно єїни наслідки, а дай Бог, што й немалиї успіхи!

Тих успіхув щиро всім – Вам і собі – бажаємо й до нового журнального року з нашим надбужанським і наднарвянським – одним словом пудляським – часописом

запрошуємо!

Сподобалась нам прикрашана зимовим інієм груша коло Вуорлі

Фото Ю. Гаврилюка

Ми вашого двора не минаємо, із святим Рожджеством поздоровляємо!

От вже і Руздво прийшло, нема до кого заговориті – діеті вже хіба не прииедут. Дочка тепер у Варшаві живе, а син з невіестков і з внукамі в Білостоці. Прийдеться мусі самуой святковаті. Колісь то повна хата била, і сусіедка приходіла, і діеті біегалі пуд рукамі. І хоч з чоловіеком посварилася, а тепер... Всіе сідят вдома перед телєвізорамі.

Такими невеселими, ностальгійними словами починався вечір колядок в більській «четвірці», на якому колядували учні, які вчаться в цій школі української мови. В цьому році було це майже театралізоване дійство. Ось, десь на селі під Більськом самітна старша жінка чекає свята. Діти роз'їхались по світу і думає вона, що проведе Різдво на самоті. Але зараз чути, що бреше собака і над'їжджає авто, а там – діти та онуки. Починається справжнє веселе свято. А яке ж Різдво без колядок? До бабусиної хати приходять щораз то нові колядники, щоб славити Боже Дитя. Ці ролі втілили школярі.

– Ми намагались представити свята та колядування так, як воно виглядає, і прийняли багато колядників – говорять Оля Пєкутін, яка зіграла господиню, та Дарія Рута, котра зіграла її доньку. *– Про колядування ми також дізнавались від старших – мені баба оповідала, як колись це відбувалось, а ми намагались це відтворити. Особисто також кожного року колядуємо, чи то в Більську, чи у дідусів на селі і в родині.*

Шкільний вечір колядок це не єдине суто українське колядування в Більську. День перед цим кон-

цертом, 16 січня, на вечорі під заголовком «Заколядуймо всі разом», різдвяні пісні співали діти з українських груп Дитячого садочка № 9 «Лісова поляна» (*фото на стор. 10*). Головним організатором обох заходів була Єлизавета Томчук.

– *Вечір колядок відбувається від самого початку існування навчання української мови в нашій школі* – говорить вчителька української мови. – *Починали від таких маленьких скромненьких концертів у рамках ялинки, пізніше почали робити вже окремі, але ще невеличкі заходи, а вже від декількох років організуємо великий концерт у спортивному залі, в якому беруть участь учні практично всіх класів, які вивчають українську мову. Показуємо колядки, показуємо вертеп, поздоровляємо зі святами, складаємо побажання.*

Єлизавета Томчук говорить, що вечір колядок це захід, який проводиться передовсім з думкою про батьків та дідусів. Можуть вони побачити своїх дітей та онуків, переконатися, чого вони навчились у цей передріздвяний період.

Підготовка до концерту – вивчення колядок, починається практично вже під кінець листопада. Кожного року щось треба міняти, показати щось нове. Очевидно, колядки залишаються менш більш ці самі, але до концерту вводяться також сучасні українські різдвяні пісні. В цьому році вирішено, щоб ввести до дійст-

ва місцеву українську говірку та показати місцеві реалії. Як підкреслила, виступаючи після колядного дійства, директор школи Євгенія Галка – думала, що учні та вчителі, які підготовляють концерт, нічим уже не зможуть заскочити, а тут виявляється черговий раз – захоплення та несподіванка – колядування десь під Більським.

Зі словами подяки колядникам та різдвяно-новорічними побажаннями звернулась до дітей, батьків і вчителів також присутня на вечорі секретар міста Більськ Тамара Корицька.

– Маю надію, що ваші діточки заховають у пам'яті ті колядки, ті традиції, які переказували нам, і що будуть співати їх у дорослому житті, учити своїх діточок і розказувати, як то було файно, коли брали участь у такому вечорі колядок. Я оддавна є кожного року на тому вечорі і завжди приходжу тут з охотою. Пам'ятаю, як ще на початку був організований в маленькій гімнастичній сальці, але завжди була цікава програма і високий рівень – сказала представник влад міста, а до її слів приєднався голова Союзу українців Підляшшя, д-р Андрій Артем'юк.

– Дякую вам всім і вашим батькам за це, що підтримуєте цю традицію. Важко собі просто уявити той час без колядки, без колядування, без колядників, без цієї дуже гарної, теплої святочної та новорічної атмосфери.

Всі присутні, які відчули цю атмосферу, гарячими оплесками нагороджували виступаючих. Василь Сливка не вкривав, що під час концерту мав сльози на очах, а прийшов для своїх внуків.

– Хоті[е]лося б вернутись самому до того часу, колі будучи дитятом сам колядовав. Алє що ж – час йде і ті[е]шусь, що молодьож переймає

тоє, що ми самі робили. Я в час свят організую для своїх внукув такоє родинне колядованнє, старши тоже хоті[e]лі пуйти і разом ми всі[e] колядовалі, а тепер бачу, що самі вже колядуют. Подяка для вчителюв і школи, що пудтримуют тую традицію, бо то всьо, що тут научаться, будут продовжувати у своїх родинах.

Наслідки праці вчителів видно вже не лише на вечорах колядок. Дітей та молодь, які вчаться рідної української мови, в час Різдва можна зустріти на вулицях міста або десь на селі, як колядують, продовжуючи традицію – несучи трішки радості, інколи до домівок, в яких залишились тільки самотні старші особи.

Славомир САВЧУК
Польське Радіо Білосток
Фото Ю. Гаврилюка

Wieczory kolęd w Szkole Podstawowej nr 4 i Przedszkolu nr 9 „Leśna Polana" w Bielsku Podlaskim oraz Wieczór kolęd ukraińskich w klubie „Jubilat" w Białymstoku zorganizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Миколайові відвідини школи в Більську – 19.12.2017 р.

II-й клас гімназії

I-й клас початкової школи

Важко зараз уявити січень без колядних переглядів. Саме того місяця колядки лунають скрізь – не лише при святковому столі та під час Різдвяного колядування, але також у садках, школах, церквах, осередках культури. Згідно з традицією попередніх років «Вечір українських колядок» зорганізував Білостоцький відділ Союзу українців Підляшшя. 20 січня у клубі «Jubilat» у Білостоці зустрілися виконавці, діти, їхні батьки та всі, які хотіли послухати та самим поспівати колядок.

Щедрик, щедрівочка долетіла до Білостока

«Вечір українських колядок» у Білостоці упродовж багатьох років був заходом проводженим пунктами навчання української мови – спершу його організував міжшкільний пункт навчання при Початковій школі № 12 (зараз пункт діє при Початковій школі № 9), згодом приєдналася Громадська початкова школа св. Кирила і Методія, а також міжсадковий пункт при Інтеграційному садку № 26. Третій рік головним організатором концерту є місцевий відділ Союзу українців Підляшшя, проте у захід активно включаються вчителі української мови та їхні учні. Саме й вони почали цьогорічний «Вечір українських колядок», презентуючи вертеп та українські колядки.

Вертеп у виконанні дітей, які вивчають українську мову в Білостоці – від садка по гімназію

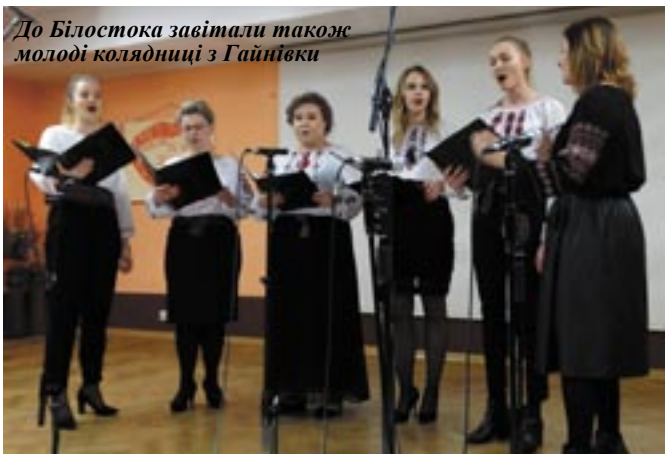

До Білостока завітали також молоді колядниці з Гайнівки

Ініціаторкою приготування спільного вертепу була Дорота Шупер-Якуб'юк, мама одного дошкільника. Окрім неї з дітьми працювали білостоцькі вчительки – Кароліна Хмур і Олександра Іванюк, та, звичайно, батьки. Завдання не було просте, оскільки діти, які готувалися до спільного виступу, вчаться не в одній, але аж майже в десятьох різних садках і школах міста. Було побоювання, як все вийде, але кінець кінцем на сцену вийшло понад 20-теро переодягнених дітей, які показали батькам і всім присутнім різдвяне дійство.

– *Це була перша така нагода показати вертеп з дітьми з усіх пунктів навчання української мови в Білостоці* – сказала Олександра Іванюк, вчителька української мови. – *Дуже важко було разом зібратись, бо відомо, що діти в садочку і міжшкільному пункті пізніше вчаться української мови, не мають уроків протягом дня, тільки приїжджають по своїх заняттях. Тяжко було нам вибрати таку годину, щоб ми всі могли зустрітись. Однак всі навчилися і цей наш перший вертеп вийшов непогано. Як на перший раз було добре та треба подякувати батькам, що приготували і вибрали костюми, та дітям, що навчилися.*

«Вечір українських колядок» від самого початку мав на меті презентацію потенціалу українського середовища в Білостоці. Тому, перш за все, на заході виступають місцеві виконавці – як діти і мо-

лодь, так і дорослі. Тим разом українські колядки і щедрівки виконували учні і випускники Громадської початкової школи св. Кирила і Методія, які співають у шкільному хорі та в ансамблі «Стебло». Показалися й господарі концерту – фольклорний колектив «Добрина».

Однак кожного року на «Вечорі українських колядок» з'являються нові елементи. Цього року це був виступ хору «Восклікновєніє» з Гайнівки, цьогорічного лауреата другого місця «Гайнівських зустрічей з православною колядкою», та українського фольклорного колективу «Гілочка» з Черемхи.

– *Як нова управа Білостоцького відділу Союзу українців Підляшшя організуємо «Вечір українських колядок» третій раз* – говорив Лука Бадовець, голова місцевого відділу. – *Завжди тут виступають колективи з Білостока, є діти з садочка та інших пунктів навчання української мови. Хочемо однак, щоб виступали у нас не тільки білостоцькі ансамблі, але й з інших місцевостей Підляшшя. Цього року це був хор з Гайнівки і «Гілочка» з Черемхи. На мою думку, зацікавлення концертом є велике – приходить багато людей, серед них батьки дітей, які вчаться української мови. Це ж така добра нагода, щоб побачити своїх діточок на сцені.*

Серед запрошених гостей на «Вечір українських колядок» прибув Войцех Пжиґонський, уповноважений Підляського воєводи у справах національних і етнічних меншин. Він щораз частіший гість українських заходів у регіоні. Після концерту зізнавався, що українські виконавці справили на нього велике враження своїми мистецькими талантами.

Голосисті виконавці з черемуської «Гілочки»

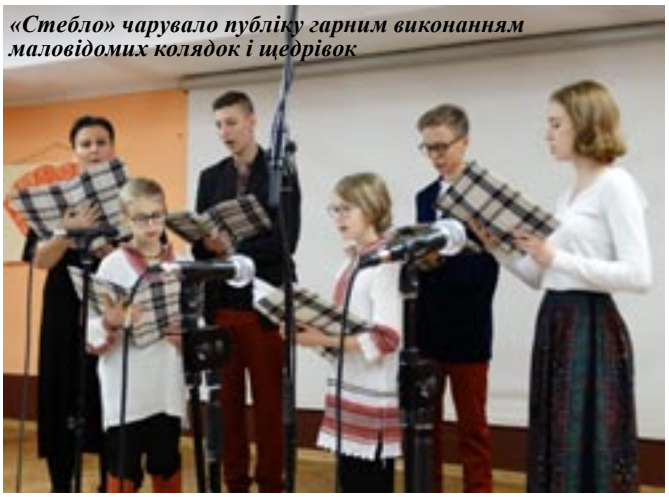

«Стебло» чарувало публіку гарним виконанням маловідомих колядок і щедрівок

Молодість та колишній репертуар, тобто «Добрина» з Білостока

Постійним учасником «Вечора українських колядок» є учні православної школи

Організатори «Вечора українських колядок» кожного року намагаються залучити публіку до спільного співання. Також цього року не забракло гучних колядок у виконанні усіх учасників концерту.

– *Так як в попередніх роках не пускаємо людей відразу додому* – продовжував Лука Бадовець. – *Завжди маємо приготований почастунок – солодощі, фрукти, каву, чай, щоб ми разом посиділи, поспілкувалися, поспівали колядки. Це така нагода, щоб разом продовжити Різдвяне колядування.*

«Вечір українських колядок» то одна з кількох ініціатив місцевих українців – молодих людей, об'єднаних у колективі «Добрина», вчителів української мови та білостоцьких активістів. Показує вона певний потенціал, який вдалося зберегти та розвинути в столиці Підляського воєводства. Окрім зустрічей з українськими колядками і щедрівками у січні білостоцькі діячі провели також дуже вдалу українську новорічну «Маланку». Слід сподіватися чергових цікавих ініціатив.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Mieszkanka Miedwieżyk obchodziła 100 – lecie urodzin

Odyn wik wże prożyła!

Chociaż oficjalne obchody setnych urodzin Tatiany Hul odbyły się w styczniu 2018 r., to na świat przyszła w roku 1917 w ogarniętej rewolucją, rozpadającej się Rosji, dokładniej – na terytorium obecnej Białorusi, pod Mohylewem, we wsi Tretiaki. W odległe od rodzinnych Miedwieżyk (*Medweżyki*) strony zagnało ich bieżeństwo, z którego wróciła, gdy była małą dziewczynką. Kiedy wrócili, nie mieli dosłownie nic. Ojciec pojechał do Hajnówki na zarobki, ale pieniędzy nie zarobił, bo zachorował i zmarł w 1923 r. Mama zmarła w 1940 r. Jak mówi jubilatka – szczęście w życiu miała jedynie do ciężkiej pracy.

– *Czego ja nie robiłam, żeby się utrzymać* – wspomina pani Tatiana. – *Za sanacji woziłam drewno na sprzedaż do Wysokiego. Zawiozę furę brzeziny, to zarobię góra 4 złote. A kilogram słoniny czy pół litra wódki kosztowały 2 złote. Podczas okupacji nosiłam z Pokaniewa samogon i sprzedawałam w Czeremsze służącym na kolei Niemcom. Potrafiłam przytaszczyć 10 litrów, a za to było 100 marek. Sprzedawałam im także kurze jajka. I sama kosą kosiłam, i sama orałam*.

Do szkoły pani Tatiana chodziła w pobliskich Rogaczach, na dalszą naukę nie było pieniędzy. Trzeba było żyć z ziemi, a wielkich pieniędzy z tego nie było. Jak wspomina, kiedyś w Rogaczach jakąś rentę otrzymywał mężczyzna, bo nie miał ręki, w Mikuliczach – mężczyzna, który miał protezę nogi, a w Miedwieżykach pieniądze dostawali jedynie – *Osiup i Dawyd*, reszta nie miała stałych źródeł dochodu.

– *We wsi mało było takich gospodarzy, do których nie chodziłabym na wykopki. Gdy kopałam dla sąsiadki kartofle, wsadziła mnie do takiego worka i ja zbierałam, a ona nosiła koszyki. Nie miałam w co się obuć. Nawet z bratem do Milejczyc na wykopki się wynajmowaliśmy.*

Los nie sprzyjał jej także w życiu osobistym. W 1935 roku wyszła za mąż za Bazylego Wiszenkę. Gdy wybuchła wojna, mąż walczył w obronie Warszawy, a po klęsce wrześniowej trafił do sowieckiej niewoli. Aby dostać się do tworzonej armii gen. Andersa, zmienił imię na Wacław i przeszedł na katolicyzm. Wraz z armią przez Bliski Wschód i Afrykę trafił do Anglii i został marynarzem na niszczycielu ORP "Ślązak". Po powrocie do Polski został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa, wyszedł na wolność w latach 50. i zamieszkał w Świdniku. Więzy zostały zerwane, a pani Tatiana z synem musiała radzić sobie sama.

– *A tu dzielili ziemię, bo było scalenie, ale mi nie dali – bo ja żona żołnierza Andersa, syna do szkoły nie chcą wziąć – bo ja żona żołnierza od Andersa*.

Ukojenie przynosiło jedynie śpiewanie piosenek. Pani Tatiana pośpiewywała sobie przy pracy, ale chodziła także na chór do cerkwi w Rogaczach.

– *Śpiewałam, oj śpiewałam. Kiedyś moja mama powiedziała: prześpiewasz swoje szczęście* – wspomina pani Tatiana i głośno raczy kilkoma piosenkami: *Posadyła wraża baba zamist' huski husaka, sama wyjszła na hulyciu i wdaryła hopaka, hop moji hreczanyky, hop moji jaczny, czomuż moji hreczanyky takyji nesmaczny....* Po żartobliwej piosence następuje piękny starodawny kant do Matki Bożej Poczajowskiej: *Pasły pastyri owcy na hore i uwidieli Matier Bożu na skale, na tuj skale stopku znaty, de stojała Boża maty, tut wodu berut...* Pomimo swego wieku, stulatka pamięta wszystkie zwrotki długiej pieśni – od początku do końca.

Tatiana Hul nie stosowała żadnej diety, to raczej los wymuszał wówczas na ludziach zdrowe odżywianie. Jak mówi, w odróżnieniu od dzisiejszych czasów, ludzie świniaka bili najwyżej dwa razy w roku. Recepta na życie – trzeba dużo pracować, bo obecnie ludzie nic nie robią, a wszyscy chorują. A ona nie miała czasu na chorowanie. Mówi, że teraz kobiety siedzą przeważnie przed telewizorami, a kiedyś, dajmy na to – len – trzeba było: pielić, rwać, ścielić, trzeć, trzepać i jeszcze jechać i sprzedawać.

– *W 1962 roku sama przebudowałam dom, bo już ciekł mi dach. Pomyślałam, że rozbiorę, przebuduję dach i przeniosę. Znajomy poradził, żeby tylko dach wyremontować, to będzie taniej. Rozebrałam sama dach, usiadłam na dylach i płaczę – gdzie ja będę zimować, jak rozebrałam dom? Ale jakoś pan Bóg pomógł, że do zimy skończyłam i piec postawiłam, i na zimę weszłam do swego mieszkania*.

W kuchni pani Tatiany na honorowym miejscu stoi stara maszyna do szycia. Stulatka wskazuje na nią i mówi, że to dzięki niej się utrzymywała.

– *Szyłam i to dobrze. Przynosili do szycia z innych wiosek. Nawet trzem paniom z Warszawy uszyłam jesionki. Przyszła i czwarta i prosiła, żeby uszyć, ale już starsza byłam. Powiedziałam, że nie dam rady. A wcześniej elektryczności jeszcze nie było, więc siedziałam przy lampie naftowej i szyłam. Nauczyłam się, gdy chodziłam na zarobek do naszej sąsiadki, która wyszła za mąż do Sobiatyna. Pracowałam u niej, a ona w zamian uczyła mnie szyć.*

Setne urodziny Tatiany Hul były świętem dla całej gminy Milejczyce, nikt bowiem inny nie osiągnął takiego wieku. Obchody odbyły się 18 stycznia w świetlicy w Miedwieżykach. Oprócz najbliższych urodzinowe życzenia składali przedstawiciele władz gminy z wójtem Jerzym Iwanowcem na czele, proboszcz parafii w Rogaczach ks. Mirosław Awksietijuk, delegacja siemiatyckiego oddziału Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, a listy gratulacyjne przesłali Prezes Rady Ministrów, Wojewoda Podlaski oraz Prezes KRUS.

– *Życie nie było łatwe. Trudno, że taki los nas spotkał* – mówi pani Tatiana Hul. Ale hart ducha i wewnętrzna siła sprawiały, że się nie załamywała, ciężko pracowała i starała się pomagać innym. Dziś cieszy się spotkaniami z kochającą rodziną i opiekującą się nią sąsiadką.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok
Fot. autora artykułu

Кадри з колядування у дитячому садочку в Більську

Фото Ю. Гаврилюка

Їй 26 років, за освітою вона географ, але вирішила зайнятися …пряниками. При чому трохи нетиповими, бо з орнаментами з традиційних рушників, підляських хат, українських сорочок-вишиванок. Єва Степанюк із Засцянок, що коло Білостока, популяризує це виняткове печиво віднедавна, але воно стає щораз популярнішим як оригінальний приклад використання культурних цінностей Підляшшя.

Культурна спадщина Підляшшя на пряник

Для Єви Степанюк підляські традиції були важливі від завжди. Вихована в контакті з селом та підляською говіркою Шостакова в ґміні Чижі, звідки її сім'я, вирішила в певному моменті використати те, з чим весь час зустрічалася – регіональні орнаменти, та перенести їх на пряники, які час від часу випікала перед Різдвом Христовим. Концепція виявилася оригінальною – ніхто досі не робив пряників, наприклад, у вигляді підляської віконниці.

– Пряниками займаюсь професійно, як «Мандрівка», два роки, а як хобі – більш менш чотири роки – пояснює молода підляшанка. *– Початково я використовувала дуже популярні орнаменти, які бачила в інтернеті, інспірувалась чужими ідеями. У певному моменті, однак, вирішила використати локальні візерунки. За підставу прийняла регіональні узори. Вони для мене найважливіші. Через це хочу показати, які важливі регіональні продукти, регіональні орнаменти. Та форма є для мене найпростішою для того, щоб переказати місцеву культуру. Окрім того, ці орнаменти мені дуже подобаються. Так що в певному моменті попробувала – стало виходити, почала робити щораз більше і мої пряники пішли у світ.*

Молодій майстрині не бракує інспірацій:

– Передовсім це узори з тканин – рушників, скатертин, але також з дерев'яної архітектури. Для мене важливі, зокрема, поодинокі елементи архітектури – віконниці, надвіконня та інші, використовую окремі елементи з підляських хат, які переношу на пряники.

Як підкреслює Єва: *архітектура це вельми багате джерело нових ідей.* Тому, дивлячись на її пряники, можна відбути свого роду подорож по підляському дерев'яному будівництві. Однак, молода рукодільниця весь час шукає чогось оригінального. Тому на її пряниках з'являються щораз нові, різноманітні елементи, як хоча б звіри (зубри, лосі, лиси), також ті, які виходять поза вузьку тему, пов'язану з нашою підляською культурною спадщиною.

Пряники молодої підляшанки це маленькі шедеври мистецтва – витончені, з підкресленими навіть найменшими деталями оригіналу. Бо ж коли Єва розмальовує підляське вікно, то відтворює не лише його загальний кшталт, віконниці та орнаменти на надвіконню, але навіть такі дрібнички, як занавіски чи квіти, що стоять на вікні.

Однак, зробити одне таке тістечко не так і просто. Перш за все, необхідно для цього море терпіння, справжній мистецький талант, а окрім того й кулінарні здібності. То ж треба знати, яке тісто потрібне, треба також зуміти приготувати відповідну глазур, при чому різних кольорів та різної густоти.

– *Найбільше часу займає коронка, стилізована під орнаменти з рушників* – зізнається Єва. – *Кожну лінію веду окремо й окремо ставлю кожну крапочку. Отже, час залежить від конкретного візерунку. Один середньої величини пряник займає приблизно годину.*

Пряники Єви Степанюк були вже помічені та оцінені. У травні 2017 р. вона отримала одну з трьох перших нагород у конкурсі «Наше кулінарне надбання – смаки регіонів» (в категорії «продукти рослинного походження», підкатегорія «кондитерські вироби»). Слід відмітити, що це доволі престижний конкурс, який має на меті підтримати кулінарну традицію регіону та зберегти від забуття кулінарні «перлини».

Свої пряники Єва презентує на заходах, які мають на меті популяризувати локальний продукт і регіональні пам'ятки. Це хоча б: Фестиваль музики, мистецтва і фольклору «Підляська октава культур» у Білостоці, Фестиваль багатьох культур і народів «З сільського подвір'я» в Черемсі, «Ярмарок зубра» в Гайнівці, «На Івана, на Купала» в Дубичах-Церковних тощо.

На пряники Єви приємно подивитися, однак їсти – трохи шкода. Трудомісткість їх виготовлення справляє, що вони ніколи не стануть масовим туристичним продуктом. Це з одного боку перевага, а з другого – обмеження, оскільки жити з випікання і розмальовування пряників, фактично неможливе. Хіба що – як підкреслює Єва – вдасться їй опрацювати технологію, яка дозволить так зорганізувати працю, щоб надалі була вона ручна, але щоб цілий процес відбувався швидше.

Поки що виготовлення пряників залишається дуже клопітким занятям. Тому-то молода майстриня пробує шукати інших способів популяризації своїх ідей, що пов'язані з використанням культурної підляської спадщини як елементу промоції регіону. Одною з таких форм є різного роду майстер-класи.

– *Останнім часом маю багато майстер-класів* – говорить. – *Дуже багато таких зустрічей відбулося перед святами, бо пряники пов'язані саме з Різдвом Христовим, хоча вони проходили протягом цілого року. Це залежало від від теми.*

Веду заняття і з дорослими, і з дітьми. Якщо це група дітей, то намагаюся спершу показати регіональні узори, а потім переходимо до таких простіших, більше приємних орнаментів. Я веду також заняття для дорослих і на тих майстер-класах ми вже робили віконниці – такий найважливіший для мене орнамент, типово регіональний.

Майстер-класи з Євою Степанюк пройшли хоча б 7 грудня 2017 р. у Громадській початковій школі св. св. Кирила і Методія в Білостоці. Провели їх учительки української мови в рамках проекту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»». Були вони спрямовані до дітей, які вчаться української мови не лише у «православній» школі, але також у міжшкільному і міжсадковому пунктах навчання української мови в Білостоці. Старші діти пробували відтворювати на прянику традиційні підляські орнаменти, молодші розмальовували те, що їм підказувала їхня уява.

– *Бачу, що з року на рік є щораз більше зацікавлення моїми пряниками* – говорить Єва. – *Тому намагаюсь проводити більше майстер-класів і через те ще більше промувати цей продукт.*

Час, коли Підляшшя як туристичний регіон асоціювалося зі штамповим, виготовленим у Китаю зубром, уже, здається, минає. Зараз щораз більше людей пробує придумати інші, неповторні продукти, які будуть відкликатися до нашої культурної спадщини та водночас промувати Підляшшя. Єва Степанюк запропонувала доволі оригінальний та вартісний продукт – пряники з суто підляськими орнаментами. Всі, яким цікаво подивитися на ці маленькі перлинки, можуть зайти на facebook.com/mandrivka.podlasie, де Єва презентує свої вироби. Та може комусь і запахне якась квітка з підляського ручника або сорочки-вишиванки, та захоче її скуштувати.

Людмила ЛАБОВИЧ

На фото авторки статті: Єва Степанюк на майстер-класах у «православній» школі

Бо каждому залєжит!

Bo każdomu zależyt!

«На Івана, на Купала» 2015. Фото Ю. Гаврилюка

Розмова з Віолєтою Крук, што співає не оно на Пудляшу

Rozmowa z Wioletoju Kruk, szto spiwaje ne ono na Pudlaszu

Колі оно виберуться пудляші[e] на Лемковину, або десь інакш зийдуться з лемками – то на певно штось цікавого з теї зустричи буде. Доказом тому є тоже й наше «Над Бугом і Нарвою», де не оно про лемкув (і то не про одних оно Антонича чи Никифора) пішеться, алє й самі лемкі й лемкині тут знаходят полє для показання свого авторського запалу. Тому нікому не било дівом, што так сталося тоже й у Познані, де лемко Петро Чухта втілів у ді[e]ло задум створиті фольковий ансамбль, а пудляшанка Віолєта Крук стала його голосом. Як наслідок успішної спуольної праці фольк-рокова «Krambabula», бо так назвався познанській ансамбль, випустіла у 2017 рокові свуой перший диск з репертуаром як «загальноукраїнськім», в тому числі[e] з культовою для поколі[e]ння пудляських «вусімдесятників» пі[e]сньою «Несе Галя воду», так і лемкуовськімі музичнімі стандартамі, як хоч би шлягєр з еротичнімі алюзіямі «Як я спала на сені». Голосісту вокалістку Віолєту вдалося «злапаті» на вакаціях в руодному Відові, й намовіті на коротку розмову про «староє» й «нове» в єїнум творчому житті.

Юрій Гаврилюк: ***Вітаю з виданньом першого диску «Крамбабулі». У Бі[e]льську однак знаємо, што для Тебе то не дебют на музичному ринкові.***

Віолєта Крук: То правда – колі мі[e]ла 7-8 лі[e]т, то почала співаті в українському ансамблі пі[e]сні і танцю «Ранок», якій ді[e]є при Більськовому будинкові культури, а його участнікі то ді[e]ті й молодь, якая учиться української мови у початковуй школі й гімназії. В ансамблі я била не менш

Koli ono wyberut'sia pudlaszi[e] na Łemkowynu, abo deś inaksz zyjdut'sia z łemkami – to na pewno sztoś cikawoho z teji zustryczy bude. Dokazom tomu je toże j nasze «Nad Buhom i Narwoju», de ne ono pro łemkuw (i to ne pro odnych ono Antonycza czy Nykyfora) piszet'sia, ale j sami łemki j łemkyni tut znachodiat pole dla pokazannia swoho awtorśkoho zapału. Tomu nikomu ne było diwom, szto tak stałosia toże j u Poznani, de łemko Petro Czuchta wtiliw u di[e]ło zadum stworyti folkowyj ansambl, a pudlaszanka Wioleta Kruk stała joho hołosom. Jak naslidok uspisznoji spuolnoji praci folk-rokowa «Krambabula», bo tak nazwawsia poznańskij ansambl, wypustiła u 2017 rokowi swuoj perszyj dysk z repertuarom jak «zahalnoukrajińskim», w tomu czysli[e] z kultowoju dla pokoli[e]nnia pudlaśkich «wusimdesiatnikuw» pi[e]snioju «Nese Hala wodu», tak i łemkuowśkimi muzycznymi standartami, jak chocz by szlahier z erotycznymi aluzijami «Jak ja spała na seni». Hołosistu wokalistku Wioletu wdałosia «złapati» na wakacijach w ruodnomu Widowi, j namowiti na korotku rozmowu pro «staroje» j «nowe» w jejinum tworczomu żytti.

Jurij Hawryluk: ***Witaju z wydanniom perszoho dysku «Krambabuli». U Bi[e]lśku odnak znajemo, szto dla Tebe to ne debjut na muzycznomu rynkowi.***

Wioleta Kruk: To prawda – koli mi[e]ła 7-8 li[e]t, to poczała spiwati w ukrajińskomu ansambli pi[e]sni i tanciu «Ranok», jakij di[e]je pry Bilśkowomu budynkowi kultury, a joho uczastniki to di[e]ti j mołod', jakaja uczyt'sia ukrajińskoji mowy u poczatkowuj szkoli j himnaziji. W ansambli ja była ne mensz jak deset' li[e]t, bo na ostatnij koncert

як десеть лі℮т, бо на остатній концерт пої℮хала, як била вже студенткою. За той час взяла участь у запісі двох дискув колєктиву – перший диск з піснямі з Пувнуочного Пудляша й Полі℮сся, другій з колядкамі. Алє найбуольш, зві℮стно, запометаліся концерти, зокрема, виїздни, дякуючи якім побачила не оно мнуого сві℮та, алє й познала немало люді з інших фолькльорних колєктивув. То била чудова пригода, якая збогачовала й давала можлівость розвітку. Білі й гумористични ситуації, якіє згадуємо досюоль...

– Здається, што мнуого люді буольш ніж з «Ранку», де била Ти одною з числєнних співаючих дівчат, пометає Тебе з «Позитиву» й вельмі цікавого диску з такім самим заголовком і «Позитивною пі℮сньою» на початку.

– То било в часі наукі в ліцейові. З Магдаліною Якім'юк і Олєксандрою Корнілюк ми, як тріо, співалі вже в «Ранку», білі такою малою часткою сього ансамблю. Виступалі в такуой формі хоч би на конкурсах «З пудляської криниці». Як з'явілася можлівость запісаті фольковий диск, разом з трома нашимі музикантамі з «Пудляського фолькового оркєстру» створилі «Позитив» й почалі працю над матеріалом для того диску, якій вийшов 2012 року. То била цікава пригода, бо потум ще трохі концертовалі в сьому «позитвиному» складі, алє бив то досить короткій епізод і розповідаючи про себе рі℮дко про його згадую. Бо все ж такі основою для мене бив «Ранок», співаю саме дякуючи йому. То заслуга пані Елі Томчук...

– Як би не дівітісь – музичний доруобок в Тебе зобрався немалий. А як ви, участнікі «Крамбабулі», однайшлісь у Познані?

– Як ї℮хала учитісь в університеті, думала, што співаті українською мовою вже певно не буду, бо не буде з кім, не буде як. Зараз посля того, як прії℮хала до Познаня, у жовтні – лістопаді почала ходіті на платни майстер-кляси бі℮лого спі℮ву, коб просто трошкі поспіваті, бо найбуольш пісень тут било українських. Алє ходіла туди недовго, бо через інтернет познайомілась з Петром Чухтою, якій помі℮стів анонс, што хоче створіті новий музичний проєкт. Я на той анонс одказала і Петро мене запросів на першу репетицію, якая одбилась на початкові грудня 2014 року.

– В «Ранку» й «Позитиві» ви співалі в буольшуй чи меншуй групі, а тут ти солістка...

– На початку я навіт трошкі боялась, бо ніколі не співала сама, сольо. Алє подумала – є нагода то пуйду обачіті, што вони хочут робіті...

– Од чого почалі?

– Од стрілєцької пі℮сні «Ой хмариться, туманиться». Як мі℮лі перший раз зустрі℮тісь, то тую пі℮сню каждий доpoji℮chała, jak była wże studentkoju. Za toj czas wziała uczast' u zapisi dwoch dyskuw kolektywu – perszyj dysk z pisniami z Puwnuocznoho Pudlasza j Poli℮ssia, druhij z koladkami. Ale najbuolsz, zwi℮stno, zapometalisia koncerty, zokrema, wyjizdny, diakujuczy jakim pobaczyła ne ono mnuoho swi℮ta, ale j poznała nemało ludi z inszych folklornych kolektywuw. To była czudowa pryhoda, jakaja zbohaczowała j dawała możliwost' rozwitku. Byli j humorystyczny sytuaciji, jakije zhadujemo dosiuol...

– Zdajet'sia, szto mnuoho ludi buolsz niż z «Ranku», de była Ty odnoju z czyslennych spiwajuczych diwczat, pometaje Tebe z «Pozytywu» j welmi cikawoho dysku z takim samym zahołowkom i «Pozytywnoju pi℮snioju» na poczatku.

– To było w czasi nauki w licejowi. Z Mahdalinoju Jakimjuk i Oleksandroju Korniluk my, jak trio, spiwali wże w «Ranku», byli takoju małoju czastkoju sioho ansamblu. Wystupali w takuoj formi chocz by na konkursach «Z pudlaśkoji krynici». Jak zjawiłasia możliwost' zapisati folkowyj dysk, razom z troma naszymi muzykantami z «Pudlaśkoho folkowoho orkiestru» stworyli «Pozytyw» j poczali praciu nad materiałom dla toho dysku, jakij wyjszow 2012 roku. To była cikawa pryhoda, bo potum szcze trochi koncertowali w siomu «pozytwynomu» składi, ale byw to dosyt' korotkij epizod i rozpowidajuczy pro sebe ri℮dko pro joho zhaduju. Bo wse ż taki osnowoju dla mene byw «Ranok», spiwaju same diakujuczy jomu. To zasłuha pani Eli Tomczuk...

– Jak by ne diwitiś – muzycznyj doruobok zobrawsia w Tebe nemałyj. A jak wy, uczastniki «Krambabuli», odnajszliś u Poznani?

– Jak ji℮chała uczytiś w uniwersyteti, dumała, szto spiwati ukrajińskoju mowoju wże pewno ne budu, bo ne bude z kim, ne bude jak. Zaraz posla toho, jak pryji℮chała do Poznania, u żowtni – listopadi poczała choditi na płatny majster-klasy bi℮łoho spi℮wu, kob prosto troszki pospiwati, bo najbuolsz piseń tut było ukrajińskich. Ale chodiła tudy nedowho, bo czerez internet poznajomiłaś z Petrom Czuchtoju, jakij pomi℮stiw anons, szto chocze stworyti nowyj muzycznyj projekt. Ja na toj anons odkazała i Petro mene zaprosiw na perszu repetyciju, jakaja odbyłaś na poczatkowi hrudnia 2014 roku.

– W «Ranku» j «Pozytywi» wy spiwali w buolszuj czy menszuj hrupi, a tut ty solistka...

– Na poczatku ja nawit troszki bojałaś, bo nikoli ne spiwała sama, solo. Ale podumała – je nahoda to pujdu obaczyti, szto wony choczut robiti...

– Od czoho poczali?

– Od strilećkoji pi℮sni «Oj chmaryt'sia, tumanyt'sia». Jak mi℮li perszyj raz zustri℮tiś, to tuju pi℮sniu każdyj dostaw, kob

став, коб послухаті й пудготовітісь, тому одразу моглі заграті й зробіті постановку. Тогди нас било шестеро й всіе билі задовольони й поексцитовани, бо треба сказаті, што ми вельмі разни. Не оно каждий з іншої сторони Пуольщи, алє у каждого інший характер музикі, котору любіт. Не думала, што ми так «договоримося», алє оказалось, што не дівівшись на всіе тиє разніці, добре до себе пасуємо й каждий докідає штось од себе. Говориться, што в «Крамбабулі» часть то музиканти «з муцніейшою ноткою», а часть то фольк. І ми так тоє мішаємо...

– Як сяя ваша музична суміш представляється персонально?

– Тепер нас в ансамблі 8 осуб. Ініціатор створення й лідер ансамблю то акордеоніст Петро Чухта, якій раніей грав у ансамблі «Лемко Тавер» в Стшельцах-Краєнських. Отже, «од фольку» то саме ми двоє. Наш перкусіст, Лукаш Сімінській, грає ще в ансамблі проґресивного рока й слухав зусіем іншу музику, алє шукав чогось нового. Дякуючи «Крамбабулі» познав тоже фольк, тепер навіт ходіт на майстер-кляси традиційних танцюв. Наш басовий ґітарист Славек Павловській тоже любіт фольк, любіт «Еней», любіт і рок – тоже є з сіетої «муцніейшої сторони». Тоже другій ґітарист, Каміль Башак, додає «муцніейшого звучання», бо то однак елєктрична ґітара, й уводіт своїе ідеї. А наша духова група то трубач Куба Плєбаняк, саксофоніст Давід Токловіч, якій тепер учиться в Музичнуй академії (кафедра джазу) й пузоніст Миколай Петриченко, тоже студент Музичної академії (клясична музика). Каждий штось іншого любіт і каждий штось іншого видумує. Просто такій «крам»...

– Саме вуон в назві ансамблю?

– Звіестно! На концертах все говоримо, што «Крам...» то як ми, члєни ансамблю, што хоч каждий інший і разний, алє зобрани разом в одне ціеле, так і наша музика – «товар», што його даємо слухачам. А «...бабуля» то муой біелий спіев, фолькльор, такая бабуся, што співає на лавці.

posłuchati j pudhotowitiś, tomu odrazu mohli zahrati j zrobiti postanowku. Tohdy nas było szestero j wsie byli zadowolony j poekscytowany, bo treba skazati, szto my welmi razny. Ne ono każdyj z inszoji storony Puolszczy, ale u każdoho inszyj charakter muzyki, kotoru lubit. Ne dumała, szto my tak «dohoworymosia», ale okazałoś, szto ne diwiwszyś na wsie tyje raznici, dobre do sebe pasujemo j każdyj dokidaje sztoś od sebe. Howoryt'sia, szto w «Krambabuli» czast' to muzykanty «z mucniejszoju notkoju», a czast' to folk. I my tak toje miszajemo...

– Jak siaja wasza muzyczna sumisz predstawlajet'sia personalno?

– Teper nas w ansambli 8 osub. Iniciator stworennia j lider ansamblu to akordeonist Petro Czuchta, jakij ranij hraw u ansambli «Łemko Tawer» w Stszelcach-Krajeńskich. Otże, «od folku» to same my dwoje. Nasz perkusist, Łukasz Siminśkij, hraje szcze w ansambli progresywnoho roka j słuchaw zusiem inszu muzyku, ale szukaw czohoś nowoho. Diakujuczy «Krambabuli» poznaw toże folk, teper nawit chodit na majster-klasy tradycijnych tanciuw. Nasz basowyj hitaryst Sławek Pawłowśkij toże lubit folk, lubit «Enej», lubit i rok – toże je z sietoji «mucniejszoji storony». Toże druhij hitaryst, Kamil Baszak, dodaje «mucniejszoho zwuczannia», bo to odnak elektryczna hitara, j uwodit swojie ideji. A nasza duchowa hrupa to trubacz Kuba Plebaniak, saksofonist Dawid Tokłowicz, jakij teper uczyt'sia w Muzycznuj akademiji (kafedra dżazu) j puzonist Mykołaj Petryczenko, toże student Muzycznoji akademiji (klasyczna muzyka). Każdyj sztoś inszoho lubit i każdyj sztoś inszoho wydumuje. Prosto takij «kram»...

– Same wuon w nazwi ansamblu?

– Zwiestno! Na koncertach wse howorymo, szto «Kram...» to jak my, czleny ansamblu, szto chocz każdyj inszyj i raznyj, ale zobrany razem w odne ciełe, tak i nasza muzyka – «towar», szto joho dajemo słuchaczam. A «...babula» to muoj biełyj spiew, folklor, takaja babusia, szto spiwaje na ławci.

– Здається, в інших регіонах «інституції лавочкі» нема, то фігура типова саме для Пудляша, хоч і тут співаючи бабусі вже звелісь. То виходіт, што ваш ансамбль такая колєктивна й муочно одмолоджона «бабуся», до того ще й мультіетнічна...

– Ще й мультірегіональна, бо й тиє члєни колєктиву, якіє не мают коренюв на Пудляшу, Лемкуовщині, чи як Микола Петриченко – «на далєкуй Україні», тоже з разних сторуон. Бо тут є Куяви, є Долішній Сьльонск й разни частіни Велікопуольщи. Тому думок й ідей все вельмі мнуого, каждий бачит всьо по-свойому. Часом вельмі довго говоримо про штось, бо мусімо слухаті себе взаємно й врешті-решт знайті компроміс. Приватно тоже добре договоруємося й проводімо з собою час. Для мене університетськє навчаннє й участь в «Крамбабулі» почалісь практично в той сам час, тому всьо тоє стало такім приємним періодом – вечором іду на репетицію, проводжу час з супер-людіма і могу з їмі виїхаті на концерт, бо хоч є ліепши й гуорши моменти, алє все якось разом.

– Життє то піесня... А што з наукою – музика допомагає?

– Моя спеціальность то ресоціалізація з кримінольогією. Тут як би не до спіеву, алє вдалось мніе зорганізоваті концерт у слідчому ізоляторові в Познаню, на якому било буольш як 30-ть арештантув, а тиє, што не досталі пропускув, оглядалі нас через телєвізію. В наступному академічному рокові пляную їехаті до арештанток й учіті їх колискових пісень. Тоже стараюся співаннє використаті у студентському науковому колі.

Життє то вельмі хуткє – учусь, в ліпні отримала ліценціат, тепер починаю магістерські студії. Як є можлівость, то працюю, коб собіе доробіті на своїе видаткі, з науковим колом часом десь поїедеться. Репетиції два рази в тиждень. Як граємо, то по кілька годін – починаємо десь коло 20-ї, то повертаті приходіться вночіе. Колі десь їедеться з «Крамбабульою», то на всьой день і так хутко всьо лєтіт...

– Такіх концертув мнуого? А де ж бив ваш дебют?

– Перший концерт ми загралі 12 ліпня 2015 р. в клюбі «U Bazyla» в Познані, а другій бив вже тиждень пузніей – на пудляському «На Івана, на Купала» в Дубічах-Церковних. Виступалі тоже на лемкуовських ватрах. Отже, граємо на разних фестивалях в плєнерові, в клюбах, найбуольш в Познані, часом на конкурсах. Саме нагорода за перше міесцє в конкурсі на «Olandia Etno Festiwal» дозволіла нам початі запіс першого диску.

– Музичний «самвидав»?

– Якоюсь міерою так. Ансамбль зав'язався як форма самоорганізації активних любітелюв фольку, тому ми ні од кого не залєжни, алє й мусімо оплачуваті всьо самі. Отже, пісніе для диску запісували своїм коштом в студіо «Radioaktywni» пуд Ченстоховою, што потребовало кількох виїздув. А вже виданням і дистрибуцією диску занялось вроцлавськє видавніцтво «Lou & Rocked Boys», якоє випустіло тоже дискі «Енея», «Гайдамакув», «Kozak System», а навіт «The Ukrainians».

– Міесцьом першої презентації диску бив «Przystanek Woodstock». Як ви туди потрапілі?

– Ми висилалі зголошеннє і досталісь на концерт на сцені Мірної оселі Крішни, де билі переважно панкови гурти, алє тоже фольк. Вийшло так щасліво, што мо-

– Zdajet'sia, w inszych rehionach «instytuciji ławoczki» nema, to fihura typowa same dla Pudlasza, chocz i tut spiwajuczy babusi wże zweliś. To wychodit, szto wasz ansambl takaja kolektywna j muocno odmołodżona «babusia», do toho szcze j multietniczna...

– Szcze j multirehionalna, bo j tyje czleny kolektywu, jakije ne majut koreniuw na Pudlaszu, Łemkuowszczyni, czy jak Mykoła Petryczenko – «na dalekuj Ukrajini», toże z raznych storuon. Bo tut je Kujawy, je Dolisznij Ślonsk j razny czastiny Welikopuolszczy. Tomu dumok j idej wse welmi mnuoho, każdyj baczyt wsio po-swojomu. Czasom welmi dowho howorymo pro sztoś, bo musimo słuchati sebe wzajemno j wreszti-reszt znajti kompromis. Prywatno toże dobre dohoworujemosia j prowodimo z soboju czas. Dla mene uniwersytetśkie nawczannie j uczast' w «Krambabuli» poczaliś praktyczno w toj sam czas, tomu wsio toje stało takim pryjemnym periodom – weczorom idu na repetyciju, prowodżu czas z super-ludima i mohu z jimi wyjichati na koncert, bo chocz je lie pszy j huorszy momenty, ale wse jakoś razom.

– Żyttie to pie snia... A szto z naukoju – muzyka dopomahaje?

– Moja specialnost' to resocializacija z kryminolohijeju. Tut jak by ne do spiewu, ale wdałoś mnie zorhanizowati koncert u slidczomu izolatorowi w Poznaniu, na jakomu było buolsz jak 30-t' aresztantuw, a tyje, szto ne dostali propuskuw, ohladali nas czerez telewiziju. W nastupnomu akademicznomu rokowi planuju jiechati do aresztantok j uczyti jich kołyskowych piseń. Toże starajusia spiwannie wykorystati u studentśkomu naukowomu koli.

Żyttie to welmi chutkie – uczuś, w lipni otrymała licenciat, teper poczynaju mahisterśki studiji. Jak je możliwost', to praciuju, kob sobie dorobiti na swoje wydatki, z naukowym kołom czasom deś pojiedet'sia. Repetyciji dwa razy w tydeń. Jak hrajemo, to po kilka hodin – poczynajemo deś koło 20-ji, to powertati prychodit'sia wnoczie. Koli deś jiedet'sia z «Krambabuloju», to na wsioj deń i tak chutko wsio letit...

– Takich koncertuw mnuoho? A de ż byw wasz debjut?

– Perszyj koncert my zahrali 12 lipnia 2015 r. w klubi «U Bazyla» w Poznani, a druhij byw wże tydeń puznie j – na pudlaśkomu «Na Iwana, na Kupała» w Dubiczach-Cerkownych. Wystupali toże na łemkuowśkich watrach. Otże, hrajemo na raznych festywalach w plenerowi, w klubach, najbuolsz w Poznani, czasom na konkursach. Same nahoroda za persze mie scie w konkursi na «Olandia Etno Festiwal» dozwoliła nam poczati zapis perszoho dysku.

– Muzycznyj «samwydaw»?

– Jakojuś mie roju tak. Ansambl zawjazawsia jak forma samoorhanizaciji aktywnych lubiteluw folku, tomu my ni od koho ne zależny, ale j musimo opłaczuwati wsio sami. Otże, pisnie dla dysku zapisuwali swojim kosztom w studio «Radioaktywni» pud Czenstochowoju, szto potrebowało kilkoch wyjizduw. A wże wydanniam i dystrybucijeju dysku zaniałoś wrocławśkie wydawnictwo «Lou & Rocked Boys», jakoje wypustiło toże dyski «Eneja», «Hajdamakuw», «Kozak System», a nawit «The Ukrainians».

– Mie sciom perszoji prezentaciji dysku byw «Przystanek Woodstock». Jak wy tudy potrapili?

– My wysyłali zhołoszennie i dostaliś na koncert na sceni Mirnoji oseli Kriszny, de byli pereważno pankowy hurty, ale toże folk. Wyjszło tak szczasliwo, szto mohli my

глі ми зробіті прем'єру диску на концерті, якій гралі в суботу, 5-го серпня. Заспівалі там всьой наш репертуар, што є на дискові, й ще два твори пуольською мовою, тоже фолькльорного походження. Прийнялі нас вельмі добре, розийшлось немало дискув, било мнуого запитань про наш ансамбль, люді било мнуого на нашому концерті. Для мене то незвичайне переживаннє, бо я ще ніколі не била на «Вудстокові». Саме сіᵉтого року пляновала врешті поїᵉхаті і як довіᵉдалась, што будемо граті концерт, то подвуойно тіᵉшилась. Супер било!

– Імпреза, на якуой збірається чверть мільйона люді, мусіт робіті враженнє, а навіт троху лякаті. Не боялась, што задопчут?

– Не знаю, куолькі било люді, алє направду надзвичайно мнуого і вельмі разного віᵉку, тоже й малєнькі діᵉті з батькамі. Думаю, што каждий по-іншому переживає, бачит той фестиваль. Я била на ціᵉлому заході, бо прийᵉхала в четвер, як било одкриттє і оставала до суботи пуозно, чуть не до остатнього концерту. Почувалась там вельмі добре – всіᵉ живут у шатрах, всіᵉ весьоли, кольорово одягньони, хтось і волуосє має пофарбоване... Там такая безжурность, здається, ніхто нічим не переймається, не журиться – аби била музика. А чи добра погода, чи іде дощ то й так файно... Колі наступного року буду могла, то на певно поїᵉду знов. Бо хоч чується разни опінії, била там вельмі дружна атмосфера і я почувалась безпечно.

– Перший «пудрахунок» вашої кількохліᵉтньої праці, то значит диск, вже є й успішно йде в народ. Алє то ще хіба не тая пора, колі «одріᵉзується купони»?

– Ціᵉли час стараємось пудтягаті ансамбль вгору. Маємо ще ж своїᵉ власни заняття й обов'язкі, зокрема, працю й науку, і треба якось то всьо поєднаті. Што хто може, тоє од себе дає – бо каждому залєжит!

– Дай Боже, коб тоє не мінялось.

«Допит» пров'юов й «протокол» з його склав
Юрій ГАВРИЛЮК
Фотографії з архіву ансамблю «Крамбабуля»

zrobiti premjeru dysku na koncerti, jakij hrali w subotu, 5-ho serpnia. Zaspiwali tam wsioj nasz repertuar, szto je na dyskowi, j szcze dwa twory puolśkoju mowoju, toże folklornoho pochodżennia. Pryjniali nas welmi dobre, rozyjszłoś nemało dyskuw, było mnuoho zapytań pro nasz ansambl, ludi było mnuoho na naszomu koncerti. Dla mene to nezwyczajne pereżywannie, bo ja szcze nikoli ne była na «Wudstokowi». Same siᵉtoho roku planowała wreszti pojiᵉchati i jak dowiᵉdałaś, szto budemo hrati koncert, to podwuojno tiᵉszyłaś. Super było!

– Impreza, na jakuoj zbirajet'sia czwert' miljona ludi, musit robiti wrażennie, a nawit trochu lakati. Ne bojałaś, szto zadopczut?

– Ne znaju, kuolki było ludi, ale naprawdu nadzwyczajno mnuoho i welmi raznoho wiᵉku, toże j maleńki diᵉti z bat'kami. Dumaju, szto każdyj po-inszomu pereżywaje, baczyt toj festywal. Ja była na ciᵉłomu zachodi, bo pryjiᵉchała w czetwer, jak było odkryttie i ostawała do suboty puozno, czut' ne do ostatnioho koncertu. Poczuwałaś tam welmi dobre – wsiᵉ żywut u szatrach, wsiᵉ wesioły, kolorowo odiahniony, chtoś i wołuosie maje pofarbowane... Tam takaja bezżurnost', zdajet'sia, nichto niczym ne perejmajet'sia, ne żuryt'sia – aby była muzyka. A czy dobra pohoda, czy ide doszcz, to j tak fajno... Koli nastupnoho roku budu mohła, to na pewno pojiᵉdu znow. Bo chocz czujet'sia razny opiniji, była tam welmi drużna atmosfera i ja poczuwałaś bezpeczno.

– Perszyj «pudrachunok» waszoji kilkochliᵉtnioji praci, to znaczyt dysk, wże je j uspiszno jde w narod. Ale to szcze chiba ne taja pora, koli «odriᵉzujet'sia kupony»?

– Ciᵉły czas starajemoś pudtiahati ansambl whoru. Majemo szcze ż swojiᵉ własny zaniattia j obowjazki, zokrema, praciu j nauku, i treba jakoś to wsio pojednati. Szto chto może, toje od sebe daje – bo każdomu zależyt!

– To daj Boże, kob toje ne miniałoś.

«Dopyt» prowjuow j «protokoł» z joho skław
Jurij HAWRYLUK
Fotohrafiji z archiwu ansamblu «Krambabula»

Кадр з колядування у початковій школі в Більську

На Холмщині згадали акцію «Вісла»

2017 рік – був роком відзначення сумних роковин акції «Вісла». В історичній долі Холмщини акція «Вісла» відіграла ще більш помітну роль ніж в історії інших регіонів, де була вона проведена. У інших регіонах де-не-де вдалося повернутися або уникнути депортації такій кількості людей, що в деяких місцях змогли вони відбудувати життя спільноти, знову стати елементом культурної мозаїки регіону. На Холмщині український етнос після акції «В» набрав діаспорного характеру, хоч діаспорою на цій землі не був. А там, де людям вдалося уникнути депортації, відбулося це коштом зречення своєї культурної, а переважно також і церковної ідентичності. Саме тому особливу символіку мали відзначення 70-х роковин акції «Вісла», що відбулися 14 жовтня 2017 р. в Турковичах та інших селах Грубешівщини.

Звичайно, дата відзначень не випадкова – це день свята Покрова Пресвятої Богородиці, яке так урочисто відзначається в українській православній традиції. Свято Покрови – це також престольний празник Турковицького православного жіночого монастиря, а саме у 2017 р. випала 10-а річниця відновлення відзначення цього свята в Турковичах. Дата символічна ще з іншої причини – саме у жовтні 1947 р. закінчилася акція «Вісла»: останній транспорт від'їхав із сусіднього Грубешева майже рівно 70 років раніше – 10 жовтня 1947 р.

Свято Покрови

Святкову Божественну Літургію у Турковицькій обителі очолив о. митр. прот. Володимир Клим'юк з Тарногороду, співслужило йому православне духовенство з Холма, Грубешева, Томашева та Люблина. Традиційно співав хор монашок Турковицького монастиря. Проповідь виголосив українською мовою о. Даміан Швець з Люблина. За Літургією молились прочани-холмщаки з України – сини цієї землі депортовані з Холмщини у 1944-1946 рр., прибули холмщаки зі Львова, Ковеля, Вінниці. До Туркович прибули також на свято вірні з Холмщини та група з Люблина, Холма та Володави, яка приїхала сюди в рамках поїздки організованої Українським Товариством. Богослужіння завершились святковим хресним ходом. Згодом монашки традиційно запросили прочан на почастунок.

Зустріч і концерт у Турковичах

Відзначення роковин депортаційної акції почалися віршем продекламованим Катериною Купріянович. Згодом до присутніх звернувся голова Українського Това-

риства д-р Григорій Купріянович, який наголосив на значенні збереження пам'яті про акцію «Вісла» саме на Холмській землі. Дитячий ансамбль «Люблинська веселка» заспівав пісню «В нашій Любельщині сумні дні настали», яку співали люди, що в 1947 р. були вигнані з рідної землі...

Про історичний контекст акції «Вісла», спосіб її проведення та наслідки для Православної Церкви розповів у своїй доповіді д-р Г. Купріянович. Наголосив він на тому, що метою акції «Вісла» була асиміляція українського населення та зміна етнічного і конфесійного характеру земель, де українська культура та Православ'я мали багатовікову традицію.

Останнім пунктом програми турковицьких відзначень 70-х роковин акції «Вісла» був концерт у виконанні українського дитячого ансамблю «Люблинська веселка» під керівництвом Магдалини Яким'юк. Молоді артисти виконали ряд українських пісень, зворушуючи зібрану публіку.

Зустріч та концерт у 70-ті роковини акції «Вісла» в Турковичах організувало Українське Товариство, профінансовано їх завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації. У заході взяли участь учасники свята Турковицької обителі, у цьому числі духовенство: о. митр. прот. Володимир Клим'юк, о. Дарій Василюк з Томашева, о. Павло Янєль та сестри Турковицької

обителі з настоятельницею ігуменею Єлизаветою. Учасники відзначень мали також нагоду подивитися розміщену на території монастиря виставку «Сумні дні настали... Акція «Вісла» (1947) та її наслідки для Православної Церкви» (автор: Г. Купріянович), яку у 2017 р. виготовлено з благословення православного архиєпископа Люблинського і Холмського Авеля.

Поїздка Холмщиною

Згадування акції «Вісла» не завершилося цього дня зустріччю і концертом у Турковичах. Традиційно у свято Покрови Пресвятої Богородиці відбувається поїздка по Холмщині, організована Українським Товариством завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Цього року поїздка проходила саме слідами акції «Вісла». По дорозі д-р Г. Купріянович розказував учасникам про історію окремих сіл, цього року особливо зосереджуючись на контексті акції «Вісла».

З Туркович учасники поїздки традиційно подалися до Сагриня, де як кожного року о. П. Янєль відслужив панахиду за мешканців Сагриня, що загинули 10 березня 1944 р. Співав хор, який створили учасники поїздки. Згодом заїхали до Верешина, села, у якому частині українських мешканців вдалося уникнути де-

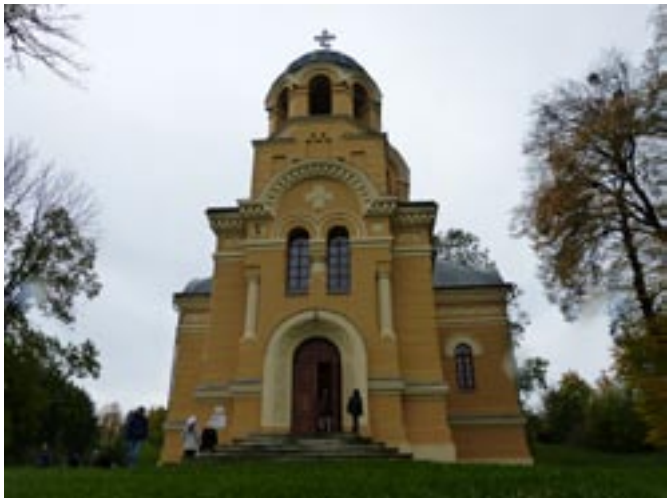

портації до СРСР в 1944-1946 рр., проте не уникнули вони акції «Вісла». 16-20 червня 1947 р. виселено звідтам 129 осіб, а наступних 9 трьома тижнями пізніше. Учасники поїздки подивилися місцеве православне кладовище і проспівали *Вічную пам'ять* всім жертвам акції «Вісла».

Наступним місцем, яке відвідали, було село Долобичів, колись багатолюдне і активне. В акції «Вісла» в другій половині липня 1947 р. депортували звідтам понад 180 українців. У Долобичеві знаходиться гарна, побудована у візантійському стилі православна церква преп. Симеона Стовпника, яку декілька років тому прекрасно відремонтували. Саме у цьому храмі був відслужений о. П. Янєлем молебень за всіх учасників поїздки. У Долобичеві відвідали також місцеве православне кладовище.

По дорозі зупинилися на православному кладовищі в селі Голуб'є. Тут також проспівали *Вічную пам'ять*... Так доїхали до села Шиховичі. З цього села під час акції «Вісла» наприкінці червня 1947 р. депортували 47 осіб. Місцева церква св. Миколи, яка – як одна із нечисленних в околиці – не була зруйнована в 1938 р., була знесена вже після акції «Вісла» – у 50-ті рр. XX ст. Варто нагадати, що на кладовищі в Шиховичах був похоронений священномученик Сергій (Захарчук), який прийняв мученицьку смерть у селі Набріж у травні 1943 р. Саме біля місця, де до 2003 р. знаходилась могила святого, о. Павло Янєль відслужив литію за жертви акції «Вісла».

З Шихович продовжили маршрут черговими селами Грубешівського повіту, які були депортовані в акції «Вісла». Завершили маршрут у Вербковичах, де заїхали на залізничну станцію. Саме звідтам від'їжджали транспорти з депортованими в акції «Вісла» українцями з Грубешівського та з північчі Томашівського повітів. З Вербкович подалися вже додому – до Холма, Люблина, Володави... Так закінчилася чергова поїздка по Холмщині, вже одинадцята.

* * *

День 14 жовтня 2017 р. став на Холмщині особливим відзначенням 70-х роковин акції «Вісла». Поєднано у ньому різні форми нагадання цієї сумної річниці. Відбулася зустріч з лекцією та концерт у Турковицькому монастирі, де була також презентована виставка про цю депортаційну акцію. Відвідали села, звідки 70 років тому депортували українське православне населення. Вознесли там молитву за жертви акції «Вісла» і засвітили лампадки на осиротілих кладовищах. Нагадали сумну сторінку історії українського народу Холмщини...

Ярослав ТОКАР
Фотографії Марія та Григорій Купріяновичі

Хто ж все-таки є автором «Русінского лементара»?

Розмова про створення букваря поліською говіркою вперше почалася в 1861 році, коли у варшавській «Gazecie Polskiej» (№ 131) з'явився заклик власника маєтків Лунин і Парохонськ, Пінського повіту, князя Едвіна Друцького-Любецького (1828-1901) створити буквар для дітей поліщуків, і для цього він виділив 100 рублів сріблом на премію.

Прихильники «русского мира» на Поліссі не захотіли віддавати ініціативу в польсько-російській культурній війні за душі поліщуків. Незабаром Мінська дирекція народних училищ, яку тоді очолював пінчук Микола Акоронко (1838-1908), оголосила конкурс на створення підручників для початкової школи поліською говіркою. Але часи швидко змінювалися, і російська влада невдовзі взяла незворотний курс на русифікацію місцевого населення. Тому в рукопису зберігся лише один підручник – «Граматика», написана в 1875 році православним священиком Платоном Тіхановичем (1838-1922), говіркою села Лунин Пінського повіту, яка значно відрізняється від традиційних поліських говірок. Отець Платон, як і Микола Акоронко, був членом Пінського історико-культурного гуртка, який складався в основному з православних священиків і боровся проти польського культурного впливу.

Новий інтерес до поліської ідеї з'явився через 30 років: після видання 17 (30) жовтня 1905 р. царського маніфесту, в якому проголошувалася свобода слова і совісті. Тоді національні меншини Російської імперії отримали можливість видавати книги і періодичні видання своїми рідними мовами.

Так, в 1907 році був опублікований «Rusinsky łementar. Русінски лементар» (*napysau Staryj Hospodar*) – буквар для дітей поліщуків, при чому говіркою північної Пін-

щини (північнозагородською говіркою, за класифікацією відомого білоруського діалектолога Федора Климчука).

У цьому букварі при вивченні літер використовується латинка і паралельно кирилиця, при чому остання наближена до абетки української мови, але повністю з нею не збігається. Однак натиск все-таки зроблений на латинський алфавіт, хоча передмову написано кирилицею, адже невеликі оповідання для навчання читання дані виключно латинкою.

До останнього часу вважалося, що зберігся лише один примірник «Русінского лементара» (без зазначення місця видання) у бібліотеці Академії наук Литви (Вільнюс), який в 1961 році виявив білоруський мовознавець Іван Крамко. Така рідкість цього видання означає, що, дуже ймовірно, його наклад був конфіскований поліцією, і книга не отримала широкого поширення.

Нещодавно на одному українському сайті з'явилося повідомлення про ще один примірник «Русінского лементара», що зберігається в українському відділі Слов'янського фонду Бібліотеки Російської академії наук (Санкт-Петербург). Не дуже вірилося в це повідомлення, оскільки на сайті повідомлялося також про існування ще двох інших поліських букварів:

1. „Elementarz w narzeczu Poleszuków" (Пінськ, 1906);

2. „Rusinski lementar" (Пінськ, 1907).

В існування двох останніх міфічних букварів просто неможливо повірити.

У петербурзькій академічній бібліотеці ми своїми очима побачили примірник: *Rusinsky łementar. Русінски лементар / napysau Staryj Hospodar. – Warszawa: Druk. i lit. Jana Cotty, Kapucynska 7, 1907.* Схоже, що книжка видавалася двома партіями у Варшаві. Петербурзький примірник практично не відрізняється від вільнюського: додано тільки ще передмову латинським шрифтом. Таким чином, проблема місця видання букваря вирішилася.

Після видання «Русінского лементара» про нього згадали тільки в середині 20-х років, коли група польських інтелектуалів, що групувалися навколо редакцій пінських газет „Nasza ziemia" і „Gazeta Poleska", а також близьких до білоруського та польського державного діяча Романа Скірмунта, почала публікувати на шпальтах цих газет тексти пінською говіркою, згадавши про поліську ідею. Наступний раз згадали про «Русінски лементар» через 60 років, в часи перебудови, коли мінський аспірант-мовознавець Микола Шелягович почав пропагувати на Поліссі ятвязьку (поліську) ідею.

Досі остаточно не були вирішені наступні дві проблеми:

1) визначення джерел фінансування «Русінского лементара»;

2) авторства даного видання.

У даній статті спробуємо відповісти на ці дві поставлені проблеми.

Констанція Скірмунт

Першим напрошується на автора «Русінского лементара», який ховався за псевдонімом «Старий господар», дуже заможний поріченський поміщик-підприємець Роман Скірмунт (1868-1939) – «господар-ґазда» Пінського Полісся. Православний священик Дмитро Павський писав: «В маєтку Поріччя поміщиком Скірмунтом відкрита школа, яка заповнюється дітьми виключно православних робітників місцевої суконної фабрики. Навчання в школі ведеться російською і польською мовами». Висунемо версію, що викладання там велося русинською (поліською говіркою) і польською мовами. Білоруський діяч, редактор газети «Наша Ніва» Олександр Власов (1874-1941) вважав, що буквар написав Роман Скірмунт: «Славилося це місто [Пінськ. – О.І.] болотом, в'язким і глибоким на вулицях. І пінчуками, плем'ям оригінальним, білоруси його вважають своїм, українці своїм. За говіркою вони близькі до українців. Роман Скірмунт написав їх граматику».

Відомий польський державний діяч, пінський поміщик Єжи Осмоловський (1872-1952) писав у своїх спогадах, що «в період відносної свободи в царській Росії від 1905 року до революції 1917 року багатою родиною Скірмунтів велася культурно-просвітницька діяльність, яка пропагувала етнічну відособленість місцевого населення від росіян і розвиток місцевої говірки. У цій діяльності, якою керувала відома в польській і литовській літературі Констанція Скірмунт, значну особисту участь в написанні брошур і оповідань для народу і виданні букваря прийняв Роман Скірмунт».

Білоруський письменник і діяч Сергій Хмара (справжнє прізвище Сергій Синяк, 1905-1992), який наприкінці 20-х – на початку 30-х років працював в Пінську, пізніше писав: «Характерно, що справа створення з поліщуків окремого „польського племені" за зразком „górali tatrzańskich" не нова. Виявляється, що подібні спроби відбувалися трохи і раніше. Перед мною „Лементар" для поліщуків, виданий ще в 1907 році. Вступ надруковано, як і весь лементар, латинкою і українською абеткою на діалекті Північної Пінщини. (...) Цей лементар колись поширювали ксьондзи й пани по селах Пінщини. Явище природне, бо лементар виданий коштом поміщиці Констанції Скірмунт». Через вісім років він уже писав трохи інакше: «Місцеві польські поміщики, як Скірмунт і інші, видають таємно за кордоном 1907 року так званий „Русинський Лементар", написаний Юзефою Куженецькою з Пінська, польською націоналісткою». Тут Сергій Хмара не має рації: Констанція Скірмунт не могла фінансувати видання книжки, оскільки вона тоді відчувала значні матеріальні труднощі, продавши один з будинків своєї пінської садиби, а частину палацу «Мур» здавала в оренду. «А оскільки на той час видати книгу могла тільки дуже багата людина, то буквар народною мовою характеризує його, автора, як людину прогресивну і передову». Очевидно, що фінансувати таке видання міг тільки успішний підприємець, патріот Полісся і ліберал Роман Скірмунт, який цікавився національними проблемами, двоюрідний брат Констанції та її однодумець-крайовець.

Можна припустити, що над букварем працювали три подруги: Констанція Скірмунт, Жозефіна Куженецька і Марія Горнич, які відкривали тоді таємні польські школи в Пінську. Автор статті став схилятися до останньої версії Сергія Хмари, що головну роль в написанні «Русінского лементара» зіграла Юзефа Куженецька. Можна припустити також, що Констанція Скірмунт робила нескладні малюнки до «Русінского лементара» і була головним ідеологом видання. Цікаво, передмова до букваря, що розкриває ідеологію його авторів, співпадає з світоглядом самої Констанції Скірмунт:

«Предмова

На том лементарі повинни учитися читати всі Полешуки, бо іх мова кришку інша як Украінска або Білоруска, так в своіой мові повинни науперш научитися читати, писати, раховати і Бога хвалити.

Поліські русини на пінській вулиці. Фотографія орієнтовно 1916 р.

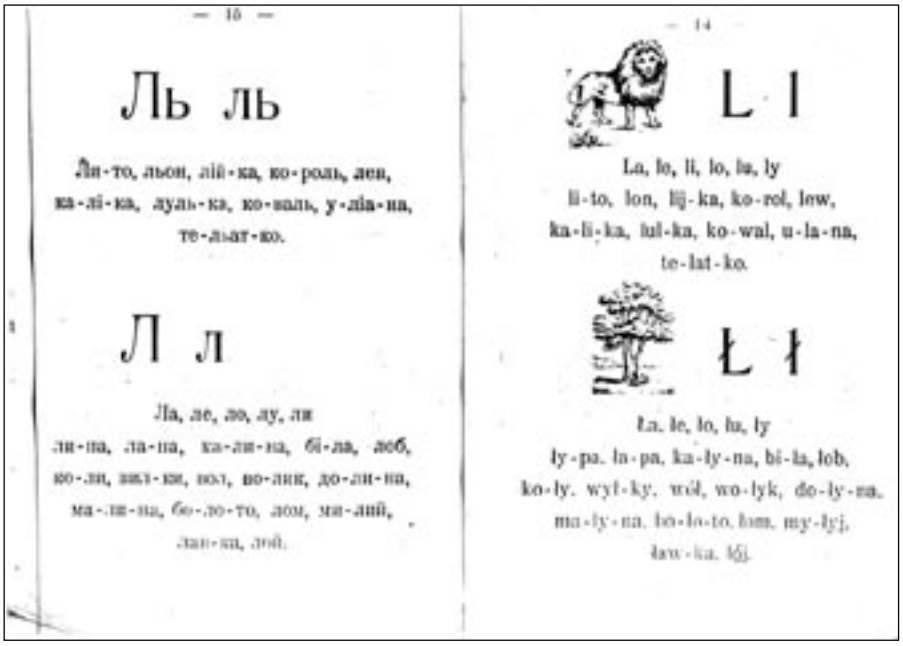

— 13 —

Ль ль

Ль-то, льон, лій-ка, ко-роль, лев,
ка-лі-ка, дуль-ка, ко-наль, у-ліа-на,
те-льят-ко.

Л л

Ла, ле, ло, лу, ли
ли-на, ла-па, ка-ли-на, бі-ла, лоб,
ко-ли, вил-ки, вол, во-лик, до-ли-на,
ма-ли-на, бе-ло-то, лом, ми-лий,
лан-ка, лой.

— 14 —

L l

La, le, li, lo, lu, ly
li-to, lon, lij-ka, ko-rol, lew,
ka-li-ka, lul-ka, ko-wal, u-la-na,
te-lat-ko.

Ł ł

ła, łe, ło, łu, ły
ły-pa, łu-pa, ka-ły-na, bi-ła, łob,
ko-ły, wył-ky, wół, wo-łyk, do-ły-na,
ma-ły-na, bo-ło-to, łom, my-łyj,
łan-ka, łój.

Сторінки «Лементаря» з буквою «Л – Ł»

Етий лементар писан двоякими знаками, то єст литерами: на етой сторони литери латински, а на тамтой російски. Латинскими литерами пишуть всі народи на світи: французи, англики, поляки, німци, американци і інши – російскими только росіяни, то єсть москалі, і булгари. Хто знає латински литери, тому легче і заграничніої мови научитиса.

Так ви брати Полешуки вибирайте сами яки литери вам ліпш сподобаютса і тими учитесь читати і писати.

Помагай Боже!»

Литовська і польська патріотка Констанція Скірмунт цікавилася також життям бідних поліщуків, які перебували на такому низькому рівні національної самосвідомості, що називали себе «тутейшими». Письменниця й історик захищала поняття «тутейшості» від насмішок польських націоналістів (національних демократів): «„Тутейшість – це зв'язок з рідною землею, це патріотизм". У певному сенсі „тутейшість" була крайовістю широких мас населення». У газетних статтях вона закликала українців і білорусів використовувати у своїх підручниках латинський алфавіт, щоб відірватися від впливу російської культури для зміцнення своєї національної самосвідомості.

Остаточну крапку в проблемі авторства «Русінского лементара», на наш погляд, ставить наступна замітка в газеті «Жаноцкая Справа» (1931, № 2), яку видавало Об'єднання білоруських жінок імені Алоїзи Пашкевич (Цьотки), ідеологічно і організаційно пов'язане з Центросоюзом, який очолював видатний білоруський діяч Антон Луцкевич (1884-1942):

«Гр-ці Констанції Скірмунт. Пінськ. Листа Вашого отримали. Вам не подобається, що ми «Жаноцкую Справу» друкуємо гражданкою і що цим „сполучаєм себе з Азією – Більшовією". Хочете переконати нас, що на сході чекає нас загибель, а в Західній Європі – здійснення наших народних ідеалів. На „Схід" ми не дивимось, але і на „Заході" добра не бачимо і покладаємо надію тільки і виключно на свої власні сили. Чужинці ні зі Сходу, ні з Заходу нам не допоможуть! Не розуміємо тільки, чому так Вас турбує „гражданка"?

Гражданка – це ж наша одвічна азбука – нею писалися колись, у столітті нашого розквіту, закони і державні акти – гражданкою ж написані й наші духовні книги і молитви. Латинка прийшла до нас набагато пізніше і нічого доброго до сих пір вона нам не дала.

А чи великий успіх мав Ваш, шановна Громадянка, так зв. „Поліщуцький буквар", написаний латинкою? Чи багато закладено білоруських шкіл хоча латинкою? Ні, ми бачимо, що латинка пропонується не для відірвання нас від Сходу, але скоріше заради тільки асимілювання нашого народу і заради цього вона досі не знаходить серед білорусів прихильників. Хіба Вам відомо, що клерикальна „Беларуская Крыніца" видається один раз латинкою, а один раз гражданкою. Взагалі, поки ми не переконаємося, що латинка нам підсувається щиро без потайних цілей, доти ми її не приймемо».

Ця замітка не підписана. Тому виникає проблема визначення авторства вищенаведеної замітки. Серед основних авторів цієї газети бачимо Надію Шнаркевич (редактор газети), Софію Луцкевич, Антоніну Островську, Людвіку Сивицьку-Войтик (Зоська Верес), які були дружинами найвизначніших діячів Центросоюзу. Висунемо гіпотезу, що авторами замітки були вчителька Віленської білоруської гімназії Антоніна Островська (псевдонім «Цётка Тоня») і її чоловік, директор Віленської білоруської гімназії Радослав Островський (1887-1976), який в Пінську в 1921-1923 роках працював у Польсько-американському комітеті допомоги дітям. Напевно, подружжя Островських були знайомі з Констанцією і Романом Скірмунтами і дізналися від них історію створення «Русінского лементара».

На авторство Констанції Скірмунт, на наш погляд, вказує і псевдонім «Старий господар», яка спеціально вибрала чоловічий псевдонім, щоб його тоді не розкрили, або думали на Романа Скірмунта. Але з іншого боку, вона хотіла, щоб в майбутньому її псевдонім був розкритий, проте розуміла, що майбутні дослідники будуть болісно вибирати автора «Русінского лементара»: між Констанцією Скірмунт і Юзефою Куженецькою. У скірмунтівському пінському палаці – «Мурі» було дві господині: Констанція Скірмунт (1851-1934) і Юзефа Куженецька (1853-1915), при чому старша Констанція була старою господинею.

Олександр ІЛЬЇН

Ілюстрації надані автором статті

Dojrzewanie do niepodległości

Kalendarium ukraińskiej rewolucji narodowej

Poprzednia opowieść o rewolucyjnych wydarzeniach 1917 r. w Ukrainie, zamieszczona w nr. 4/2017, skończyła się na ogłoszeniu 10 (23) czerwca 1917 r. I Uniwersału Ukraińskiej Centralnej Rady. Kilka dni później – 15 (28) czerwca 1917 r. – utworzony został Sekretariat Generalny (Генеральний секретаріат), który miał „zarządzać sprawami wewnętrznymi, finansowymi, zaopatrzeniem w żywność, ziemskimi, rolniczymi, stosunkami pomiędzy narodowościami i innymi w granicach Ukrainy i wykonywać wszystkie postanowienia Centralnej Rady, które tych spraw dotyczą". Miał to więc być organ wykonawczy władz ukraińskiej autonomii, rodzaj rządu, składający się z 8 sekretarzy generalnych i pisarza generalnego. 27 czerwca (10 lipca) pierwszy skład Sekretariatu, na czele którego stał Wołodymyr Wynnyczenko (jednocześnie sekretarz spraw wewnętrznych), został zatwierdzony przez Radę (przyszły Naczelny Ataman Symon Petlura zajmował stanowisko sekretarza generalnego spraw wojskowych). Wg Mychajła Hruszewskiego „Uniwersał wywarł ogromne wrażenie – nie tak swoimi postanowieniami, na ogół umiarkowanymi, jak swym zdecydowanym tonem ukraińskiej władzy narodowej, w którym wszyscy, zarówno swoi, jak i obcy, usłyszeli głos przyszłych władz krajowych. Gdy w ślad za tym C. Rada do realizacji swego programu utworzyła Sekretariat Generalny, zrozumiano to jako faktyczną organizację władz dla całej Ukrainy". Piotrogrodzki Rząd Tymczasowy zmuszony był do uznania Sekretariatu Generalnego za swój organ władzy krajowej, przy czym także ze strony UCR poczyniono pewne ustępstwa – kompromis został ogłoszony w jej II Uniwersale z 3 (16) lipca 1917 r.

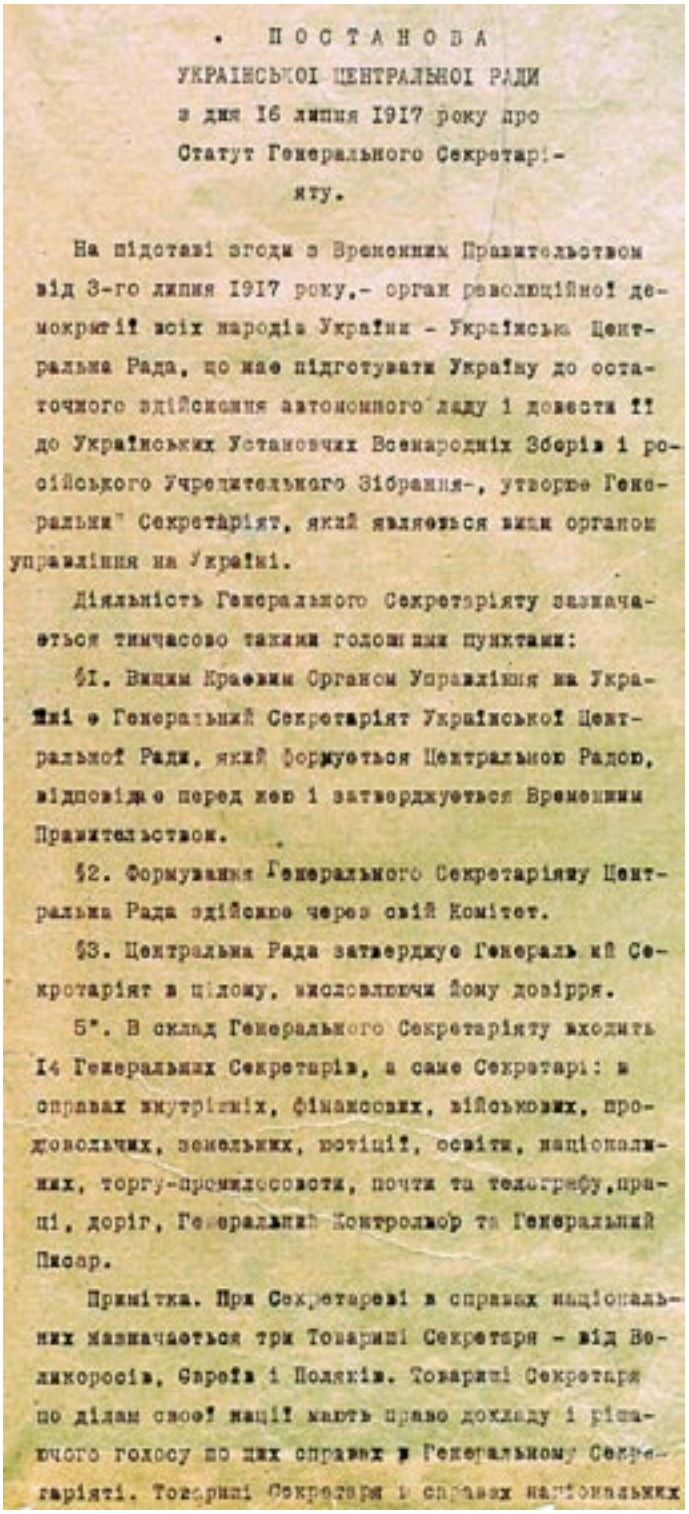

• П О С Т А Н О В А
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
з дня 16 липня 1917 року про
Статут Генерального Секретарі-
яту.

На підставі згоди з Временним Правительством від 3-го липня 1917 року,- орган революційної демократії всіх народів України - Українська Центральна Рада, що має підготувати Україну до остаточного здійснення автономного ладу і довести її до Українських Установчих Всенародніх Зборів і російського Учредительного Зібрання-, утворює Генеральний Секретаріят, який являється вищим органом управління на Україні.

Діяльність Генерального Секретаріяту визначається тимчасово такими головними пунктами:

§1. Вищим Краєвим Органом Управління на Україні є Генеральний Секретаріят Української Центральної Ради, який формується Центральною Радою, відповідає перед нею і затверджується Временним Правительством.

§2. Формування Генерального Секретаріяту Центральна Рада здійснює через свій Комітет.

§3. Центральна Рада затверджує Генеральний Секретаріят в цілому, висловлюючи йому довіря.

5". В склад Генерального Секретаріяту входить 14 Генеральних Секретарів, а саме Секретарі: в справах внутрішніх, фінансових, військових, продовольчих, земельних, пошт і, освіти, національних, торгу-промисловости, почти та телеграфу, праці, доріг, Генеральний Контролюр та Генеральний Писар.

Примітка. При Секретареві в справах національних визначаються три Товариші Секретаря - від Великоросів, Євреїв і Поляків. Товариші Секретаря по ділам своєї нації мають право докладу і рішучого голосу по цих справах в Генеральному Секретаріяті. Товариші Секретаря в справах національних

Fragment strony tytułowej Statutu Sekretariatu Generalnego, który UCR zatwierdziła 16 (29) lipca 1917 r.

Jednak Rząd Tymczasowy 4 (17) sierpnia 1917 r. wydał „Instrukcję dla Generalnego Sekretariatu", która znacznie uszczuplała kompetencje organów ukraińskich, jak i obszar ich działania, który ograniczono do zaledwie 5 guberni (kijowska, wołyńska, podolska, połtawska i czernihowska). Chodziło oczywiście o zachowanie wyłącznej kontroli nad szczególnie ważnymi terenami przemysłowymi, jak bowiem pisał w swej relacji o wizycie delegacji UCR w Piotrogrodzie W. Wynnyczenko: „Wymierzając terytorium przyszłej autonomicznej Ukrainy, doszli do Morza Czarnego, Odessy, regionu donieckiego, katerynosławskiego [Katerynosław – ob. Dnipro], chersońskiego, charkowskiego. A wtedy na samą myśl, że doniecki i chersoński węgiel, katerynosławskie żelazo, charkowski przemysł zostanie im zabrany, wzburzyli się do tego stopnia, że zapomnieli o swych profesorskich togach, o swej uczoności, o wysokim Zgromadzeniu Ustawodawczym, zaczęli wymachiwać rękami, rozpasali się i ukazali całą istotę swego chciwego rosyjskiego nacjonalizmu". Zatem, jak komentuje powstałą sytuację współczesny historyk Hennadij Jefimenko, w Piotrogrodzie do kompromisu zawartego z UCR nie zamierzano się stosować, zaś sama kijowska Rada piotrogrodzkiej instrukcji „ani nie przyjęła, ani nie odrzuciła". Na porządku dziennym stanęła natomiast – zapowiadana w I Uniwersale – kardynalna sprawa zwołania Powszechnego Zgromadzenia Ukraińskiego.

Sekretariat Generalny Ukraińskiej Centralnej Rady w swym pierwszym składzie. Siedzą od lewej: Iwan Steszenko, Chrystofor Baranowski, Wołodymyr Wynnyczenko, Serhij Jefremow, Symon Petlura. Stoją: Pawło Chrystiuk, Mykoła Stasiuk, Borys Martos. W owalu – Wałentyn Sadowski.

8 (21) sierpnia przyjęta została rezolucja, przygotowana wspólnie przez dwie główne siły w składzie UCR – socjalistów-rewolucjonistów (właśnie do tej partii należał prof. M. Hruszewski) i socjaldemokratów: „Stojąc na stanowisku niczym nie ograniczonego samostanowienia narodów, uważając, że tylko sama ludność Ukrainy może decydować o ładzie politycznym Ukrainy i jej stosunku do Rosji, Ukraińska Centralna Rada uważa za konieczne, aby jak najszybciej zwołać Zgromadzenie Ustawodawcze Ukrainy etnograficznej". Ustawa o wyborach do Zgromadzenia Ustawodawczego została jednak przyjęta dopiero w ostatniej dekadzie listopada 1917 r., a więc już po proklamowaniu w III Uniwersale UCR Ukraińskiej Republiki Ludowej. Wcześniej toczyły się bowiem przewlekłe dyskusje, podczas których idei zwołania zgromadzenia ukraińskiego przeciwstawiała się część włączanych w lipcu 1917 r. w skład Rady przedstawicieli miejscowych „demokracji nieukraińskich", przede wszystkim partii rosyjskich (konstytucyjni demokraci, tzw. kadeci nawet z tego powodu opuścili Radę). Zanim więc w Kijowie podjęto ostateczne decyzje, 12 (25) listopada 1917 r. zaczęły się wybory do Wszechrosyjskiego Zgromadzenia Ustawodawczego. W skali całej Republiki Rosyjskiej (proklamowano ją 1 (14) września po zdławieniu „przewrotu korniłowskiego") najwięcej głosów otrzymały lewicowe partie ogólnorosyjskie – eserowcy, czyli socjaliści-rewolucjoniści (40,4%), „bolszewicy" (24%), ale od razu za nimi znalazła się Ukraińska Partia Socjalistów-Rewolucjonistów (7,7%). Na terenie Ukrainy partie, które miały decydujący głos w Ukraińskiej Centralnej Radzie, otrzymały 75% głosów, zaś ich najsilniejsi ogólnorosyjscy konkurenci „bolszewicy" – 10% (zwycięstwo ukraińskich eserowców, zorientowanych przede wszystkim na elektorat wiejski, było miażdżące, np. w kijowskim okręgu wyborczym zdobyli oni 78% głosów, zaś partie rosyjskie nazbierały zaledwie trochę więcej niż 10%, przy czym „bolszewicy" – 4%).

Że te cyfry odzwierciedlają rzeczywisty układ sił politycznych na terenie Ukrainy, pokazały wydarzenia w Kijowie po tym, jak 25 października (7 listopada) 1917 r. „bolszewicy" dokonali przewrotu i zagarnęli władzę w rosyjskiej stolicy. Zwycięzcą starcia pomiędzy siłami wiernymi Rządowi Tymczasowemu i miejscowymi „bolszewikami" została tu Ukraińska Centralna Rada, która przy pomocy własnych sił zbrojnych przejęła kontrolę nad miastem. Następnie 7 (20) listopada 1917 r. wydany został III Uniwersał UCR, który ogłaszał, że Ukraina to już nie byt etnograficzny, lecz polityczny – Ukraińska Republika Ludowa (Українська Народна Республіка), zaś do czasu zwołania 9 (22) stycznia 1918 r. Zgromadzenia Ustawodawczego Ukrainy „cała władza budowania ładu na ziemiach naszych, stanowienia praw i rządzenia należy do nas, Ukraińskiej Centralnej Rady i naszego rządu – Sekretariatu Generalnego Ukrainy". Wprawdzie 29 listopada (12 grudnia) 1917 r. „bolszewicy" ponownie podjęli próbę opanowania Kijowa, lecz „zbolszewizowani" żołnierze zostali rozbrojeni i wywiezieni poza Ukrainę. Tak samo porażką zakończyła się bolszewicka próba ustanowienia nowego składu UCR na forum Wszechukraińskiego Zjazdu Rad, który obradował 4--6 (17-19) grudnia 1917 r. – zjazd na honorowego przewodniczącego wybrał M. Hruszewskiego i w swych rezolucjach w pełni poparł działania Centralnej Rady, albowiem „bolszewicy" okazali się kilkuprocentową mniejszością wśród 2,5 tys. delegatów.

Zakończenie na str. 37

Як пришлі совіᵉти ♦ Jak pryszli sowiᵉty

17 вересня 1939 року совіᵉти вуйшлі до Пуольщи і через пара дьон знайшліся тоже на Пудляшу, алє штоб поняті, як всьо тогди проходіло, треба вернутіся трохі раніᵉй, двадцетьліᵉт назад. Колі в Росії в 1917 році началася революция, чуть не всіᵉ пудляшукі билі ще в біᵉженстві і добре бачилі, як там, в Російськуй імперії, тая революция виглядала. Бачилі вуйну, голод і всякі людські нещастя. Царська Росія завалілась. Прокліналі наши люде революцию, алє билі і такіє, которим комуністични ідеї про щасливі сьвіᵉт для всіᵉх сподобаліся. Билі такіє, што вступілі в Червону армію, некоторих взялі там на сілу. Так што комуністични ідеї не билі пудляшукам чужиє. І колі наши люде вернуліся з біᵉженства, зобачилі вони, што на їхнюй родіні мнуого помінялося. Прийшлося їм тепер житі в Пуольщи, а в Пуольщи сталі вони обивателямі другої категорії, хоч, по правді, і за цара такімі билі. І за цара наши люде не моглі далєко зайті, алє хоч церква била своя, руська, і здавалось їм, што язик царських ураднікув трохі буольш подобни до мови пудляшукуов ніж пуольські. Привиклі уже пудляшукі до царських порадкув, а тут, колі вернуліся вони з біᵉженства, всьо помінялося. За санацийної Пуольщи не моглі православни пудляшукі биті пуольськімі ураднікамі чи учителямі, а з-за біди не моглі виучиті своїх діті. І тогди началі собіᵉ пригадуваті про совіᵉтську Росію, де – як говорила совіᵉтська пропаганда, – кажди муог добре житі і до чогось дойті.

А бив то час, колі совіᵉти хотіᵉлі зо своїмі ідеямі завойоваті ціᵉлу Европу. Коб переконаті до того люді, через совіᵉтсько-пуольську границю совіᵉти нелєгально присилалі до нас комуністични газети і книжкі. На селах началі повставаті нелєгальни партії. У нас била то Комуністична Партія Захуодньої Білорусі. В міжвоєнни перийод в Москвіᵉ видумалі, што у нас повінна биті такая партія. Може сам Сталін, а може якійсь другі московські комуніст нарисовав на мапі по лінії рикі Буг карандашом лінію і сказав, што на пуовноч од Бугу мают биті білоруси, а на полудень українці, хоч по правді Буг не є ніякою мовною границьою. По однуой і другуй його сторонієᵉ говорилі такім самим діалєктом, українським. І з того часу, пуд впливом совіᵉтської пропаганди, появіліся такіє думкі, што пудляшукі то білоруси, бо дотуоль ніхто так і не думав.

Можна сказаті, што перед вуйною пуольські власті, дискримінуючи національни меншини, робілі всьо што моглі, коб переконаті пудляшукуов, што Пуольща то не їх край, а совіᵉти зо своєї сторони, пошираючи пропаганду, як то добре у їх живеться, переконувалі, што щастє для пудляшукуов могут даті туолько совіᵉти. І так, в 1939 році мнуого люді на наших селах ждало совіᵉтув, думаючи, што колі вони прийдут і не буде панської Пуольщи, на селах буде лєпі житі.

17 weresnia 1939 roku sowiᵉty wujszli do Puolszczy i czerez para dion znajszlisia toże na Pudlaszu, ale sztob poniati, jak wsio tohdy prochodiło, treba wernutisia trochi raniᵉj, dwadcet' liᵉt nazad. Koli w Rosiji w 1917 roci naczałasia rewolucyja, czut' ne wsiᵉ pudlaszuki byli szcze w biᵉżenstwi i dobre baczyli, jak tam, w Rosijśkuj imperiji, taja rewolucyja wyhladała. Baczyli wujnu, hołod i wsiaki ludśki neszczastia. Carśka Rosija zawaliłaś. Proklinali naszy lude rewolucyju, ale byli i takije, kotorym komunistyczny ideji pro szczasliwy świᵉt dla wsiᵉch spodobalisia. Byli takije, szto wstupili w Czerwonu armiju, nekotorych wziali tam na siłu. Tak szto komunistyczny ideji ne byli pudlaszukam czużyje. I koli naszy lude wernulisia z biᵉżenstwa, zobaczyli wony, szto na jichniuj rodini mnuoho pominiałosia. Pryjszłosia jim teper żyti w Puolszczy, a w Puolszczy stali wony obywatelami druhoji katehoriji, chocz, po prawdi, i za cara takimi byli. I za cara naszy lude ne mohli daleko zajti, ale chocz cerkwa była swoja, ruśka, i zdawałoś jim, szto jazyk carśkich uradnikuw trochi buolsz podobny do mowy pudlaszukuow niż puolśki. Prywykli uże pudlaszuki do carśkich poradkuw, a tut, koli wernulisia wony z biᵉżenstwa, wsio pominiałosia. Za sanacyjnoji Puolszczy ne mohli prawosławny pudlaszuki byti puolśkimi uradnikami czy uczytelami, a z-za bidy ne mohli wyuczyti swojich diti. I tohdy naczali sobiᵉ pryhaduwati pro sowiᵉtśku Rosiju, de – jak howoryła sowiᵉtśka propahanda, – każdy muoh dobre żyti i do czohoś dojti.

A byw to czas, koli sowiᵉty chotiᵉli zo swojimi idejami zawojowati ciᵉłu Ewropu. Kob perekonati do toho ludi, czerez sowiᵉtśko-puolśku hraniciu sowiᵉty nelehalno prysyłali do nas komunistyczny hazety i kniżki. Na sełach naczali powstawati nelehalny partiji. U nas była to Komunistyczna Partija Zachuodnioji Biłorusi. W miżwojenny peryjod w Moskwiᵉ wydumali, szto u nas powinna byti takaja partija. Może sam Stalin, a może jakijś druhi moskowśki komunist narysowaw na mapi po liniji ryki Buh karandaszom liniju i skazaw, szto na puownocz od Buhu majut byti biłorusy, a na połudeń ukrajinci, chocz po prawdi Buh ne je nijakoju mownoju hranicioju. Po odnuoj i druhuj joho storoniᵉ howoryli takim samym dialektom, ukrajińskim. I z toho czasu, pud wpływom sowiᵉtśkoji propahandy, pojawilisia takije dumki, szto pudlaszuki to biłorusy, bo dotuol nichto tak i ne dumaw.

Można skazati, szto pered wujnoju puolśki własti, dyskryminujuczy nacjonalny menszyny, robili wsio szto mohli, kob perekonati pudlaszukuow, szto Puolszcza to ne jich kraj, a sowiᵉty zo swojeji storony, poszyrajuczy propahandu, jak to dobre u jich żywetsia, perekonuwali, szto szczastie dla pudlaszukuow mohut dati tuolko sowiᵉty. I tak, w 1939 roci mnuoho ludi na naszych sełach żdało sowiᵉtuw, dumajuczy, szto koli wony pryjdut i ne bude pańskoji Puolszczy, na sełach bude lepi żyti.

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

КРАСНАЯ ЗВЕЗДА

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОРГАН НАРОДНОГО КОМИССАРИАТА ОБОРОНЫ СОЮЗА ССР

№ 218 (4388) 23 сентября 1939 г., суббота ЦЕНА 10 КОП.

Вчера доблестные части Красной армии заняли город Белосток и крепость Брест-Литовск. В районе Львова сдались 6 польских пехотных дивизий и 2 отдельных стрелковых полка.

По неполным данным, за пять дней взято в плен 120 тысяч польских солдат и офицеров, захвачено 380 орудий и 1.400 пулеметов.

Красная армия—олицетворение советского народа

Германо-советское коммюнике

22 сентября

Вступление частей Красной армии в Белосток

«Красная звезда» – газета совi[e]тського міністерства оборони з пропагандовимі повідомлінями і фотографіями з «Западной Бєларуссії». Колі читаємо описи, як виглядала й што принесла на Пудляше Червона армія, то заголовок, што вона «олицетворение» (уособліннє, персоніфікація) совi[e]тського народу, стає вельмі промовістим.

«Krasnaja zwiezda» – hazeta sowi[e]tśkoho ministerstwa oborony z propahandowymi powidomliniami j fotohrafijami z «Zapadnoj Biełarussii». Koli czytajemo opisy, jak wyhladała j szto prynesła na Pudlasze Czerwona armija, to zahołowok, szto wona «olicetworenije» (uosoblinnie, personifikacija) sowi[e]tśkoho narodu, staje welmi promowistym.

Колі тепер найстарi[e]йши пудляшукі згадують свою молодость, часто тут появляється темат совi[e]тув. Оказується, што колі прийшов 17 вересня 1939 року і на схуодню часть Пуольщи вуйшлі совi[e]ти, на наших селах люде одразу про тоє дозналісь. Комуністи, котори билі чуть не в каждум буольшум селi[e], началі ставляті повітальни брами для совi[e]тув. Так било в моюом селi[e] Курашеві, в Лєневі, Пудри[e]чанах і в Чижах. На брамах ві[e]шалі портрети Лєніна і Сталіна. Акция ставляня брам била якось через комуністичну агентуру організована, ну бо як так могло биті, што в кількох селах нараз люде робілі тоє саме і скуоль взялі б портрети.

На початок появілось совi[e]тськє вуойсько. Червоноармісти вуйшлі до Курашева од сходу і бi[e]льським гостінцьом через Ляди, Лєнево, Пудри[e]чани, Локніцю і Ужикі ійшлі на Бi[e]льськ. Армія била великa, солдатув мнужи[e]нь. І так бi[e]льським гостінцьом вуйська ійшлі через пара дьон і ночи. Люде помнят, што солдати часто співалі.

Ще пара дьон рані[e]й, покуоль прийшлі червоноармісти, на селах появлялісь німецькі патролі. Солдати Вермахту приїжджалі самоходамі, на моторах, або на велізарних бельгійськіх конях. Запометалі наши люде елєґанцкі німецькі мундури. Люде думалі, што як прийде Червона армія, вона тоже буде великa, сільна і добре виеквіпована. Великa то вона била, алє мундури у солдатув билі стариє, обшарпани, карабіни на шнурках. Найчастi[e]й солдати ійшлі пішком, часом ї[e]халі малимі самоходамі з дерев'янимі кабінамі. Коні у червоноармістув билі малєнькі і худиє. Солдати вельмі брудни і змучани довгім маршом. Часто просілі воду, хлi[e]б і сало.

Недовго оказалось, што тоє, што перед вуйною говорила комуністична пропаганда, і правда, то є двi[e] разни справи. Хутко совi[e]тська власть показала, што вона

Koli teper najstary[e]jszy pudlaszuki zhadujut swoju mołodost', czasto tut pojawlajetsia temat sowi[e]tuw. Okazujetsia, szto koli pryjszow 17 weresnia 1939 roku i na schuodniu czast' Puolszczy wujszli sowi[e]ty, na naszych sełach lude odrazu pro toje doznaliś. Komunisty, kotory byli czut' ne w każdum buolszum seli[e], naczali stawlati powitalny bramy dla sowi[e]tuw. Tak było w mojuom seli[e] Kuraszewi, w Lenewi, Pudry[e]czanach i w Czyżach. Na bramach wi[e]szali portrety Lenina i Stalina. Akcyja stawlania bram była jakoś czerez komunistycznu ahenturu orhanizowana, nu bo jak tak mohło byti, szto w kilkoch sełach naraz lude robili toje same i skuol wziali b portrety.

Na poczatok pojawiłoś sowi[e]tśkie wuojśko. Czerwonoarmisty wujszli do Kuraszewa od schodu i bi[e]lśkim hostinciom czerez Lady, Lenewo, Pudry[e]czany, Łokniciu i Użyki ijszli na Bi[e]lśk. Armija była welika, sołdatuw mnuży[e]ń. I tak bi[e]lśkim hostinciom wujśka ijszli czerez para dion i noczy. Lude pomniat, szto sołdaty czasto spiwali.

Szcze para dion rani[e]j, pokuol pryjszli czerwonoarmisty, na sełach pojawlaliś niemećki patroli. Sołdaty Wehrmachtu pryjiżdżali samochodami, na motorach, abo na welizarnych belhijśkich koniach. Zapometali naszy lude elegancki niemećki mundury. Lude dumali, szto jak pryjde Czerwona armija, wona toże bude welika, silna i dobre wyekwipowana. Welika to wona była, ale mundury u sołdatuw byli staryje, obszarpany, karabiny na sznurkach. Najczasti[e]j sołdaty ijszli piszkom, czasom ji[e]chali małymi samochodami z derewjanymi kabinami. Koni u czerwonoarmistuw byli maleńki i chudyje. Sołdaty welmi brudny i zmuczany dowhim marszom. Czasto prosili wodu, chli[e]b i sało.

Nedowho okazałoś, szto toje, szto pered wujnoju howoryła komunistyczna propahanda i prawda, to je dwi[e] razny sprawy. Chutko sowi[e]tśka własť pokazała, szto wona po-

потрафіт. Люде в Чижах згадують, што ще колі совіᵉтські вуйська ійшлі на захуд, 27 вересня, на Честний Криж, колі чижов'яне сідіᵉлі перед хатамі на лавках, до Чижуов прийᵉхала малая тєлєжка з червоноармістамі. Зразу поїᵉхалі вони на православну плєбанію, забралі стамтуоль тоє, што далі ради забраті, і поїᵉхалі далиᵉй.

Недовго появілісь нови структури власті. В Чижах зробілі сєльсовєт, што дало початок теперишнюй чижуовськуй гміні, бо до тих пуор гміна била в Клєніках, Вуорлі або в Пасинках. Перед сєльсовєтом в Чижах поставілі трибуну. Совіᵉти організовалі там всякі сходи. Люде мусілі слухаті комісарув і всякіх політрукуов, котори захвалювалі нову власть. А так по правді – цікаво не било. Началі вивозіті на Сибір. З Пудриᵉчан вивезлі гайового Сімона Сіроцького з сімйою, а з Курашева двох вуйськових осаднікув – Яна Чижевського і Стефана Фуркасєвіча, котори за заслугі для лєґіонув Пілсудського дусталі в Курашеві землю. Тиє, которих вивезлі, скористалі при пуольськуй власті і невельмі їх люде шкодовалі, алє незадовго зачалі говориті, што будут вивозіті тоже богатших господаруов. Їх зачалі звати «кулакамі». Сталі по селах говориті, хоч ми тепер не знаєм, чи то било правдою, што совіᵉти мают уже лісти тих, которих вивезут.

В Курашеві начав боятіся Ондриᵉй Гольонко. То нічого, што перед вуйною налєжив вуон до нелєґальної комуністичної партії і сідіᵉв за тоє в обозі в Березі Картузькуй, а послі будував повітальну браму для совіᵉтув. У його бив склєп з гориᵉлкою і совіᵉти лічилі його буржуйом. А буржуй то ворог совіᵉтської власті. В Курашеві у двох люді білі вітракі, де мололі збуоже на муку. Для совіᵉтув тоже буржуї. Бив такій день, што до одного з тих господаруов, котори міᵉлі вітракі, прийшов совіᵉтські офіцер – украінець. І при гориᵉлці сказав, што лєпі било б розобраті того вітрака. Офіцер розказував про голодомор на Украіні і сказав, што у їх всіᵉх тих, што міᵉлі вітракі, давно уже вивезлі в Сибір. І так вітрака треба било розобраті.

Появівся страх перед Сибіром. По селах што богатши господариᵉ уже началі сушиті сухариᵉ. А пудпасті совіᵉтам не било трудно. Білі вельмі велікі податкі і контингенти, трудно било їх виповніті. Не одін господар сідіᵉв в тюрміᵉ. Іван Базилюк з Лєнева, привюозши збуоже до біᵉльського маґазину, пробував ошукаті маґазиніᵉра два рази важивши той самий мішок. Маґазиніᵉр тоє одкрив й Іван, лєдво міᵉсець по свойому весіᵉлі, трафів до тюрми. Послі в 1941 рокові началась вуйна і што з Іваном сталось, того ніхто і не знає.

Високі контингенти білі по часті по тоє, коб змусіті люді вступаті до колхозу. Такій колхоз совіᵉти началі закладаті в Чижах. З початку до колхозу запісалось кількох комуністув, люді біᵉдних, пару вйоскових жулікув і самотних вдовіць. Добри господариᵉ не хотіᵉлі оддаваті земліᵉ і вступаті до колхозу. Як вступалі, то не тіᵉм, што вони хотіᵉлі там биті, алє по тоє, коб не трафіті до тюрми або на Сибір за незаплачани податкі. Господаруванє в колхозі ійшло кєпсько. Мнуого там било лєнтяюов, а не хватало добрих люді до роботи. Алє на всьо білі способи. І так, колі по жнівах вийшло, што колхозьні-

trafit. Lude w Czyżach zhadujut, szto szcze koli sowiᵉtśki wujśka ijszli na zachud, 27 weresnia, na Czestnyj Kryż, koli czyżowjane sidiᵉli pered chatami na ławkach, do Czyżuow pryjiᵉchała małaja tieleżka z czerwonoarmistami. Zrazu pojiᵉchali wony na prawosławnu plebaniju, zabrali stamtuol toje, szto dali rady zabrati, i pojiᵉchali daliᵉj.

Nedowho pojawiliś nowy struktury własti. W Czyżach zrobili sielsowiet, szto dało poczatok teperyszniuj czyżuowśkuj hmini, bo do tych puor hmina była w Klenikach, Wuorli abo w Pasynkach. Pered sielsowietom w Czyżach postawili trybunu. Sowiᵉty orhanizowali tam wsiaki schody. Lude musili słuchati komisaruw i wsiakich politrukuow, kotory zachwaluwali nowu własť. A tak po prawdi – cikawo ne było. Naczali wywoziti na Sybir. Z Pudryᵉczan wywezli hajowoho Simona Siroćkoho z simjoju, a z Kuraszewa dwoch wujśkowych osadnikuw – Jana Czyżewśkoho i Stefana Furkasiewicza, kotory za zasłuhi dla legionuw Piłsudśkoho dustali w Kuraszewi zemlu. Tyje, kotorych wywezli, skorystali pry puolśkuj własti i newelmi jich lude szkodowali, ale nezadowho zaczali howoryti, szto budut wywoziti toże bohatszych hospodaruow. Jich zaczali zwati «kułakami». Stali po sełach howoryti, chocz my teper ne znajem, czy to było prawdoju, szto sowiᵉty majut uże listy tych, kotorych wywezut.

W Kuraszewi naczaw bojatisia Ondryᵉj Golonko. To niczoho, szto pered wujnoju należyw wuon do nelehalnoji komunistycznoji partiji i sidiᵉw za toje w obozi w Berezi Kartuźkuj, a posli budowaw powitalnu bramu dla sowiᵉtuw. U joho byw sklep z horyᵉłkoju i sowiᵉty liczyli joho burżujom. A burżuj to woroh sowiᵉtśkoji własti. W Kuraszewi u dwoch ludi byli witraki, de mołoli zbuoże na muku. Dla sowiᵉtuw toże burżuji. Byw takij deń, szto do odnoho z tych hospodaruow, kotory miᵉli witraki, pryjszow sowiᵉtśki oficer – ukrajineć. I pry horyᵉłci skazaw, szto lepi było b rozobrati toho witraka. Oficer rozkazuwaw pro hołodomor na Ukrajini i skazaw, szto u jich wsiᵉch tych, szto miᵉli witraki, dawno uże wywezli w Sybir. I tak witraka treba było rozobrati.

Pojawiwsia strach pered Sybirom. Po sełach szto bohatszy hospodaryᵉ uże naczali suszyti sucharyᵉ. A pudpasti sowiᵉtam ne było trudno. Byli welmi weliki podatki i kontynhenty, trudno było jich wypowniti. Ne odin hospodar sidiᵉw w tiurmiᵉ. Iwan Bazyluk z Lenewa, prywiuozszy zbuoże do biᵉlśkoho magazynu, probuwaw oszukati magazyniᵉra dwa razy ważywszy toj samyj miszok. Magazyniᵉr toje odkryw j Iwan, ledwo miᵉseć po swojomu wesiᵉli, trafiw do tiurmy. Posli w 1941 rokowi naczałaś wujna i szto z Iwanom stałoś, toho nichto i ne znaje.

Wysoki kontynhenty byli po czasti po toje, kob zmusiti ludi wstupati do kołchozu. Takij kołchoz sowiᵉty naczali zakładati w Czyżach. Z poczatku do kołchozu zapisałoś kilkoch komunistuw, ludi biᵉdnych, paru wjoskowych żulikuw i samotnych wdowić. Dobry hospodaryᵉ ne choti ᵉli oddawati zemliᵉ i wstupati do kołchozu. Jak wstupali to ne tiᵉm, szto wony chotiᵉli tam byti, ale po toje, kob ne trafiti do tiurmy abo na Sybir za nezapłaczany podatki. Hospodarowanie w kołchozi ijszło kiepśko. Mnuoho tam było lentiajuow, a ne chwatało dobrych ludi do roboty. Ale na wsio byli sposoby. I tak, koli po żniwach wyjszło, szto kołchoź-

кі зобралі менш збуожа ніж пляновалі, вони зумі[e]лі поїї[e]хаті до парох богатших господаруов і там намолотіті збуожа. От, заї[e]халі до господара, намолотілі ціпамі пара мішкуов жита чи пшеніці і повезлі до колхозу. Як треба било дерева на колхозни хліви, то поїї[e]халі до приватного лі[e]су і виризалі там, што хоті[e]лі. Ніхто не одважився биті против. Коб заохотіті люді до колхозу, совї[e]ти прислалі туди трахтора і то бив перши трахтор в ці[e]луй околіці. Била то найбуольша користь в гісторії чижуовського колхоза. Люде зобачилі, што може трахтор.

Совї[e]ти все муоцно хоті[e]лі, штоб молодьожи сталі знакоми совї[e]тські ідеали. В мі[e]сцє пуольськіх шкуол в Курашеві, Чижах, Лєневі чи Куойлах появілісь совї[e]тські школи. Вони називалісь білоруськімі, а по правді нічого там білоруського не било. Училі російською мовою. В школах на сті[e]нах, замість фотографії Пілсудського і Ридза Сьміґлого, повї[e]сілі портрети Лєніна і Сталіна. Шкуольни бібліотекі заповнілісь російською, найчасті[e]й комуністичною літературою. А коб старшу молодьож притягнуті до себе, на плєбаніях в Курашеві і в Чижах комуністи зорганізовалі клюби для молодьожи. Там велісь вуйськови курси для хлопці і дівченят, а політрукі говорилі, як то добре житі в Совї[e]тськум Союзі. Коб молодьож буольш охочо ходіла до клюбув, началі висьвітляті там совї[e]тські фільми і організовати забави для молодьожи. І тиє фільми й забави найстарі[e]йши люде на селах ще досюоль згадують, бо то для їх било штось нового і цікавого.

Коб коротко сказаті про совї[e]тські перийод на наших землях од вересня 1939 до червня 1941 року, можна розказаті такую гісторию. Колі в 1939 році ійшлі совї[e]ти до Курашева, одін кураш сказав старому совї[e]тському лєйтнантові: Ми ждалі на вас, ми ті[e]шимся, што ви нас освободілі од панської Пуольщи, тепер нам буде добре житі. А на тоє лєйтнант сказав: А ми на вас ждалі, ми ждалі, што прийде Пуольща і прожене червоних.

І так кураши[e] перейшлі з-пуд панської Пуольщи пуд червону Росію. І лєпі їм не стало.

Юрій ПЛЄВА

niki zobrali mensz zbuoża niż planowali, wony zumi[e]li poji[e]chati do paroch bohatszych hospodaruow i tam namołotiti zbuoża. Ot, zaji[e]chali do hospodara, namołotili cipami para miszkuow żyta czy pszenici i powezli do kołchozu. Jak treba było derewa na kołchozny chliwy, to poji[e]chali do prywatnoho li[e]su i wyryzali tam, szto choti[e]li. Nichto ne odważywsia byti protiw. Kob zaochotiti ludi do kołchozu, sowi[e]ty prysłali tudy trachtora i to byw perszy trachtor w ci[e]łuj okolici. Była to najbuolsza koryst' w historii czyżuowśkoho kołchoza. Lude zobaczyli, szto może trachtor.

Sowi[e]ty wse muocno choti[e]li, sztob mołodioży stali znakomy sowi[e]tśki ideały. W mi[e]scie puolśkich szkuoł w Kuraszewi, Czyżach, Lenewi czy Kuojłach pojawiliś sowi[e]tśki szkoły. Wony nazywaliś biłoruśkimi, a po prawdi niczoho tam biłoruśkoho ne było. Uczyli rosijśkoju mowoju. W szkołach na sti[e]nach, zamist' fotohrafiji Piłsudśkoho i Rydza Śmigłoho, powi[e]sili portrety Lenina i Stalina. Szkuolny biblioteki zapowniliś rosijśkoju, najczasti[e]j komunistycznoju literaturoju. A kob starszu mołodioż prytiahnuti do sebe, na plebanijach w Kuraszewi i w Czyżach komunisty zorhanizowali kluby dla mołodioży. Tam weliś wujśkowy kursy dla chłopci i diwczeniat, a politruki howoryli, jak to dobre żyti w Sowi[e]tśkum Sojuzi. Kob mołodioż buolsz ochoczo chodiła do klubuw, naczali wyświtlati tam sowi[e]tśki filmy i orhanizowati zabawy dla mołodioży. I tyje filmy j zabawy najstary[e]jszy lude na sełach szcze dosiuol zhadujut, bo to dla jich było sztoś nowoho i cikawoho.

Kob korotko skazati pro sowi[e]tśki peryjod na naszych zemlach od weresnia 1939 do czerwnia 1941 roku, można rozkazati takuju historyju. Koli w 1939 roci ijszli sowi[e]ty do Kuraszewa, odin kurasz skazaw staromu sowi[e]tśkomu lejtnantowi: My żdali na was, my ti[e]szymsia, szto wy nas oswobodili od pańskoji Puolszczy, teper nam bude dobre żyti. A na toje lejtnant skazaw: A my na was żdali, my żdali, szto pryjde Puolszcza i prożene czerwonych.

I tak kuraszy[e] perejszli z-pud pańskoji Puolszczy pud czerwonu Rosiju. I lepi jim ne stało.

Jurij PLEWA

Дорога з Курашева до Куойлув. Фото Ю. Гаврилюка

Як колісь у Збучиᵉ жилось – вуйна

Jak koliś u Zbuczyᵉ żyłoś – wujna

З попереднього номера

Совіᵉти в Збучиᵉ

До Вуорлі до школи ходів правє до самої вуйни. У 1939 рокові міᵉв іті до заводуовкі, но вуйна наскочила і вже нігде не пушов.

У Збучиᵉ ждалі вельмі совіᵉтув. Казалі – то своїᵉ люде, своя мова. Бо ще за стареї Пуольщи поробілі такії самодєлкі радіва на слухавкі і слухалі, як там вони співалі, пісніᵉ якії хороши билі!

Тато муой то наветь поїᵉхав до Біᵉльська обачиті – бо то ж руські ідут. Вернувся і каже: «Одін в куфайці, другі в шинелі, треті у ватуовці. Одна ґранатова, друга зельона... Ніᵉ, то не вуойсько».

Як пришлі совіᵉти, то в Збучиᵉ їм браму зробілі. Устречалі. Не помню хто то каже: «От, ми товаріщі вас ждалі, браму такую високу здєлалі». А одін солдат нарвався: «У, ви харашо здєлалі. Но как ви високо поднялі, так ніско опустітє».

Совіᵉти, як пришлі, то зробілі в Чижуов сєльсовєт, такую би ґміну, повибіралі на предсєдатєлюв, дєпутатув всяку бідоту. Вони біднякуов любілі, а богати то лічився вороґ, бо вуон жив так би з чужого труда.

Дєпутати то билі так би тепер солтиси. Зімою вони штодня ходілі і «в лєсок, в лєсок» – всьо ганялі до Біловезької пущи риᵉзаті і вивозіті дрова. Не давалі спокою людюм. Аж з-за Біᵉльська гналі полякуов, што вони зроду пущи не бачилі, бо плян бив наложани і кажди норму мусів виробіті. Полякі то моліліся, вельмі моліліся: «Matko Boska, zmiłuj się nad nami, a nad bolszewikami, jak chcesz».

Такіх крупніᵉйших господаруов совіᵉти шиковалі вивезті на Сібір. З Збуча міᵉло биті сімнадцеть сємєйств. А хто, ми ж не зналі, не сказалі точно. З Кривої вивозілі, десь там з інакших сюол тоже, а в нас не вспіᵉлі. Сіᵉти сьола якось так оцілілі.

Совіᵉти в Гайновці на Ґуорнум стоялі, там міᵉлі маґазини. Забави робілі. Як дівчинят нема, то одін з другім танцюют. Солдат з солдатом. Танцюют і співают. Тогди «Катюша» модна піᵉсня била, а їм ніц не треба – гармошка своя била і всьо. Так оно десь заїᵉдут – вже гармошка іграє і двох гуляют. Весьоло било.

На Черлянці

Як совіᵉти пришлі, то визначилі мене до ФЗО на Черлянку. Круом мене із Збуча взялі ще Володю Ґурначового. То школа била – Фізічне заводскоє обученіє [рос. Школа фабрично-заводского обучения – ред.], такій робочи батальйон. Там велі войськову пудготовку,

Z poperednioho nomera

Sowiᵉty w Zbuczyᵉ

Do Wuorli do szkoły chodiw prawie do samoji wujny. U 1939 rokowi miᵉw iti do zawoduowki, no wujna naskoczyła i wże nihde ne puszow.

U Zbuczyᵉ ždali welmi sowiᵉtuw. Kazali – to swojiᵉ lude, swoja mowa. Bo szcze za stareji Puolszczy porobili takiji samodiełki radiwa na słuchawki i słuchali, jak tam wony spiwali, pisniᵉ jakiji choroszy byli!

Tato muoj to nawet' pojiᵉchaw do Biᵉlśka obaczyti – bo to ż ruśki idut. Wernuwsia i każe: «Odin w kufajci, druhi w szyneli, treti u watuowci. Odna granatowa, druha zelona... Niᵉ, to ne wuojśko».

Jak pryszli sowiᵉty, to w Zbuczyᵉ jim bramu zrobili. Ustreczali. Ne pomniu chto to każe: «Ot, my towariszczi was ždali, bramu takuju wysoku zdiełali». A odin sołdat narwawsia: «U, wy charaszo zdiełali. No kak wy wysoko podniali, tak nisko opustitie».

Sowiᵉty, jak pryszli, to zrobili w Czyżuow sielsowiet, takuju by gminu, powybirali na predsiedatieluw, dieputatuw wsiaku bidotu. Wony bidniakuow lubili, a bohaty to liczywsia woroh, bo wuon żyw tak by z czużoho truda.

Dieputaty to byli tak by teper sołtysy. Zimoju wony sztodnia chodili i «w lesok, w lesok» – wsio haniali do Biłoweźkoji puszczy ryᵉzati i wywoziti drowa. Ne dawali spokoju ludium. Aż z-za Biᵉlśka hnali polakuow, szto wony zrodu puszczy ne baczyli, bo plan byw nałożany i każdy normu musiw wyrobiti. Polaki to molilisia, welmi molilisia: «Matko Boska, zmiłuj się nad nami, a nad bolszewikami, jak chcesz».

Takich krupniᵉjszych hospodaruow sowiᵉty szykowali wywezti na Sibir. Z Zbucza miᵉło byti simnadcet' siemiejstw. A chto, my ż ne znali, ne skazali toczno. Z Krywoji wywozili, deś tam z inakszych siuoł toże, a w nas ne wspiᵉli. Siᵉty sioła jakoś tak ocilili.

Sowiᵉty w Hajnowci na Guornum stojali, tam miᵉli magazyny. Zabawy robili. Jak diwczyniat nema, to odin z druhim tanciujut. Sołdat z sołdatom. Tanciujut i spiwajut. Tohdy «Katiusza» modna piᵉsnia była, a jim nic ne treba – harmoszka swoja była i wsio. Tak ono deś zajiᵉdut – wże harmoszka ihraje i dwoch hulajut. Wesioło było.

Na Czerlanci

Jak sowiᵉty pryszli, to wyznaczyli mene do FZO na Czerlanku. Kruom mene iz Zbucza wziali szcze Wołodiu Gurnaczowoho. To szkoła była – Fiziczne zawodskoje obuczenije [ros. Szkoła fabryczno-zawodskogo obuczenija – red.], takij roboczy bataljon. Tam weli wojśkowu pud-

а круом того ми билі робочимі – ри[e]залі у лі[e]сі деревіну, кльоци ри[e]залі, вивозілі на Хімічну дрова, на тертакові ладовалі. Я там бив, пока ні[e]мці пришлі. О, ні[e]мці пришлі, то я і Ґурначуов Володя вирваліся додому на урльоп. Алє в понеді[e]лок треба било ставітісь назад до роботи. А тут чуті, як гуде – уже ні[e]мці ішлі. Што робіті? Тато муой каже: «Зайді до Чижуов, до сєльсовєта, і скажи, што не пускают через Гайновку. То вдома побудеш». І вже ні я, ні Ґурнач нігде не поїхалі, а у второк ні[e]мці пришлі.

Нас у ФЗО било десь може з 360 чолові[e]к – з сі[e]тих сюол: Курашова, Куойлув, Коритіск, з-пуд Пружан. З ці[e]лої часті, якую занялі совіети, билі в ФЗО. То ми двох осталіся, бо решту тих, што з намі билі, вивезлі в Росію. Не знаю, де вони поді[e]ліся. По вуйні[e] один приїжджав на урльоп, вуон в якуойся фабриці тайнуй в Росії робів. Алє то оно раз його пустілі.

Ні[e]мці

Як у 1941 рокові ні[e]мці пришлі, то коло Чижуов, де Сри[e]бна гуорка, бив буой. Ні[e]мці так там далі, што вибілі мнуого руських. Всьо там змішалі з землєю. Ідучи до Чижуов, радком лєжало забітих 150 чолові[e]к, а то не всі[e] білі. Я ходів потум туди глянуті, то страшно било, бо як ні[e]мці обмацалі, то білі без пощади, витовклі чуть не всі[e]х руських.

Як насталі ні[e]мці, то всьо треба било оддаваті – м'ясо, збуоже, молоко. Агроном бив у Вуорлі і вуон ходів з ключкою по господарах і штурхоне в засі[e]кові, чи мнуого збуожа, а як мнуого, то забере, оно на хлі[e]б оставіт. Колоті не можна било, то кололі по крийому. Коб огню не показаті, то парилі кіпетком свінє. Вже м'ясо не такоє добре. Бидло ри[e]залі по крийому, самогуонку гналі. Ці[e]ле село гнало.

А ні[e]мці то вельмі любілі пі[e]сню «Волґа, Волґа». То все, як обачат наших люді – дівчинят чи хлопці – то просілі, коб співалі. Тая пі[e]сня їм вельмі хороша била.

Ґєрманія

Як пришлі ні[e]мці, то зара на другі руок весною забралі мене в Ґєрманію. Я попав у село Großwalde [Rekownica – ред.], пов'ят Neidenburg [Nidzica]. Робів у німецького господара три лі[e]та до визволєня через руську армію. Моя господиня добра била – душа баба. У їх било дві[e] дочкі і двох синуов. Молодшого сина забілі на руськум фронті, а старши бив на американськум фронті. Ще пока руські пришлі, то вуон приї[e]хав на урльоп. А то, відно, добри господар бив. Приї[e]хавши, не пушов до хати, оно зразу до коня. Оглєдів і похвалів мене, што добре годую.

Коруов я не доїв, бо господиня доїла, оно орав, сі[e]яв, косів, робів усю господарську роботу. Добре мні[e] било. Ї[e]сті хватало, спаті хватало, оно што неволя.

Ні[e]мці добре жилі. Од нас, од Пуольщи о, то далєко. Тєхніка била і управлянє господаркі зусі[e]м інне, зусі[e]м інна культура. Не било ошуканьства, злоді[e]йства не било. У господині на квартіри жила склєпова і вона пара раз завела мене до мі[e]ста по товар, а пohotowku, a kruom toho my byli roboczymi – ry[e]zali u li[e]si derewinu, klocy ry[e]zali, wywozili na Chimicznu drowa, na tertakowi ładowali. Ja tam byw, poka ni[e]mci pryszli. O, ni[e]mci pryszli, to ja i Gurnaczuow Wołodia wyrwalisia dodomu na urlop. Ale w ponedi[e]łok treba było stawitiś nazad do roboty. A tut czuti, jak hude – uże ni[e]mci iszli. Szto robiti? Tato muoj każe: «Zajdi do Czyżuow, do sielsowieta, i skaży, szto ne puskajut czerez Hajnowku. To wdoma pobudesz». I wże ni ja, ni Gurnacz nihde ne poji[e]chali, a u wtorok ni[e]mci pryszli.

Nas u FZO było deś może z 360 czołowi[e]k – z si[e]tych siuoł: Kuraszowa, Kuojłuw, Korytisk, z-pud Prużan. Z ci[e]łoji czasti, jakuju zaniali sowi[e]ty, byli w FZO. To my dwoch ostalisia, bo resztu tych, szto z nami byli, wywezli w Rosiju. Ne znaju, de wony podi[e]lisia. Po wujni[e] odin pryjiżdżaw na urlop, wuon w jakuojsia fabryci tajnuj w Rosiji robiw. Ale to ono raz joho pustili.

Ni[e]mci

Jak u 1941 rokowi ni[e]mci pryszli, to koło Czyżuow, de Sry[e]bna huorka, byw buoj. Ni[e]mci tak tam dali, szto wybili mnuoho ruśkich. Wsio tam zmiszali z zemleju. Iduczy do Czyżuow, radkom leżało zabitych 150 czołowi[e]k, a to ne wsi[e] byli. Ja chodiw potum tudy hlanuti, to straszno było, bo jak ni[e]mci obmacali, to bili bez poszczady, wytowkli czut' ne wsi[e]ch ruśkich.

Jak nastali ni[e]mci, to wsio treba było oddawati – mjaso, zbuoże, mołoko. Ahronom byw u Wuorli i wuon chodiw z kluczkoju po hospodarach i szturchone w zasi[e]kowi, czy mnuoho zbuoża, a jak mnuoho, to zabere, ono na chli[e]b ostawit. Kołoti ne można było, to kołoli po kryjomu. Kob ohniu ne pokazati, to paryli kipetkom swinie. Wże mjaso ne takoje dobre. Bydło ry[e]zali po kryjomu, samohuonku hnali. Ci[e]łe seło hnało.

A ni[e]mci to welmi lubili pi[e]sniu «Wołga, Wołga». To wse, jak obaczat naszych ludi – diwczyniat czy chłopci – to prosili, kob spiwali. Taja pi[e]snia jim welmi chorosza była.

Hiermanija

Jak pryszli ni[e]mci, to zara na druhi ruok wesnoju zabrali mene w Hiermaniju. Ja popaw u seło Großwalde [Rekownica – red.], powjat Neidenburg [Nidzica]. Robiw u nimećkoho hospodara try li[e]ta do wyzwolenia czerez ruśku armiju. Moja hospodynia dobra była – dusza baba. U jich było dwi[e] doczki i dwoch synuow. Mołodszoho syna zabili na ruśkum fronti, a starszy byw na amerykańskum fronti. Szcze poka ruśki pryszli, to wuon pryji[e]chaw na urlop. A to, widno, dobry hospodar byw. Pryji[e]chawszy, ne puszow do chaty, ono zrazu do konia. Ohlediw i pochwaliw mene, szto dobre hoduju.

Koruow ja ne dojiw, bo hospodynia dojiła, ono oraw, si[e]jaw, kosiw, robiw usiu hospodarśku robotu. Dobre mni[e] było. Ji[e]sti chwatało, spati chwatało, ono szto newola.

Ni[e]mci dobre żyli. Od nas, od Puolszczy o, to daleko. Tiechnika była i uprawlanie hospodarki zusi[e]m inne, zusi[e]m inna kultura. Ne było oszukaństwa, złodi[e]jstwa ne było. U hospodyni na kwartiry żyła sklepowa i wona para raz zaweła mene do mi[e]sta po towar, a potum uże ja

Тут автор спогадув стоїт посередіні
Tut awtor spohaduw stojit poseredini

Фотографії з часу примусової роботи у Гєрманії, куди ніємці забрали Василя Максим'юка весною 1942 року
Fotohrafiji z czasu prymusowoji roboty w Hiermaniji, kudy niemci zabrali Wasila Maksymjuka wesnoju 1942 roku

тум уже я сам їєздів. Господиня дає мніє гроши – маркі і талончикі на товар. Я заїжджаю і беру – соду до митя, сир у млєчарні, масло. Привозів і всьо згаджалось. Ніхто не вкрав.

У 1944 р., колі Васіль Максим'юк бив у Гєрманії, умер дїд Вішнєвські
U 1944 r., koli Wasil Maksymjuk byw u Hiermaniji, umer dїd Wiszniewśki

Господариє втеклі два мієсеці перед находом руських, з осені. Ще я возів господиню із клямотамі на станцію. То я тогди сам став господароваті. Доїв корову, сусієдка мніє хліеба напече, масла наб'є і так я жив сам. Приходілі полякі до мене на вечуркі зімою. А в туом селіє било коло 30-ті полякуов. То ми збіраліся вечорамі.

sam jiezdiw. Hospodynia daje mnie hroszy – marki i tałonczyki na towar. Ja zajiżdżaju i beru – sodu do mytia, syr u mleczarni, masło. Prywoziw i wsio zhadżałoś. Nichto ne wkraw.

Hospodarye wtekli dwa miesеci pered nachodom ruśkich, z oseni. Szcze ja woziw hospodyniu iz klamotami na stanciju. To ja tohdy sam staw hospodarowati. Dojiw korowu, susiedka mnie chliеba napecze, masła nabje i tak ja żyw sam. Prychodili polaki do mene na weczurki zimoju. A w tuom seliе było koło 30-ti polakuow. To my zbiralisia weczorami.

Визволєнє

То било в стичньові 1945 року. Вже кажут – фронт блізько, давайте утікаті, бо тут боїє будут. Ми пудшиковаліся – взялі вози, сокіеру, ридлюовку, овес, обруок – тоє, што на дорогу потриебне, позапрегалі коні і давай їєхаті.

Вдень стоялі в ліесі, бо бомбілі ціели час, а вже як темніє повечераєм хто што має і тогди нуочью їєдем.

Помню, одна нуоч такая міесечна, відна била вельмі. Ми якраз через ліес їєхалі. Аж тут солдати німецькі вибігают. Один сіев до мене у вуоз, дав закуриті. Я сіджу на сідзені, а вуон збоку і куримо собіе обадва. Аж тут на конюх їєдут у біелих халатах. Один пролєтіев, другі пролєтіев. Што то такоє? Я вже догадався, што то руська розвіедка. А треті долєтіев, рвонув коня так, што на міесці аж став, і крикнув: «Hände hoch». А ми куримо. Вуон другі раз крикнув: «Hände hoch». Той ніємець ніц, дівіться. А потум: «Рукі ввєрх, й…» і з автомата очередь потюог. Ніємець покотівся пуд коні, забіти, а я лєйці кінув, у руов упав, і в ліес пошов.

Wyzwolenie

To było w styczniowi 1945 roku. Wże każut – front bliźko, dawajte utikati, bo tut bojie budut. My pudszykowalisia – wziali wozy, sokieru, rydluowku, owes, obruok – toje, szto na dorohu potryebne, pozaprehali koni i dawaj jiechati.

Wdeń stojali w liesi, bo bombili cieły czas, a wże jak temnieje poweczerajem chto szto maje i tohdy nuoczju jiedem.

Pomniu, odna nuocz takaja miеseczna, widna była welmi. My jakraz czerez lies jiechali. Aż tut sołdaty nimećki wybihajut. Odin siew do mene u wuoz, daw zakuryti. Ja sidżu na sidzeni, a wuon zboku i kurymo sobie obadwa. Aż tut na koniuch jiedut u biełych chałatach. Odin proletiew, druhi proletiew. Szto to takoje? Ja wże dohadawsia, szto to ruśka rozwiedka. A treti doletiew, rwonuw konia tak, szto na miesci aż staw, i kryknuw: «Hände hoch». A my kurymo. Wuon druhi raz kryknuw: «Hände hoch». Toj niemeć nic, diwit'sia. A potum: «Ruki wwierch, j…» i z awtomata oczered' potiuoh. Niemeć pokotiwsia pud koni, zabity, a ja lejci kinuw, u ruow upaw, i w lies poszow.

Прочнувся в рові[e]. І вуоз муой пушов, і всьо моє пушло. Шапкі нема, порухався, нігде не зацарапіло кулєю. Не знаю, чом мене тогди не захватіло. Коб то з одней кулі стри[e]лів, а то ж ці[e]лу очередь пустів.

Вишов на шос, вже чолгі ідут. Аж чую кричат: «Вихаді, бо всєх убйом». Ідем, рукі пуднявши – я, два полякі і полячка Целіна, сусі[e]дка. А тут такій солдат, відно добри попав. «Ідьом, рєбята, на другую сторону, бо здєсь – каже – ідут самоходи, чолгі ідут шосою». І вуон зара питає: «Откуда?», бо цікавівся, чи з Росії нема. А другі пудлєті[e]в на коньові: «Зачєм ти з німі разґаваріваєш? Бій б…» і шабльою по полячці по голові[e] дав. Чи одрубав, не знаю, оно бачу, впала. Полякові тоже по голові[e] дав. То я в ногі, в лі[e]с.

Аж чую: «О Jezu, o Jezu», а то два полякі, сусі[e]де моїе бі[e]глі. Тадек і Роман. Одін з Пултуска, а другі з Макова бив. Одін раняни. Я мі[e]в шаліка бі[e]лого на шиї, то тим шаліком голов полякові звезав, бо кров ішла.

Полякі кажут: «Kładniemy się na śniegu. Pomarzniemy, ale ruskim nie damy się w ręce». Наломалі ми хвоїни, на снігові ляглі і лєжалі аж до дня. Померзлі. Вже розвідало, давай шукаті спасєнія.

Ідем, нуоч відна, а тут кольонія якая. Дошлі, ні[e]мка впустіла, дала латку забандажоваті поляка і ідем далій.

Бачим Медсанбат – так як червони криж. Полякі кажут: «Ty po rusku rozmawiasz, zajdź, poproś, żeby opatrunek zrobili». Я пудийшов – капітан стояв. Кажу: «Тавариш, у нас здєсь раньони є». Я не сказав, што його руські ранілі, оно што ні[e]мці. А вуон стояв на схуодках такіх високіх – так серйозно глянув на мене, повюов очима од нуог до голови: «Ухаді к…, ми пока тєбє нє товаріщі», і як ногою дав, то я по схуодках полєті[e]в. О, такоє визволєнє било!

Procznuwsia w rowi[e]. I wuoz muoj puszow, i wsio moje puszło. Szapki nema, poruchawsia, nihde ne zacarapiło kuleju. Ne znaju, czom mene tohdy ne zachwatiło. Kob to z odneji kuli stry[e]liw, a to ż ci[e]łu oczered' pustiw.

Wyszow na szos, wże czołgi idut. Aż czuju kryczat: «Wychadi, bo wsiech ubjom». Idem, ruki pudniawszy – ja, dwa polaki i polaczka Celina, susi[e]dka. A tut takij sołdat, widno dobry popaw. «Idiom, riebjata, na druhuju storonu, bo zdieś – każe – idut samochody, czołgi idut szosoju». I wuon zara pytaje: «Otkuda?», bo cikawiwsia, czy z Rosiji nema. A druhi pudleti[e]w na koniowi: «Zacziem ty z nimi razgawariwajesz? Bij b…» i szabloju po polaczci po hołowi[e] daw. Czy odrubaw, ne znaju, ono baczu, wpała. Polakowi toże po hołowi[e] daw. To ja w nohi, w li[e]s.

Aż czuju: «O Jezu, o Jezu», a to dwa polaki, susi[e]de moji[e] bi[e]hli. Tadek i Roman. Odin z Pułtuska, a druhi z Makowa byw. Odin raniany. Ja mi[e]w szalika bi[e]łoho na szyji, to tym szalikom hołow polakowi zwezaw, bo krow iszła.

Polaki każut: «Kładniemy się na śniegu. Pomarzniemy, ale ruskim nie damy się w ręce». Nałomali my chwojiny, na snihowi lahli i leżali aż do dnia. Pomerzli. Wże rozwidało, dawaj szukati spasienija.

Idem, nuocz widna, a tut kolonija jakaja. Doszli, ni[e]mka wpustiła, dała łatku zabandażowati polaka i idem dalij.

Baczym Medsanbat – tak jak Czerwony kryż. Polaki każut: «Ty po rusku rozmawiasz, zajdź, poproś, żeby opatrunek zrobili». Ja pudyjszow – kapitan stojaw. Każu: «Tawarysz, u nas zdieś raniony je». Ja ne skazaw, szto joho ruśki ranili, ono szto ni[e]mci. A wuon stojaw na schuodkach takich wysokich – tak serjozno hlanuw na mene, powjuow oczyma od nuoh do hołowy: «Uchadi k…, my poka tiebie nie towariszczi», i jak nohoju daw, to ja po schuodkach poleti[e]w. O, takoje wyzwolenie było!

Зімовий день у теперишньому Збучи[e]

Фото Ю. Гаврилюка

У руськум вуойську

Вже хлопці не просілі опатрунку. Ми забралісь і пушлі, аж дошлі до зборного пункту. А там зобралі всіᵉх докупи, поставілі нас в радкі і сказалі: «Полякі виступ в сторону, а ми із своїмі самі роздєлаємся». Хто дорозуміᵉвся і напісався поляком, той додому пушов, а хто признався бєлорусом – в армію.

Полякі виступілі, а нас знов у два радкі поставілі – ішлі і питалі: «Хто вінтовку дєржал, хто стрілял, хто в пуольськуй армії може служив». Кажди мусів одказаті. А одін солдат ззаду ішов, добри офіцер бив. Штурхонув мене вбуок і по тіхеньку: «Говори, што нє стрілял, нє відал, то єщо два дня поживйош». Так нас на страха взяв.

У вуойську – U wuojśku

То тих, што призналісь, што вінтовку держалі чи стрилялі, чи в пуольськум вуойську білі, одразу одправілі на передовую, на м'ясо. А мене взялі в запасний пуолк. Там нас школілі, показувалі, як стриляті, што то стєреотруба, як форсоваті рику. А за якійся час приїᵉхалі – ми звалі їх покупатєлі – і вибіралі кого куди. То найперуч хотіᵉлі мене взяті в розвіᵉдку, коб розвіᵉдчиком бив. Но так вишло, што пришов одін старшина і питає: «Может у вас хто шафйор, вадіть машину умієє». Я понімав, бо в ФЗО троху навчився їᵉздіті самоходом, а в Гєрманії їᵉздів трахтором Бульдогом [Lanz Bulldog – ред.]. «Ну, так здєлаєм тєбя шафйором».

Так я став їᵉздіті. Розладовувалі вагони. На станцію, што їїᵉ не зачепілі, не бомбілі, довозілі амуніцію, паліво, міни, всьо войскове. А нас їᵉхала колона і што кому треба – ладовалі, а тогди бліжей фронту довозілі. Як їᵉхав, бачив трупи, алє на передовуй не бив. Такім способом мніᵉ удалося.

У вуойську білі руські, українці, узбекі, молдовіани, всякі, алє ми всіᵉ одного папероса курилі, всіᵉ ж колєгі білі. Не било разніці. Нас ще за стареї Пуольщи лічилі бєлорусамі, а ми ж не понімалі, хто украінець, хто бєлорус. Руські і всьо. У вуойську то вже хахламі прозивалі: «хахол мазніця». А часом говорилі кєровци: «Посмотри – в етого полячка машина завсєгда хароша єсць». Бо я глєдіᵉв, все хотіᵉв, коб всьо в порадку било.

Недовго я у вуйну бив – 18 стичня нас визволілі, а 9 мая скуончилась вуйна. Алє я ще остався у вуойську два ліᵉта.

Далій буде

Спісала
Людка ВІШНЄВСЬКА

U ruśkum wuojśku

Wże chłopci ne prosili opatrunku. My zabraliś i puszli, aż doszli do zbornoho punktu. A tam zobrali wsiᵉch dokupy, postawili nas w radki i skazali: «Polaki wystup w storonu, a my iz swojimi sami rozdiełajemsia». Chto dorozumiᵉwsia i napisawsia polakom, toj dodomu puszow, a chto pryznawsia biełorusom – w armiju.

Polaki wystupili, a nas znow u dwa radki postiwili – iszli i pytali: «Chto wintowku dierżał, chto strilał, chto w puolśkuj armiji może służyw». Każdy musiw odkazati. A odin sołdat zzadu iszow, dobry oficer byw. Szturchonuw mene wbuok i po ticheńku: «Howory, szto nie strilał, nie widał, to jeszczo dwa dnia pożywjosz». Tak nas na stracha wziaw.

To tych, szto pryznaliś, szto wintowku derżali czy strylali, czy w puolśkum wuojśku byli, odrazu odprawili na peredowuju, na mjaso. A mene wziali w zapasnyj puołk. Tam nas szkolili, pokazuwali, jak strylati, szto to stiereotruba, jak forsowati ryku. A za jakijsia czas pryjiᵉchali – my zwali jich pokupatieli – i wybirali koho kudy. To najperucz chotiᵉli mene wziati w rozwiᵉdku, kob rozwiᵉdczykom byw. No tak wyszło, szto pryszow odin starszyna i pytaje: «Możet u was chto szafjor, wadit' maszynu umiᵉje». Ja ponimaw, bo w FZO trochu nawczywsia jiᵉzditi samochodom, a w Hiermaniji jiᵉzdiw trachtorom Buldohom [Lanz Bulldog – red.]. «Nu, tak zdiełajem tiebja szafjorom».

Tak ja staw jiᵉzditi. Rozładowuwali wahony. Na stanciju, szto jijiᵉ ne zaczepili, ne bombili, dowozili amuniciju, paliwo, miny, wsio wojśkowe. A nas jiᵉchała kołona i szto komu treba – ładowali, a tohdy bliżej frontu dowozili. Jak jiᵉchaw, baczyw trupy, ale na peredowuj ne byw. Takim sposobom mniᵉ udałosia.

U woujśku byli ruśki, ukrajinci, uzbeki, mołdowiany, wsiaki, ale my wsiᵉ odnoho paperosa kuryli, wsiᵉ ż kolegi byli. Ne było raznici. Nas szcze za stareji Puolszczy liczyli biełorusami, a my ż ne ponimali, chto ukrajineć, chto biełorus. Ruśki i wsio. U wuojśku to wże chachłami prozywali: «chachoł maznicia». A czasom howoryli kierowcy: «Posmotry – w etoho polaczka maszyna zawsiehda charosza jesć». Bo ja hledіᵉw, wse chotiᵉw, kob wsio w poradku było.

Nedowho ja u wujnu byw – 18 stycznia nas wyzwolili, a 9 maja skuonczyłaś wujna. Ale ja szcze ostawsia u wuojśku dwa liᵉta.

Dalij bude

Spisała
Ludka WISZNIEWŚKA

Wspomnienia chłopca z akcji „Wisła”

Początki edukacji

Kontynuacja z numerów 5 i 6/2017

Minął już rok naszego pobytu na Ziemiach Odzyskanych. Dwudziestego ósmego października kończył się siódmy rok mego życia. Czas ruszać do szkoły. Tak więc 1 września 1948 roku zostałem uczniem klasy pierwszej. Budynek szkolny był najokazalszy we wsi, chociaż typowo klasowe pomieszczenie miał tylko jedno. Reszta to były pomieszczenia mieszkalne, które zajmował kierownik i nauczyciel w jednej osobie – pan Franciszek Orłowski. Dzieciaków w jednej klasie było tak wiele, że na palcach można było policzyć, chociaż szkoła obsługiwała pięć wsi: Wesołowo, Wesołówko, Jankowo, Ruklas i Głuch.

Początkowo szkoła była czteroklasowa. Nauka odbywała się w klasach łączonych 1-2 i 3-4. Zróżnicowanie wiekowe było duże. W jednej klasie byli siedmiolatkowie tacy jak ja, ale też trzynastolatkowie, a może i starsi. Będąc w drugiej klasie, dowiedziałem się, że jeden z czwartoklasistów, autochton z Ruklasu, przestał chodzić do szkoły, bo się ożenił.

Wyposażenie szkoły było bardzo skromne. Nie było elektryczności, toteż początek i koniec przerwy woźna ogłaszała dzwonkiem ręcznym. W klasach nie było stolików, tylko ławki sprzężone, blat z siedzeniem. Tablicą były sklejone i na czarno pomalowane deski, oparte na statywie jak do blejtramów. Na ścianie za tablicą wisiało godło Polski, orzeł, ale bez korony, a po jego stronach portrety marszałka Żymierskiego i Bieruta. Później marszałka Żymierskiego zmienił marszałek Rokossowski.

W pierwszej i drugiej klasie pisało się ołówkiem, w starszych klasach piórem. O nie, nie wiecznym – maczanym. Składało się ono z obsadki i stalówki. Obsadka dlatego, że w niej obsadzało się stalówkę. W ławce na środku był w odpowiednim miejscu otwór na kałamarz, do którego wlewało się atrament, w którym to maczało się stalówkę (oczywiście wygląd stalówki daleko odbiega od teraźniejszych). Często się zdarzało, że uczeń nabrał za dużo atramentu i ze spadającej kropelki na zeszyt lub książkę robił się żyd, inaczej kleks. W zeszycie obowiązkowo musiała być bibuła – taka wsiąkliwa kartka.

Dyscyplina? Teraz to trudno wyobrazić, jaka była wówczas dyscyplina. Najlżejszą karą za kręcenie się lub rozmowę było postawienie w kącie albo obok ławki. Gorszą karą było klęczenie. Było ich kilka rodzajów: klęczenie normalne, klęczenie z podniesionymi rękami, klęczenie na ziarnkach gryki lub grochu. Takie kary dostawało się za nieodrobienie lekcji albo za bójki i rozróby, nieuniknione przy różnicy wieku. Tradycją też było sprawdzanie rąk. Za brudne ręce, poplamione atramentem dostawało się w łapę. Uczeń wyciągał rękę, nauczyciel chwytał za palce i linijką wymierzał razy (bił po dłoni). Ile tych razów było i jak mocne zależało od wielkości winy. Obrywało się też za żydy, czyli kleksy w zeszycie.

W starszych klasach albo w szczególnych przypadkach egzekutorami byli rodzice. Uczeń miał stawić się z ojcem lub matką. Nauczyciel informował rodziców o skali przewinienia, a egzekucja przeważnie odbywała się w domu. Często jednak uczeń wolał otrzymać karę w szkole, niż zjawiać się z rodzicem.

W czasie przerwy bawiliśmy się w klasy albo w piłkę szmaciankę (piłka prawdziwa była przechowywana u kierownika tylko z przeznaczeniem na szczególne okazje).

Atrakcją w tym czasie było chodzenie do szkoły boso. Oczywiście nie zimą, ale z nastaniem wiosny czekaliśmy na pierwsze burze, czyli grzmoty, bo mówiono, że jak zagrzmi, to ziemia się zatrzęsie i zrzuci zimę – wtedy można było już biegać boso. Nie zawsze jednak było to zaakceptowane przez rodziców. Toteż ukradkiem, gdy nikt ze starszych nie widział, wybiegało się boso choć na trochę. Często z domu wychodziło się w butach, a do szkoły przybiegało boso.

Pewnego razu, gdy mieszkaliśmy jeszcze na kolonii pod lasem, był ciepły, ale deszczowy poranek. Matka kazała koniecznie założyć buty (do szkoły miałem 2 km), ja upierałem się, że nie. W końcu jednak ustąpiłem. Założyłem, ale gdy odszedłem jakieś sto metrów od podwórka, zdjąłem i schowałem w żyto, które rosło obok mojej drogi do szkoły. W drodze powrotnej o butach zapomniałem. Przychodzę do domu boso. „A gdzie buty?” – zawołała matka. No to ja szybciutko w tył zwrot i biegiem w miejsce, gdzie schowałem. Były tam! Założyłem i ze skruszoną miną wróciłem do domu. Skończyło się na połajance.

Nie pamiętam, powtórzę to jeszcze raz, żebym kiedykolwiek dostał cięgi od ojca lub matki. Zawsze było dużo gadania, tak że nieraz wolałbym dostać klapsa, niż wysłuchiwać wypominania moich grzechów. A jeśli chodzi o buty, to muszę przytoczyć inną historię.

Kiedyś ojciec, będąc na jarmarku w Szczytnie, kupił mi ładne trzewiczki, takie skórzane kamaszki – tak mi się wówczas zdawało. Plastykowych butów jeszcze wtedy nie wymyślono, ale była tektura – zamiast skóry na zelówki. Otóż po pierwszym zetknięciu się z wodą podeszwa dosłownie się wywinęła. Była tekturowa. Wymiana? Reklamacja? Wtedy czegoś takiego nie było. Co robić? We wsi mieszkał niejaki pan Korzeń – autochton (jego synowie chodzili ze mną do szkoły). Pan Korzeń szewcował. Brat Janek wziął te moje buciki i poszedł do niego po ratunek, ja z konieczności musiałem parę dni wagarować. Nie wiem, jak długo to robili, ale brat przyniósł butki jak nowe, a i sam nauczył się trochę szewcowania, tak że kolejne naprawy obuwia były już wykonywane we własnym zakresie.

I jeszcze jedna historyjka z obuwiem. Otóż w Kostomłotach zimą były modne walonki – to takie buty z

długą cholewką zrobione ze sfilcowanej owczej wełny. Mnie też w ciężkie mrozy kazano zakładać walonki. Tu jednak nikt takiego obuwia nie znał. Zimą chodziło się w klompach (drewniakach), czyli ogromnych kamaszach na grubej drewnianej podeszwie i wierzchem ze skóry. Ja jako dziecko chciałem chodzić tak jak moi koledzy – nie w walonkach, ale w klompach. Niestety, takich butów nigdy mi nie zafundowano.

Inna historia zapamiętana z zimy 1948 roku była związana, jak się później z historii dowiedziałem, ze zjazdem zjednoczeniowym PPS i PPR, w wyniku którego powstała PZPR (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza). Był grudzień, śniegu jeszcze nie było, ale padała marznąca mżawka tworząca gołoledź. Ja już chodziłem do pierwszej klasy. Wtedy takie wydarzenia były obchodzone bardzo uroczyście. W szkołach odbywały się akademie, na których obecność była wręcz wskazana. Po obiedzie ojciec wziął mnie za rękę i poszliśmy. Z samej uroczystości niewiele pamiętam, ale zapamiętałem powrót. Było już ciemno, a ślizgawica taka, że trudno było się utrzymać na nogach. Wróciłem poobijany, z poobdzieraną skórą na rękach, bo przy upadku ratowałem się podpierając rękami.

Największą atrakcją na co dzień było łażenie po lesie, zwiedzanie i penetrowanie opuszczonych gospodarstw. Było ich kilka. Czasami gdzieś na strychu znajdowałem porzucone zabawki, książeczki ilustrowane, komiksy. Cóż, mogłem tylko oglądać, gdyż podpisy były w języku niemieckim.

W głębi lasu stał duży rozbity dom, ale stodoła była cała. Tam częściowo składaliśmy siano, bo jedna stodoła w naszym gospodarstwie była na trzy rodziny trochę za mała. Tam w ruinach rozbitego domu też szukałem skarbów. Gospodarstwo to było w pobliżu rzeki Omulew, a po jej drugiej stronie też były jakieś zabudowania. Kiedyś przez rzekę był most, czy też kładka, na co wskazywały wbite w wodę pale. W tym miejscu wyciągano jakiś zatopiony sprzęt. Zapamiętałem, że były też rowery. Do jazdy się nie nadawały, ale można było odzyskać obręcze kół do zabawy (o czym później).

Przeprowadzka do wsi

Po dwóch lub trzech latach mieszkania w rodzinnym kołchozie pod lasem ojciec wynalazł pustą część domu we wsi. Część, bo resztę zajmowała rodzina Grzejków z trojgiem dzieci. Nareszcie miałem dwie koleżanki: Teresę (starsza), Stasię (młodsza) oraz kolegę Mariana (Mańka). Przeprowadziliśmy się jesienią, więc całą zimę mieszkaliśmy razem. Oni zajmowali dwa mniejsze pokoje, my też dwa, kuchnia była wspólna. W tych warunkach nie nudziłem się. Całe wieczory i wolne chwile przesiadywałem u nich. Głównym organizatorem wszystkich zabaw była Teresa, jako najstarsza. A jako dziewczyna wymyślała zabawki dziewczęce. Przeważnie szyliśmy lalki. Często też bawiliśmy się w gry planszowe, które były zamieszczane w niektórych gazetach, ale też wymyślaliśmy i rysowaliśmy sami. Kostkę do gry robiliśmy przeważnie z kartofla albo z korka.

Dom, w którym teraz zamieszkaliśmy, był dość duży. Wprawdzie drewniany, ale dość funkcjonalny. W sumie miał cztery, nazwijmy to – pokoje, pomieszczenie kuchenne, przykuchenną spiżarkę oraz sień z wyjściem na ganek od ulicy, która służyła nam jako garderoba. Tam też stały *sunduki**, czyli kufry, które służyły do przechowywania garderoby – tak się u nas wtedy na Podlasiu trzymało odzież, a nie w szafach. W ciągu roku Grzejkowie wyprowadzili się do domu po sąsiedzku. Byliśmy w dalszym ciągu sąsiadami i przyjaciółmi, nawet płotu między podwórkami nie było, tylko w odrębnych mieszkaniach.

Mimo że mieliśmy do dyspozycji cały duży dom, to nasze codzienne życie ograniczało się do pomieszczeń, które wcześniej zagospodarowaliśmy. Jeden z pokoi, które wcześniej zajmowali Grzejkowie, czasami, jak było ciepło, zajmowałem ja i urządzałem tam swój pokój zabaw.

Wróćmy jednak do dnia codziennego. We wsi w porze letniej całe nasze życie towarzyskie skupiało się na ulicy. Oprócz chowanego, berka, najbardziej widowiskowa była gra w „kręgi", zdaje się, że tak się nazywała, której kibicowali dorośli.

Na czym polegała ta zabawa? Otóż dwie drużyny zaopatrzone w kije lub kawałki desek stawały na ulicy naprzeciw siebie. Przedmiotem zabawy był drewniany krążek wycięty z pnia drzewa. Uczestnik jednej grupy rzucał krążek tak, by podskakując po bruku, bo na długości wsi był bruk – kocie łby (dalej była żwirówka), ominął zawodników grupy przeciwnej i poleciał jak najdalej. Przeciwnicy zaś z kijami starali się odbić krążek w stronę przeciwną. Drużyna przeciwników przesuwała się tam, gdzie upadł krążek i teraz rzucał ktoś z drużyny przeciwnej. Starsi siedzieli na ławkach pod płotem i dopingowali. Zabawę najczęściej zaczynano w środku wsi i wygrywała ta drużyna, która zagoniła przeciwnika na koniec wioski.

Innymi zabawami były wyścigi z obręczami od rowerów lub fajerkami. Fajerkę prowadziło się, popychając odpowiednio wygiętym drutem, zaś obręcz zwykłym patykiem. Dla utrudnienia ustawiano nawet bramki tak, że był to swego rodzaju slalom.

O rowery do jeżdżenia było wtedy bardzo trudno, bo żeby kupić nowy rower, trzeba było otrzymać przydział z gminy. Ojciec otrzymał taki przydział, na rower niemieckiej firmy Ifa, niestety jazda na nim była zastrzeżona dla ojca, ja mogłem tylko czyścić. Dużo jednak było poniemieckiego złomu, z którego można było czasami złożyć nawet jako taki rower albo przynajmniej uzyskać obręcz do zabawy. Nie było wówczas rowerów dla młodszych – nauka jeżdżenia to była jazda pod ramą, bo nie było u nas rowerów damskich. Jak któryś z chłopców dorwał rower, to uczyliśmy się wszyscy.

Anatol STEFANIUK
(STEPANIUK)

*Przez wieki do przechowywania ubrań na Podlasiu używano ukraińskiej *skryni* (skrzyni), rosyjskie *sunduki* są spuścizną „czasów carskich" – red.]

Dojrzewanie do niepodległości

Zakończenie ze str. 25

Obalenie reżimu carskiego otwarło drogę do szybkiego przekształcenia „Południa Rosji" w polityczną Ukrainę, zaś obalenie Rządu Tymczasowego, którego poprzez zbrojny zamach dokonali rosyjscy „bolszewicy" – dla świata zgraja politycznych wyrzutków i ekstremistów, stało się początkiem jej szybkiego marszu do suwerenności. Niestety, chociaż w sferze idei i symbolów kierownictwo Centralnej Rady odniosło zdecydowane sukcesy, w sferze praktycznej tej Ukrainy – deklaratywnie autonomicznej, lecz biegiem wydarzeń kierowanej ku niepodległości – nie zdołano „ogrodzić" zdatnymi do działania i walki narodowymi strukturami aparatu państwowego, a więc sprawnie działającą administracją i zdyscyplinowanymi siłami zbrojnymi.

Utyskujący po opisanej wizycie w Piotrogrodzie na „chciwy nacjonalizm rosyjski" W. Wynnyczenko wiązał go z burżuazyjnym charakterem Rządu Tymczasowego, ale że „Rosja nie może istnieć bez ukraińskiego cukru, przemysłu, węgla, zboża" doskonale zdawali sobie sprawę też „bolszewicy". Początkowo jednak Lenina i jego partyjnych towarzyszy uważano w Kijowie za mniejsze zagrożenie dla podmiotowości Ukrainy niż obalone przez nich „burżuazyjne kierownictwo". Powszechna świadomość, że miejsce w znacznej mierze bezzębnego centralizmu Rządu Tymczasowego zajęła drapieżna bestia, która nie pogardzi żadnym podstępem, podłością i zbrodnią, aby tylko osiągnąć swój cel, zaczęła pojawiać się dopiero po tym, jak 9 (22) grudnia 1917 r. zaczęły z Rosji przybywać do Charkowa pociągi z czerwonogwardzistami, po czym ogłoszono tu powstanie Ukraińskiej Ludowej Republiki Rad, co miało stworzyć iluzję, że bolszewicki najazd, przede wszystkim w celu zdobycia zboża dla zagrożonego głodem Piotrogrodu i Moskwy, jest wewnątrzukraińską wojną domową z „kontrrewolucją".

„Gdybyśmy od razu stanęli na gruncie niepodległości, to byśmy nie stali, tak jak dzisiaj, koło rozbitego koryta. Dlaczego nie chcą z nami poważnie rozmawiać inne państwa? Ponieważ widzą, że jeszcze nie jesteśmy gospodarzami w swoim domu" – właśnie takimi słowami 16 (29) grudnia 1917 r. komentował zaistniałą sytuację jeden z czołowych działaczy UCR Serhij Szełuchyn. Tak więc dla członka powstałego w kwietniu 1917 r. Związku Ukraińskich Autonomistów-Federalistów, przekształconego później na Ukraińską Partię Socjalistów-Federalistów, było już jasne, że zapisana w nazwie jego partii formuła polityczna, uzasadniona w momencie, gdy Ukraińcy nadal musieli udowadniać swe „bycie narodem", w tej nowej sytuacji nie tylko się wyczerpała, ale była już wręcz szkodliwa. Ogłoszenie niepodległości stało się palącą koniecznością nie tylko dla ideowego uzasadnienia konieczności obrony przez bezpośred-

Ogłoszenie na Placu Sofijskim w Kijowie III Uniwersału, którym Centralna Rada proklamowała Ukraińską Republikę Ludową, 7 (20) listopada 1917 roku. W środku stoją Symon Petlura, Wołodymyr Wynnyczenko i Mychajło Hruszewśkyj.

Demonstracja na ulicach Kijowa z okazji proklamowania Ukraińskiej Republiki Ludowej. Broszura z tekstem „Ustawy o wyborach do Zgromadzenia Ustawodawczego Ukraińskiej Republiki Ludowej”

nią agresją z Rosji, ale też nawiązania stosunków dyplomatycznych z innymi państwami, aby z jak najmniejszymi stratami uwolnić się z pęt odziedziczonej po caracie wojny.

Prerogatywa podjęcia decyzji o ogłoszeniu niepodległości Ukraińskiej Republiki Ludowej należała oczywiście do Ukraińskiego Zgromadzenia Ustawodawczego. Lecz ze względu na okupację znacznego obszaru Ukrainy 27 grudnia 1917 (9 stycznia 1918) r. udało się wybrać tylko nieco więcej niż połowę przewidzianej liczby przedstawicieli. Zatem w sytuacji, gdy na Kijów parły bolszewickie gwardie, Ukraińska Centralna Rada niepodległość Ukraińskiej Republiki Ludowej proklamowała swoim IV Uniwersałem, który datowano 9 (22) stycznia 1918 r., a więc dniem, gdy miały zacząć się obrady Ukraińskiego Zgromadzenia Ustawodawczego.

Podobnie jak większość poprzednich, tak i ten Uniwersał był obszernym dziełem publicystycznym, ale jako pierwszy zawierał elementy komunikatu wojennego i protokołu z miejsca zbrodni: „Tymczasem zaś piotrogrodzki rząd komisarzy ludowych, aby podporządkować swej władzy wolną Republikę Ukraińską, wypowiedział Ukrainie wojnę i nasyła na nasze ziemie swoje wojska krasnogwardzistów-bolszewików, którzy zabierają naszym chłopom zboże i bez jakiejkolwiek zapłaty wywożą do Rosji, nie oszczędzając nawet ziarna przygotowanego pod zasiewy, mordują niewinnych ludzi i wszędzie szerzą bezład, złodziejstwo i swawolę”.

Przewodniczący Mychajło Hruszewśkyj wśród delegatów na 8. sesję Ukraińskiej Centralnej Rady, grudzień 1917 r.

Historia jest tym, czego nawet nasze najgorętsze słowa i pragnienia nie są w stanie zmienić. Zatem mające miejsce przez wiekiem polityczne działania ukraińskiej elity narodowej, wśród której konsekwentni niepodległościowcy w ciągu całego prawie 1917 roku byli mniejszością, można krytykować – ze względu na późniejsze skutki i tragedie, lub usprawiedliwiać – ze względu na pozycje wyjściowe ruchu ukraińskiego i ogólną sytuację. Dyskusji jednak nie podlega to, że po wydarzeniach mających miejsce pomiędzy lutym – marcem 1917 a styczniem 1918 roku faktowi istnienia Ukrainy i narodu ukraińskiego nikt już nie mógł zaprzeczyć.

Jurij HAWRYLUK

З давніх часів. Мандрівне життя
(Спогади Людмили Красковської)

(Попередні частини спогадів у числах 1, 3 і 6 за 2017 р.)

Весною 1916 року наша сім'я знову поїхала до діда в Гороховатку. Цього разу ми мешкали у великому домі в садибі, де біля дому був розлогий, але зовсім занедбаний сад. Напевне власник там давно не мешкав. Ми жили в одній частині дому, де були три кімнати і велика кухня. Другу частину дому ніхто не вживав, в ній був величезний довгий зал майже порожній. Там стояло лише пару шаф з книжками. Поміж книжками були старовинні видання з минулого століття, які я любила переглядати. Пам'ятаю, що там була книжка про «Девицу-кавалериста», дівчину, яка воювала з французами у війні 1812 року. За залом була ще кімната і передпокій, де був другий вихід з дому. Ми, діти, увечері боялись ходити до залу, бо темна кімната здавалась безконечною, старі меблі дивно тріскали і здавалось, що там хтось ходить. У саду біля дому, крім старих фруктових дерев, росли прегарні, різнобарвні дзвіночки; таких квітів я пізніше ніколи не бачила. В саду бабуся варила варення. З двох-трьох цегел робилась піч, на яку ставили величезну мідяну миску. Бабуся сиділа біля цього вогнища й мішала варення, а діти по цілому саду шукали сухі галузки й підкладали їх у вогонь. Нагородою за цю допомогу була пінка з варення, яка дітям смакувала більше, ніж варення. Можливо тому, що пінку їли лише вліті.

Одного разу хтось приніс дітям черепаху, яку помістили до великої миски, до неї насипали піску і черепаху годували різним листям. На прогульку черепаху виносили у сад і це погано кінчилось. Черепаха, звичайно, спокійно собі лазила поміж травою і квітами. Одно дня вона раптово почала втікати і то так хутко, що я цілком розгубилась. Коли побігла за черепахою, вона вже зникла в кінці саду, у джунглях поміж лопухами і кропивою. Діти безнадійно декілька днів обшукували цілий сад, черепаха більше не з'являлась. А ще потім кажуть – повзе як черепаха!

Другим приятелем, крім черепахи, був півник Петько. Коли раз мамі принесли на продаж мале курятко, я його випросила для себе і почала виховувати. З миршавого курятка виріс гарний чорний півень. Вистачало лишень покликати «Петько» (так я його охрестила) і півень біг швидко до мене, бо завжди діставав щось смачне. Разом з ним ми ходили на прогульку по саду і «Петько», як собачка, слухняно біг біля мене. «Петьку» пізнали всі сусіди у садибі. Коли ми збирались виїздити з Гороховатки, то не знали, що робити з «Петьком». Але прийшла сусідка, принесла гарну курку і просила, щоб ми їй залишили знаменитого півня. Мама це радо зробила.

Біля села текла велика ріка Оскіл, яка була оспівана у «Слові о полку Ігоря». Коли дід з дітьми ходив на річку купатись чи подивитись на рибаків, там було багато риби. Дід нам показував темні місця в річці під звислими корінням дерев і казав, що там ховаються соми. Він розповідав, що в минулому році місцевий фельдшер, завзятий рибалка, зловив величезного сома. Сам він не міг його перемогти, то збіглися сусіди й витягли сома на беріг. В амбулаторії у діда стояла дерев'яна лавка, довжиною у два метри. Сома принесли до діда, щоб усі побачили це чудо. Поклали його на лавку і виявилось, що риба була така довга, як ця лавка.

Наша сім'я приїхала з Гороховатки до Києва на осінь 1916 року і поселилась на околиці міста в Пущі-Водиці. Це була порівнюючи нова частина міста, побудована в сосновому лісі і розпланована так, щоб рівні вулиці перехрещувались у прямих кутах. Чомусь там не були вулиці з назвами, але «лінії» з номерами. Пуща-Водиця вже тоді була сполучена з Києвом трамваєм. Біля домів були досить великі ділянки з деревами, так що здавалось, що мешкаємо в лісі. Там було і декілька ставків. У Пущі-Водиці була приватна жіноча гімназія, яку заснували поступові вчителі. Крім звичайної програми навчання, у гімназії навчали також ручні праці. Учениці шили прості частини одягу, робили різні предмети з паперів і дерева. Нарешті, після років кочування, я дісталась до школи і вступила відразу до третього класу.

В той час у Пущі-Водиці жив письменник О. Олесь – Олександер Іванович Кандиба з жінкою Вірою Антонівною і сином Олегом. Олег був на три роки молодший від мене, але приятелював зі мною, а не з моїм братом Сергієм, який був його ровесник. Сім'я Олеся мешкала недалеко від нашого дому і я ходила в гості до Олега. Олександер Іванович працював як ветеринар на бойні в Києві. Він був завзятий рибалка і у вільному часі ходив на рибалку до сусіднього ставка. Віра Антонівна тоді ніде не працювала і турбувалась лишень господарством. На дворі вони мали курки. Оці курки Олег почав досліджувати, а я йому допомагала. Ми добре пізнали окремі курки і вміли їх розрізняти. Олег записував собі різні пригоди з курячого життя. Вислідом цих досліджень було невеличке оповідання «Рудько – життєпис одного півня», яке Олег написав у Празі. Воно там і було надруковане. Вже тоді у Олега проявлялась методичність і витривалість у праці. Віра Антонівна терпляче зносила це вмішування до її господарки, а Олександер Іванович ласкаво посміхався над нашою «науковою» працею.

Коли ми жили в Пущі-Водиці, мій батько працював у Союзі міст, де опікувався евакуйованими під час війни дітьми. В Пущі-Водиці була школа й інтернат для хлопців із західних областей України, де саме переходив фронт. З інтернатом було сполучене господарство, де жили й працювали полонені. Оскільки батько часто від'їздив службово з дому, а в нашій сім'ї залишались лише жінки й діти, до нас приходили ночувати полонені з інтернату. Звичайно це був Мартин, ми знали, що він мадяр. Лише пізніше я зрозуміла, що він був словак. Ми говорили українською мовою, Мартин говорив по-своєму і всі ми добре розумілись. Батько певно знав, що Мартин був словак і тому його вибрав нас стерегти. Інші полонені завидували Мартину, що він міг ходити до нашої хати. Раз чи два, замість Мартина приходив якийсь чех. Але наша помічниця запротестувала (певно він почав залицятись) і нас знову охороняв Мартин. Думаю, що всі полонені, які працювали біля інтернату, були слов'яни. Пізніше, коли ми вже виїхали з Пущі-Водиці і жили в Києві, батько оповідав, що він дізнався щось про Мартина. Під час революції 1917 року

Київ, 1916, дід (батько мами), Людмила, Сергій і Мстислав

старші хлопці розбіглися з інтернату, полонені повтікали, адміністрація зникла, залишилась невелика група менших хлопців і з ними Мартин. Мартин опікувався хлопцями, діставав для них їжу, дрова. Не знаю, чим це скінчилось і коли Мартин повернувся на батьківщину. Живучи на Словаччині, я вдячно згадувала Мартина, але не могла його шукати, бо не знала його прізвище.

З інтернатом пов'язана ще одна згадка. Там у господарстві були коні. Біля нашого дому була досить велика ділянка з травою, тому інколи кілька коней пускали туди пастись. Це були гарні білі коники, дуже спокійні. Ми, діти, їх дуже любили і частували хлібом зі сіллю. В Пущі-Водиці ми жили цілий шкільний рік 1916-1917 і там пережили революцію 1917 року.

Коли почалась війна в 1914 році, я зробила бунт і оголосила, що мушу читати газети, щоб знати, що робиться на фронті. Я мала тоді 10 років. Нарешті мама погодилась і сказала, що я можу читати лише вістки про події на фронті. Так я старанно читала газети. Добре пам'ятаю, як навесні 1917 року я принесла газети і прочитала, що забили Распутіна. Певно це була неділя, бо батьки ще лежали в ліжку. Я вбігла до їх кімнати з криком: Распутіна забили! Батько на це сказав: не дурій! Але коли взяв газету і прочитав, то хутко одягнувся і поїхав до Києва.

Восени 1917 року ми переїхали з Києва до Прилук на Полтавщині. Наскільки я пригадую, це сталося тому, що батько, який раніше працював в «Союзі міст», змінив працю. Архів його відділу зі «Союза міст» послали до Прилук на ліквідацію, разом з деякими працівниками. Цілу нашу сім'ю відвезли з Києва до Прилук на одному великому автомобілі. Це було відкрите авто, де спереду було місце для шофера і його помічника, а взаду два сидіння для шістьох людей. Тоді шофер ще мав помічника, який клюкою розточував впереду мотор; коли мотор почав працювати, тоді він наскакував до авта. Ці помічники, звичайно, були 14-15 річні хлопці. Для дітей це була надзвичайна подія – їхати автом таку далеку дорогу.

Прилуки тоді були невелике містечко. Ми мешкали самі в домі, який стояв в саду. Батько, коли нас відвіз, повернувся до Києва, а незабаром він опинився в Білій церкві. За деякий час, взимі, мама поїхала до Білої церкви побачитись з батьком. Вона розраховувала, що буде відсутня два тижні й залишила мені гроші на цю добу. Але почались різні несподівані події й з двох тижнів було аж два місяці, коли мама змогла повернутись до Прилук. Я мала тоді 13 років й залишилась як «голова родини», тому що дві бабуні зовсім не розбирались в політичних подіях, навіть не знали, які гроші були в обігу, а брати були ще малі. Ще була Наталка, наша помічниця. Це була старша розумна жінка, але теж не розумілась на змінах в тогочасному житті. В короткому часі, після від'їзду мами, до Прилук прийшли вояки чеських легій. Ми жили в двох кімнатах, третя кімната, яка мала окремий вихід через веранду, стояла порожня. Коли прийшла чеська військова комісія, яка шукала нічліги для вояків, вона забрала цю третю кімнату. Так оселилось у нас десь шість вояків. Тоді я з Наталкою присунула на двері, які вели до цієї кімнати, шафу – забезпечились. Поміж легіонерами були старші й молодші мужчини. У нас склались з ними цілком добрі відношення. Один хлопець дуже кашляв. Бабуся наварила чаю, взяла ліки і пішла його лікувати. Потім Наталка з власної ініціативи наварила великий горщик борщу і почастувала вояків. Легіонери затримались у Прилуках більше тижня. Коли вони відходили від нас, то почистили кімнату – повиносили солому, на якій спали, дали нам цукру (це була тоді дорога річ). Легіонери відходили далі на схід. Ми всі їх жаліли, що вони йдуть невідомо куди, віддаляючись від рідної Чехії.

Незабаром, після відходу чеських легій, до Прилук прийшли вояки Червоної армії. Почали шукати зброю і запаси продуктів. Тоді я пережила дуже небезпечну пригоду. Я з Наталкою чомусь вилізла на горище і знайшла там зброю: рушниці і револьвери. Потім нам казали знайомі, що в цьому домі раніше була команда міліції. Вночі вдвох знесли цю зброю вниз і закопали в садку. На щастя ця несподіванка не мала наслідків. І до нас прийшла комісія, яка шукала продукти. Ми мали муку, цукор, олію. Один мішок муки я поклала в ліжко бабусі, і коли прийшла комісія, вона лягла в ліжко. Таким чином комісія в нас нічого не взяла. Ми годувались із наших запасів, але треба було купувати хліб і молоко. В Прилуках ми мали знайомих – родину Котляренків і вони позичили нам трохи грошей.

Нарешті українська армія вигнала більшовиків з Прилук і мама могла повернутись до нас. За цілий час я і не подумала, що може статися таке, що ми можемо залишитись відрізані від батьків. Але я певно вірила, що це добре закінчиться. Батьки в цьому часі переживали дуже тяжкі хвилини й турбувались за нас. В Прилуках я не ходила до школи. Пані Котляренко вчила мене української мови, а її чоловік допомагав мені з інших предметів – математики і т.п. Вони обоє були вчителі. Взимі Наталка мені вишила гарну полтавську сорочку. Мама знайшла в себе відрізок синього атласу і дала мені пошити корсетку. У Прилуках була кравчиня, яка чудово шила корсетки. Залишився вишиваний фартушок бабуні і її намиста з хрестиками. Бракувала лишень плахта, бо її не можна було купити в тому неспокійному часі. Тому плахту пошила бабуся з картатої вовняної матерії. Так я дістала ціле гарне убрання. Я вже й раніше мала вишиване убрання, але то було дитяче, тепер я мала справлене для дорослої.

У нас завжди були в домі якісь тварини. У Прилуках це був рудий індик, якого купили, щоб відгодувати на Різдво. Він був досить спокійний, не ганявся за дітьми, але не дозволяв себе турбу-

вати, бо потім він надувався і гуркотів. Індик виріс великий, але ніхто з родини не хотів їсти це м'ясо, бо всі до індика звикли.

З Прилук весною 1918 року наша сім'я повернулась до Києва. Батько не міг знайти помешкання в переповненому місті. Ми знову поселились у дачній околиці міста – Сирець. Це було далеко від Пущі-Водиці, за військовим лагерем. На Сирцю окремі доми-дачі були розкидані досить далеко від себе в листяному лісі. Наш дім знаходився на горбочку, звідкіля на дорогу вела стрімка стежка. З другого боку під домом був невеликий ставок. Біля дому був город, де ми з бабусею господарювали. Вліті я ходила до міста до художньої школи, де вчилась малювати. Це була приватна школа. У ній вчились переважно дорослі, я там була наймолодша. До передмістя Києва – Лук'янівки, звідкіля їздив трамвай, було більше півгодини. Це була неприємна дорога, особливо ввечері, коли я поверталась зі школи. Спочатку треба було йти попри старої вже невживаної залізниці, а потім обходити цілий табір, де тримали полонених, і в брамах стояла сторожа. Деколи мені вдавалось упросити сторожу, щоб мені дозволили перейти через лагер. Це була коротша й спокійніша дорога.

На Сирці до нашого дому приблукала гарна кішка: сіра з темними смугами, як тигр. Це була моя Мурка, яку я дуже любила. Мурка спала разом зі мною в постелі. Вона мала спати в ногах, але звичайно залазила до мене під ковдру й лежала на подушці. Тому я купала Мурку в теплій воді з милом. Це купання їй дуже не подобалось, вона дряпалась і мнявчала, але мала потім чудову пишну шерсть. Взагалі це була якась чудна кішка. Одного разу я побачила, як Мурка пішла до ставку і плавала в воді. Одного разу навіть спіймала якусь жабу і принесла мені її під ліжко. Взагалі це був її звичай – приносити все мені і ховати під ліжком. Мурка ловила мишей, але не завжди їх поїдала, а складала під моїм ліжком. Вліті Мурка десь зникла, і за кілька день поступово поприносила до дому троє кошенят. Один сірий котик дістав ім'я Жорка (від Обжорка), бо він їв найбільше. Другий кіт – білий з чорними плямами звався Циган і їх сестричка – гарне сіре кошеня з чорними плямами була названа Пантеркою. Кошенята добре виросли, були гарні й порядні. Але коли ми від'їздили з Сирця до міста, не знали, що робити з котячою родиною. Притульну Пантерку взяла одна пані. Сусідка попросила дати їй Мурку, бо знала, що вона добре ловить мишей. Потім ця сусідка взяла й Цигана. А котика Жорку ми повезли з собою на помешкання до Києва.

Аж восени батько, нарешті, одержав помешкання в Києві й ми могли виїхати з Сирця, де в осінній мряці було вже тяжко жити на дачі. Помешкання було на вулиці Велика Васильківська, близько костелу (не пам'ятаю, чи то був католицький костел або лютеранська кірха). Ми мешкали в окремому будинку, що був якось дивно побудований. На першому поверсі були 3 чи 4 кімнати, а під ними внизу, у високому сутерені, була величезна холодна кухня. Видно, що це не було звичайне помешкання. Перед нашим переїздом у домі жили монашки-уніатки, яких вивезли з західної України під час війни. Коли їм дозволили повернутись до хати, батько дістав це помешкання. Ми там мешкали не довго, лише декілька місяців.

У шкільному році 1917-1918, коли ми жили в Прилуках, я не ходила до школи. Тому я тепер мусила робити іспити за четвертий клас, щоб продовжити навчання. Гімназію, до якої я ходила в Пущі-Водиці, перенесли до Києва на Лук'янівку. Це вже не була жіноча гімназія, у ній учились разом хлопці й дівчата. Зі старих педагогів там залишилось мало й майже всі учні були нові. Я хотіла далі вчитись у цій школі і зробила там іспити. Коли переїхали на Велику Васильківську, гімназія була далеко від нас, добра година пішки. Трамваї тоді часто не ходили, треба було бігати пішки. Дорога через місто була не лише довга, але деколи й небезпечна. Часто на вулиці хтось стріляв, когось переслідували, ходили військові патрулі. Тоді в школах почали вчити українську мову. До нашого класу прийшла молода вчителька-студентка. Коли вона запитала, хто знає українську мову, то з цілого класу встала лише я й моя сусідка по парті – донька лікаря, з якою я відразу подружила. Ми двоє вміли не лише балакати українською мовою, але й читати й трохи писати. Інші учні ані не намагались вчитись по-українському. Атмосфера в класі під час цих уроків була неприємна й напружена. Звичайно, вчителька викликала одну з нас двох, щоб ми читали чи відповідали. Останні учні просто робили саботаж.

Людмила КРАСКОВСЬКА

В цьогорічних числах нашого часопису надрукуємо ще одну частину спогадів Л. Красковської: «Подорож на Кавказ і Грузія».

Редакція Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» та Головна управа Союзу українців Підляшшя

вітають з золотим ювілеєм 50-річчя

д-ра Григорія Купріяновича

учасника початків підляського відродження та співзасновника нашого журналу, зараз-же Голову Українського Товариства та члена Спільної комісії уряду та національних й етнічних меншин

Він показав себе прискіпливим дослідником минулого, опікуном і наполегливим популяризатором української культурної спадщини, невсипущим і жертвенним організатором нашого громадського життя.

Бажаємо Ювілярові, щоб здоров'я не підводило, щоб енергії та оптимізму вистачало ще на довгі-довгі роки, щоб в душі була весна, а в домі радість, щастя і любов!

Іван Киризюк: З циклу «Наленчівські вірші»

Ранок в Наленчові

Теплий ранок
Приплив до Наленчова
З-над тихого лісу
Мов ковчег Ноя
В молочній імлі
Золотиться сонце
Тихесенько будить
Сонні віконця
У тих віконцях
Уста жіночі
Еротична заметіль
Радість у очах
Щебіт сороки
Ворожить погоду
Вибілілось небо
Роститься надія
Під серце вростає
Несподіване щастя
Грудь огортає.

Мамі

Колишеться
Яблуко на гілці
Як немовля,
При грудях
Материнського тепла.
Минуло...
Минуло Спаса,
Минуло Успіння,
Летить до нас журба
Крильми вітрів осінніх.
Тобі
Мамо!
Дякую за долю,
За хліб насущний,
За пісні наші,
Що виросли
На рідному полі,
Щоб нащадки
Сенс життя розуміли.
Не маючи Вітчизни,
Не знаючи
Волі... все це
Перетерпіли!

Коляда

Грає уздечка
Мідяним дзвіночком
Перед хатою
Затримались сані
Заплівся
В гриву коня
Снігу
Сріблистий листочок
Над дахами
Трясе вітер
Сивою бородою
Стеле
Біле полотно
На столи
З колядою.

Пам'ять

Пересипається
Під ногами
Пісок пережитого
Скрипить
Колесо долі
Намотує роки
Що безповоротно
У Вирій
Відійшли
Чуєш
За хатою шумить
Береза
Пам'ятаюча день
Твойого народження.

Проминання

За містечком
Клониться низенько
Сонечко
Шепотить річка
Вечірнім
Сонним
Духом
Стефана Жеромського
У високому небі
Над Наленчовом
У «скляних домах»
Прикриті
Білим
Лебединим пухом
Лежать на полицях
Перечитані
Мислі «Передвесіння»

Лірика – поезія

Лірика
Мальована серцем
Представляє
В очах червоні пелюстки
Дівочих губ
Час без поезії
Час без душі
Лірика то скрипка
Грає мелодії
Раз про сонце
Раз про дощі.

Підвалини

Будує доля
Батьківщину
Фундаменти
Стіни
І дах
Над головою сім'ї
Де хліб насущний
Хай і чорствий
Буде завжди
Свій.

м. Наленчів
12-27 грудня 2016 р.

Іван Киризюк: З циклу «Притча Підляшшя»

Мова

Мово моя,
Мово домашня
Предками наговорена,
Проста і звична
Від колиски щирая,
Богу словом
«Віруюю»... співана.
Мово Підляшшя,
Мово рідного села,
Ти нас
До Києва завела!
Мово рідна, материнська
Мово моя –
Українська!

Час

Накину на час
Уздечку
Загнуздаю,
Заплету в гриву
Зелений листочок,
Росяну травичку.
Поверну назад,
Щоб ще раз
Найти
Щастя свойого підкову,
В галопі
По брукованій вулиці,
Розсиплю
Ноти кирилиці.
Накину на час
Уздечку,
Жайворонковим співом
Над полем полечу,
Щоб повернути
Жменькою щастя
До тебе
Під вечір.

Празник

Пнеться жовта осінь
На вершок
На тополю
Скородить
Дощ
Заоране поле
Минуло
Івана Богослова
З-за лісу
Вийшла Покрова
Убралась осінь
Святочно
Урочисто
Танцюють берізки
В золотому намисті.

Курган Ярослава

За Дорогичином
При річці Буг,
У зеленій долині,
Зарослий кущами курган
Спить в самотині.
Тут руська рать
В полях стояла,
Тут в боях кружляла
Тінь кривава,
Княжі воїни
В кургані спочили,
Буйний вітер
Їх славу розвіяв
Мов листя...
Князь плаче у небі
Вмиває із крові
Меч волі сріблистий.

Рідне

Рідна пісня
Нанизана словами
Мов намисто
Ранковим
Весняним сонечком
Колише
Дзвони заповітно
Рідна пісня
Гуляє над селом
У рідних небесах
Черешень
Барвистим цвітом –
Малює радість очі
Сільським дітям.

Залішани

Горіла калина
Білою рукою дівча
Тримала в Залішанах
Надій
Барвисте небо
Розстріляного війною
Покоління
В залішанських полях
Нині пливе
Журба поминальна
Вибляклим голосом тиші
На чорній могилі
Сорок шостого року
Ятрить буре зло
І свіча вдовиці.

Слово

Нам свідомість
Вибілено
Ідолом
В масках латині
Слово
Наше
Голодне
Стане примарою
У селах
У місті
В молитві
У пісні
Прикриє Підляшшя
Туман небарвистий

Далі буде

Крив'ятичі – Більськ
9 – 11 листопада 2017 р.

З хроніки подій на Підляшші

Гуцульські музиканти в Цехановці

2-3 грудня 2017 р. в Музеї хліборобства в Цехановці проходив XXXVII Міжнародний конкурс гри на інструментах пастухів. Це найбільша того роду подія в Польщі. Цього року взяли в ній участь виконавці з Польщі, України, Литви, Білорусі та Словаччини. Українські учасники з місцевостей: Путила, Розтоки, Сергії, Багна, Вижниця, що в Чернівецькій області, знайшлися серед лауреатів у категоріях: «трембіти», «пастирські роги» та «інші пастирські інструменти». Традиційно з концертом інструментальної та вокальної музики Гуцульщини виступив український ансамбль «Карпатська тайстра».

Конкурс зорганізував Музей хліборобства в Цехановці.

«Міст до історії» у Ботьках

3 грудня у Ботьках підсумовано етап проекту «Міст до історії», реалізованого новостворeним фондом «Околиця». Його метою була документація спогадів найстаріших, понад 80-літніх жителів ґміни. Упродовж двох років удалося записати спогади кількадесяти старших людей та зібрати майже 300 фотографій і документів.

Майстер-класи з Улитою Харитонюк

3 грудня у Музею війська в Білостоці проходили сімейні майстер-класи традиційного співу «Хлопці воюють та світу не бачать» («Chłopaki wojują i świata nie bacą»). Повела їх Улита Харитонюк, культурознавець, співачка, етнограф, дослідниця підляського фольклору. Вчила вона традиційних рекрутських та солдатських пісень.

4 грудня Улита Харитонюк вела майстер-класи у сільській світлиці в Добриводі. Були вони присвячені вивченню традиційних добривідських народних та релігійних колядок. Колишнього репертуару вчили жінки з місцевого фольклорного колективу. Зустріч з колядками пройшла в рамках проекту «Лабораторія культури», проводженого Міським осередком культури, спорту і рекреації в Кліщелях. Проект реалізовано в рамках програми «Культурне навчання», що була фінансована Міністерством культури і національної спадщини РП.

Українські артисти в білостоцькій опері

5 грудня в Підляській опері і філармонії в Білостоці глядачі могли дивитися один із найбільш відомих балетів у світі – «Лускунчик» Петра Чайковського. Показали його артисти Українського балетного театру зі Львова. То чергова презентація «Лускунчика» в Білостоці у виконанні львів'ян.

«Жуброффка»

6-8 грудня в Білостоці проходив Міжнародний фестиваль короткометражних фільмів «Жуброффка». У його рамках **8 грудня** у Музичній кав'ярні «Фама» зорганізовано «Український фільмовий сніданок», під час якого можна було подивитися українські короткометражні фільми та попробувати страв української кухні.

Міжнародний фестиваль короткометражних фільмів «Жуброффка» то найбільший фільмовий захід не лише в Білостоці, але взагалі в цій частині Європи, який відкритий на презентацію кіно з цілого світу, в тому числі з країн Східної Європи. Кожного року є на ньому презентовані українські фільми. Цього року показано в Білостоці майже 300 короткометражних фільмів, у тому числі з України.

«До джерел» у Білостоці

7 грудня у Громадській початковій школі св. св. Кирила і Методія в Білостоці відбулися передсвяточні майстер-класи прикрашування пряників *(на фото)*. Взяло в них участь кільканадцятеро дітей і молоді з садка, початкової школи і гімназії, які вчаться української мови як рідної в пунктах навчання української мови в Білостоці. Зустріч повела Єва Степанюк. Показувала вона дітям, як можна використати різноманітні підляські орнаменти та перенести їх на пряник. Заняття у т.з. православній школі були останньою ініціативою проекту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»». Упродовж 2017 р. у рамках цього проекту білостоцькі вчительки української мови провели ряд заходів для учнів пунктів навчання української мови: випікання «буслових лап» і великодньої паски та прикрашування вербочок квітами в Загороді в Козликах над Нарвою, танцювальні майстер-класи в Громад-

ській початковій школі св. св. Кирила і Методія в Білостоці, заняття писання писанок в Інтеграційному садку № 26 у Білостоці тощо.

Колядки в православній школі

10 грудня в Громадській початковій школі св. св. Кирила і Методія в Білостоці відбувся «Вечір колядок» *(на фото)*. Колядували учні православної школи та їхні вчителі і батьки – кожен клас виконав одну вибрану колядку, виступив шкільний хор та на кінець заколядували всі учасники зустрічі. Більшість пісень, що прозвучала на концерті, це були українські традиційні і сучасні колядки і щедрівки.

Колядні зірки в Більську

12 грудня в Початковій школі № 4 ім. А. Міцкевича в Більську відбулися майстер-класи різдвяних зірок, спрямовані до дітей, які вчаться в українських класах. Діти під оком фахівця, підляського звіздаря з Крив'ятич, Петра Богацевича, виконали справжню зірку для колядування.

Колядки в опері

12 і **14 грудня** в Підляській опері і філармонії в Білостоці проходили концерти XXXVI «Вечорів православних колядок». Взяли в них участь, передусім, дитячі та парафіяльні хори з Білостока, окрім того виконавці з Василькова, Михалова, Орішкова, а також Народний молодіжний камерний хор Кременецького будинку культури в Україні. Велику частину репертуару учасників концертів склади українські колядки і щедрівки.

Бюджетні гроші для меншин

15 грудня Міністерство внутрішніх справ і адміністрації РП подало до відома інформацію про розподіл дотацій на проекти національних меншин. Найбільша українська організація регіону – Союз українців Підляшшя, має отримати 282,600 зл. Це кошти на: зустрічі з підляським фольклором, українською традицією і поезією; видавання українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»; майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»; Інтеграційно-навчальні зимові канікули для дітей і молоді; діяльність аматорських художніх колективів; українські радіопередачі «Українське слово» в православному Радіо Orthodoxia та діяльність Союзу українців Підляшшя.

Варто згадати, що в минулому році змінилися механізми розподілу коштів, наслідком чого стали бюрократичні ускладнення для організацій національних меншин. Від грудня 2016 р. введено розподіл дотацій за трьома траншами, у результаті чого громади нацменшостей у 2017 р. не змогли використати усіх грошей.

18 грудня представники національних меншин у складі Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин звернулися до відомства з заявою, в якій зазначили, що зміна системи фінансування ввела додаткові обов'язки для організацій, а це призвело до кризи в їхній діяльності. Вони звернулися до Комісії про модифікацію способу надавання дотацій. Також хочуть, щоб у лютому 2018 р. Міністерство внутрішніх справ і адміністрації надало інформацію, яким чином зміни, що ввело Міністерство, позначилися на діяльності організацій національних меншин.

Юрій Токар з колядками

16 грудня у клубі «Jubilat» у Білостоці відбувся концерт колядок та різдвяних пісень у виконанні українського барда Юрія Токаря.

«Гойраки» видали другий диск

16 грудня у «Креативному центрі культури» в Більську відбувся концерт гурту «Гойраки». Був він поєднаний з промоцією другої платівки ансамблю «Сценарій» («Scenariusz») та його нового музичного відеокліпу «Magda».

Конкурс колядок

20 грудня в Початковій школі № 4 в Більську відбувся XIV Міжшкільний конкурс колядок і пасторалок «Бог ся рождає, зірка сходить» («Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi»). Взяло в ньому участь 20 учасників – учнів початкових шкіл з Більська, які виконували різдвяні пісні польською, українською та білоруською мовами.

Конкурс зорганізувала Початкова школа № 4 в Більську та Союз українців Підляшшя дякуючи дотації Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП та Міського управління Більська.

Українська молодь знайомиться з регіоном

20 грудня молодь з другого класу гімназії Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську взяла участь у краєзнавчій поїздці по підляських селах. Учні українського класу побували в Суражі, Пухлах, Нарві, Гатьках і Сацях, де знайомилися з пам'ятками підляської старовини, традиційною архітектурою та природою. Про цінності Підляшшя розповідав д-р Мирослав Степанюк, голова Товариства Спадщина Підляшшя.

«Колядування з Енеєм»

4 січня 2018 р. у Підляській опері і філармонії в Білостоці відбувся концерт «Колядування з Енеєм». Прозвучали на ньому українські і польські колядки у виконанні найпопулярнішого в Польщі українського фолькрокового гурту з Ольштина, переможця програми «Must Be the Music».

Колядки в Гайнівці

10-11 і **14 січня** у Гайнівському будинку культури проходили «Гайнівські зустрічі з православною колядкою». Взяло в ньому участь 30 колядних груп з Гайнівки, Орішкова, Більська, Лосинки, Кліщель, Чижів, Моря, Біловежі. Як молодші, так і старші виконавці охоче виконували на конкурсі українські колядки.

Новорічні «Маланки» з українською піснею

13 січня у ресторані «Trzy ro Trzy» в Білостоці відбулася українська «Маланка». Взяло в ній участь майже сто осіб. Вітали їх колядками учасники українського фольклорного колективу «Добрина» з Білостока. Українську музику відтворював ді-джей Мартин. Новорічну забаву зорганізував Білостоцький відділ Союзу українців Підляшшя.

Того самого дня в клубі «Ґвінт» у Білостоці пройшла «Велика Маланка». Заграв на ній, між іншими, український фольк-роковий ансамбль «Тугай-Бей» з Ольштина.

Також **13 січня** «Фолькову Маланку» у Черемсі зорганізував фольк-гурт «Черемшина». Також і тут не забракло українських пісень у фольк манері.

Українці підтримують Великий оркестр

14 січня у цілій Польщі проходили концерти 26-го фіналу Великого оркестру святкової допомоги, польської фундації, яка координує доброчинний громадський рух, один з наймасовіших у Польщі. Зібрані нею кошти спрямовуються на закупівлю медичного устаткування лікарень та підтримку національних медичних та медико-соціальних програм.

У цьогорічну акцію традиційно включилися українські виконавці, у тому числі на Підляшші. У Більську зіркою благодійного концерту був фольк-роковий гурт «Гойраки», у Білостоці заграв, між іншими, український ансамбль «Тугай-Бей» з Ольштина.

Зустріч у Президента РП

15 січня у Варшаві Президент Польщі Анджей Дуда та його дружина зустрілися з представниками національних, етнічних та релігійних меншин у Польщі. Під час зустрічі Президент підкреслив, що представники різних національностей та віросповідань упродовж віків спільно воювали за Польщу, яка цього року відзначає 100-річчя незалежності. Звернув також увагу на те, що Польща забезпечує спокій, безпеку та можливість нормального життя всім своїм громадянам.

У зустрічі взяли участь першоієрархи Православної церкви в Польщі та представники української громади, у тому числі д-р Григорій Купріянович, між іншими, голова Українського товариства та член Головної ради Союзу українців Підляшшя.

Колядували діти з садка

16 січня в Садку № 9 «Лісова поляна» в Більську відбувся святковий концерт «Заколядуймо всі разом». То один з найбільших заходів, на який діти, що вчаться української мови як рідної в садку, приготовляють артистичну програму. На цьогорічному заході з коляками, щедрівками, вертепом та святковими побажаннями виступили майже всі дошкільнята з українських груп. Цього навчального року на заняття української мови записаних 130-теро дошкільнят.

Колядували школярі

17 січня у Початковій школі № 4 у Більську відбувся «Вечір українських колядок». Пройшов він у формі театрального дійства, приготованого підляською українською говіркою вчительками та учнями українських класів. Українські діти і молодь показали, як бабуся з підляського села готується до Різдва Христового, яке сподівається провести на самоті, однак несподівано з'являються її діти. Під час свят традиційно приходять колядники, які співають колядки, складають побажання та показують вертеп.

«Вечір українських колядок» був нагодою показати різноманітний зимовий репертуар, приготований дітьми і молоддю, що вчаться української мови як рідної. Цього року української мови як рідної вчиться в більській школі 183-є дітей і молоді.

Українська ялинка

20 січня у Початковій школі № 4 у Більську відбулася українська ялинка, спрямована до дітей і молоді, що вчиться української мови на Підляшші. Традиційно були: забава під українську музику, гри і конкурси, а також візит святого Миколая, який подарував українським дітям подарунки.

Святкові «пачки» отримали не лише діти з Більська – учасники ялинки, але всі, хто вчиться української мови як рідної на Підляшші. Подарунки приготував Союз українців Підляшшя.

Колядки в Білостоці

20 січня у клубі «Jubilat» у Білостоці відбувся «Вечір українських колядок». Виступили діти, які вчать-

ся української мови як рідної в цьому місті, хор Громадської початкової школи св. св. Кирила і Методія в Білостоці, ансамбль «Стебло» з Білостока, хор «Воскліновєніє» з Гайнівки, фольклорний колектив «Добрина» з Білостока та «Гілочка» з Черемхи.

Концерт зорганізував Білостоцький відділ Союзу українців Підляшшя.

Колядки в Дуб'яжині

20 січня у сільській світлиці в Дуб'яжині відбулася восьма едиція «Вечора колядок». Концерт провів місцевий український фольклорний колектив «Родина». Окрім господарів виступили на ньому хор Університету третього віку в Більську та хор Православної парафії в Підбіллі.

100-річчя проголошення самостійності України

20 січня в Холмі та **21 січня** в Люблині відбулися урочистості з нагоди 100-річчя проголошення самостійності України – ключової події в новітній історії України та українського народу. У Холмі врочистості почалися від молитви коло кафедральної православної церкви св. Івана Богослова. До присутніх звернувся д-р Григорій Купріянович, голова Українського товариства, головного організатора відзначень. Учасники поклали квіти до символічного хреста, освяченого 2016 р., який присвячений пам'яті народженого в Холмі Михайла Грушевського, голови Центральної Ради Української Народної Республіки, та запалили свічки. Вшановано також пам'ять інших визначних постатей зв'язаних з містом – похованого в Холмі прем'єр-міністра уряду УНР на еміграції Пилипа Пилипчука та інших політиків того періоду – братів Васиньчуків: уповноваженого уряду УНР Антона Васильчука та представника екзильного уряду УНР Павла Васильчука, які похоронені на двох православних кладовищах міста. Після цього на урочистому концерті в залі Державної вищої професійної школи виступив український чоловічий хор «Журавлі». Виконав він українські патріотичні пісні з періоду боротьби за незалежність України та українські колядки. У ході концерту Микола Ярмолюк, радник-посланник посольства України, вручив відзнаку від Міністерства оборони України «Знак пошани» отцю мітрату Івану Лукашуку, священику православної церкви в Холмі. Нагороду надано за вклад у збереження місць пам'яті та поховань діячів Української Народної Республіки.

21 січня врочистості продовжувалися у Любліні. Почалися вони від виконання гімну України та Республіки Польща біля могил воїнів армії Української Народної Республіки на Православному кладовищі в Любліні. Гімни України і Польщі виконав польський військовий оркестр, а під час богослужіння співав хор «Журавлі».

Панахиду за душі борців за волю України та молебень за Україну очолив Архієпископ Люблинський і Холмський Авель. У події взяли участь українські солдати з литовсько-українсько-польської бригади, представники Польського війська та численні офіційні гості, у тому числі представники міської та воєводської влади, які поклали вінки до пам'ятника воїнам Української Народної Республіки.

Друга частина заходу пройшла у Оперному залі Центру зустрічі культур в Любліні. Відбувся там урочистий концерт з нагоди 100-річчя самостійності України. Нагороджено під час нього представників української громади Люблина, в тому числі уродженців Північного Підляшшя. «Знаком пошани» Міністерства оборони України удостоєно історика д-ра Миколу Рощенка, який родом з підляського містечка Кліщелі, окрім того Романа Матвійчину

та д-ра Григорія Купріяновича. Своєю нагородою – «Медаллю 700-ліття міста Люблина» місцевих українців нагородив президент міста Кшиштоф Жук. Медаллю відзначено Українське товариство, його голову д-ра Григорія Купріяновича та д-ра Миколу Рощенка. Концерт став нагодою для привітання заслуженого українського діяча з Підляшшя Миколу Рощенка з ювілеєм 75-річчя.

Під час урочистого концерту з артистичною програмою виступили українські діти і молодь Люблина. Заспівав чоловічий хор «Журавлі» – візитка українського середовища в Польщі. Урочистості зорганізували Українське товариство та Генеральне консульство України в Любліні. Відбулися вони під почесним патронатом Надзвичайного і Повноважного Посла України в РП Андрія Дещиці.

Нагороджено Люблинсько-холмську єпархію

22 січня подано до відома лауреатів Нагороди ім. князя Костянтина Острозького, яку щорічно присуджує білостоцький часопис «Православний перегляд» за заслуги в розвитку культури, думки та духовності православ'я, а також за діяльність на користь єдності християн. Цього року одну з чотирьох нагород отримала православна Люблинсько-холмська єпархія, на території якої до Другої світової війни компактно проживало православне українське населення. Після акції «Вісла» залишилася там горстка православних. Церковне життя почало відроджуватися у 1950-тих рр. Зараз єпархія веде активну діяльність та діалог з іншими церквами та віросповіданнями. Люблинсько-холмська єпархія це перша православна єпархія, яка отримала Нагороду ім. князя Острозького.

У Кліщелях ткали ходники

26 січня в Міському осередку культури, спорту і рекреації в Кліщелях відбулися майстер-класи ткання ходників.

Глобальний контроль та цензура

26 січня в галереї «Арсенал» у Білостоці відбувся вернісаж виставки «Глобальний контроль та цензура». Презентовано на ній праці митців з багатьох країн, у тому числі роботи мистецької групи Р.Е.П. з України, які присвячені темі повсюдного контролю – як державного, так і комерційного.

Українські пісні в Супраслі

27-28 січня в Супрасльській академії проходили майстер-класи українських пісень «Від Коляди до Великого посту». Повела їх Тетяна Сопілка, етномузиколог, учасниця колективу «Древо» з Києва – одного з найкращих українських ансамблів, які виконують українські народні пісні в автентичній манері. Вчила вона українських колядок, а також ліричних і релігійних пісень. Зустріч з українськими піснями зорганізувало Товариство Спадщина Підляшшя.

Колядки в Тересполі

27-28 січня в Тересполі проходила XXIII едиція Міжнародного фестивалю східнослов'янських колядок. Взяло в ній участь понад 20 хорів і колективів з Польщі, Білорусі, України і Росії. З України приїхали виконавці зі Львова, Рівного і Луцька. Як і в попередніх роках серед учасників фестивалю були виконавці з Північного Підляшшя. Цього року в Тересполі заспівали, між іншими, хор Братства св. св. Кирила і Методія з Більська та український фольклорний колектив «Гілочка» з Черемхи. Під час фестивалю була презентована виставка народних підляських рушників «Дорога життя» з колекції Музею в Більську.

Про пацифікацію Залішан

29 січня у Залішанах, що в ґм. Кліщелі, відбулися врочистості в 72-ті роковини пацифікації села відділенням Національного військового об'єднання під командуванням капітана Ромуальда Райса «Бурого». 29 січня 1946 р. у Залішанах польські підпільники вбили та живцем спалили 16 осіб, у тому числі жінок і дітей. Врочистості пройшли коло пам'ятного хреста, фондованого в 2011 р. тодішнім депутатом Сейму РП Євгеном Чиквином у пам'ять про вбивство жителів села. Взяли в них участь представники місцевих влад, духовенство та жителі Залішан і околичних сіл.

29 січня у галереї «Арсенал» у Познані відкрито виставку праць підляських митців Маргарити Дмитрук та Леона Тарасевича, яка була присвячена пацифікації Залішан.

Зимові канікули українських дітей

29 січня – 1 лютого діти і молодь, які вчаться української мови у школах на Підляшші та в Любліні взяли участь в інтеграційно-навчальному зимовому таборі в Любліні. У програмі були, між іншими: співочі і танцювальні майстер-класи, які вели Алла Ковальчук (спів) та Борис Бунь (танець), оглядання пам'яток міста, презентації та лекції. Про українців у Любліні – їхню історичну традицію і сучасність розповів молодим підляшанам д-р Григорій Купріянович.

Зимовий табір зорганізував Союз українців Підляшшя дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото Л. Лабович, П. Лоза («Наше слово»)

Związek Ukraińców Podlasia w 2018 roku dzięki dofinansowaniu ze środków dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji realizuje następujące zadania:

1. Zimowisko integracyjno-edukacyjne dla dzieci i młodzieży
2. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską
3. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"
4. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł"
5. Działalność amatorskich zespołów artystycznych
6. Działalność Związku Ukraińców Podlasia
7. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo"

ЧЕТВЕРТИЙ УНІВЕРСАЛ

УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом стала на землі Українській Вільна Народня Республіка. Справдилась колишня давня мрія батьків Твоїх, борців за вольности і права трудящих. Але в тяжку годину відродилась воля України. Чотири роки лютої війни знесилили наш Край і людність, фабрики товарів не виробляють, заводи спиняються, залізниці розбиті, гроші в ціні падають, хліба меншає, наступає голод. По краю розплодились купи грабіжників і злодіїв, особливо коли посунуло з фронту військо, спричиняючи криваву різню, заколот і руїну на нашій Землі. Через все це не могли відбутися вибори в Українські Установчі Збори в призначений нашим попереднім Універсалом час і ці Збори, призначені на сьогоднішній день, не могли зібратись, щоб прибрати в свої руки нашу тимчасову найвищу революційну владу над Україною, установити лад в Народній Республіці нашій і організувати нове Правительство. А тим часом Петроградське Правительство Народніх Комісарів, щоб повернути під свою власть Вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні, і насилає на наші землі свої війська-красногвардійців, большевиків,— які грабують хліб наших селян і без всякої платні вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, заготовленого на засів, вбивають невинних людей, і сіють скрізь безладдя, злодійство, безчинство.

Ми, Українська Центральна Рада, зробили все, щоб не допустити сеї братовбивчої війни двох сусідніх народів, але Петроградське Правительство не пішло нам на зустріч, і веде далі криваву боротьбу з нашим Народом і Республікою. Крім того, те саме Петроградське Правительство Народніх Комісарів починає затягати мир і кличе на нову війну, називаючи її до того ще священною. Знов поллється кров, знов нещасний трудящий народ повинен класти своє життя.

Ми, Українська Центральна Рада, обрана з'їздами селян, робітників і салдатів України, на те пристати ніяк не можемо, ніяких війн піддержувати не будемо, бо Український Народ хоче миру, і мир демократичний повинен бути як найскорше. Але для того, щоб ні Руське правительство, ні инші кривди не ставили Україні на перешкоді установити той бажаний мир, для того, щоб вести свій Край до ладу, до творчої роботи, до скріплення революції та волі нашої, ми, Українська Центральна Рада, сповіщаємо всіх громадян України: віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, Вільною, Суверенною Державою Українського Народу. Зо всіма сусідніми державами, як то: Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та инші, ми хочемо жити в згоді і приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки,— власть у ній буде належати тільки Народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу селян, робітників і салдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву „Ради Народніх Міністрів".

Насамперед, приписуємо Правительству Республіки—нашій Раді Народніх Міністрів—від сього дня вести розпочаті вже ним переговори про мир з Центральними Державами цілком самостійно і довести їх до кінця, не зважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь инших частин бувшої Російської Імперії, і установити мир, щоб наш Край розпочав своє господарське життя в спокою і згоді.

До так званих большевиків, та инших напасників, що нищать та руйнують наш Край, приписуємо Правительству Української Народньої Республіки твердо і рішуче взятись до боротьби з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо не жаліючи життя боронити добробут і свободу. Наша Народня Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограду насильників, які топчуть права Української Республіки.

Незмірно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко замучила наш Народ, знищила наш Край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець, з тим, як армія буде демобілізуватися, приписуємо одпускати по-домам після затвердження мирних переговорів розпустити армію зовсім. Потім, замість постійної армії, завести народню міліцію, щоб військо наше служило охороною робочого народу, а не бажанням пануючих верств.

Поруйновані війною і демобілізацією місцевости мають бути відновлені за допомогою і заходом нашого Державного Скарбу. Коли вояки наші повернуться до дому, народні ради, волосні, повітові та городські думи мають бути переобрані в час, який буде приписано, щоб і вояки наші мали в них голос. А тим часом, аби встановити на місцях таку власть, до якої б мали довір'я і яка б опіралась на всі революційно-демократичні верстви народу, Правительство повинно закликати до співробітництва ради селянських, робітничих і салдатських депутатів, вибраних з місцевої людности.

В справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, уже виробила закон про переданя землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власности і соціалізацію землі, згідно з нашою постановою на восьмій сесії. Закон сей буде розглянено за кілька днів в повній Центральній Раді.

Рада Народніх Міністрів ужиє всіх заходів, щоб передача землі в руки трудящих ще до початку весняних робіт через земельні комітети неодмінно відбулась.

Ліси, води і всі багатства підземні, як добро Українського трудящого народу, переходять в порядкування Української Народньої Республіки.

Війна також забрала на себе всі трудові робочі сили нашої країни. Більшість заводів, фабрик, майстерень виробляла тільки те, що було потрібно для війни, і народ зостався зовсім без товарів. Тепер війні кінець. Отже приписуємо Раді Народніх Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам.

Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а також і інвалідів. В Самостійній Народній Республіці України не повинно терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість Держави, має розпочати творчу роботу в усіх галузях, де всі безробітні могли б найти працю і прикласти свою силу і—вжити всіх заходів до забезпечення скалічених та потерпілих від війни.

За старого ладу торговці та різні посередники наживали з бідних пригноблених класів величезні капітали. Отже Українська Народня Республіка бере в свої руки найважніщі галузі торговлі і весь доход з неї потратить на користь народу. За товарами, які будуть привозитись з за кордону і вивозитись за кордон, буде доглядати сама Держава наша, щоб не було такої дорожнечі, яку терплять найбідніщі класи через спекулянтів. Правительству Республіки на виконання сього приписуємо зробити і представити на затвердження закони про це, а також про монополію заліза, шкури, тютюну і инших продуктів і товарів, з яких найбільше бралося прибутків з робочих класів, на користь нетрудящихся.

Так само приписуємо встановити державно-народній контроль над всіма банками, які кредитами, позиками нетрудящим класам допомагали визискувати класи трудящі. Отже позичання позик банками має даватися головним чином на підтримку трудящого населення та розвиток народнього господарства Української Народньої Республіки, а не на спекуляцію та різні банкові експлуатації і визиск.

На ґрунті безладдя, невдоволення в життю та нестачі продуктів росте невдоволення серед де-яких частин людности. Тим невдоволенням користуються різні темні сили і найбільш несвідомих людей до старих порядків. Сі темні сили хочуть знову повернути всі вільні народи під єдине царське ярмо Росії. Рада Народніх Міністрів повинна рішуче боротися з усіма контр-революційними силами. А всякого, хто кликатиме до повстання проти Самостійної Української Народньої Республіки, до повороту старого ладу, того карать, як за державну зраду.

Всі демократичні свободи, проголошені третім Універсалом, Українська Народня Республіка підтверджує, і в—зокрема проголошує: у Самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуються правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9-го січня.

Всього, чого з вичисленого в сім Універсалі не встигнемо зробити ми, Центральна Рада, в найближчих днях, те певно доверщать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі Збори. Ми приказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них як найпильніше, вжити всіх заходів, щоб відбулися вони, голоси подавати як найсвідоміше, щоб за кілька тижнів зібрались ці наші Установчі Збори—найвищий господар і впорядник Землі нашої—і закріпили свободу, лад і добробут конституцією Незалежної Української Народньої Республіки на добро всього трудящого народу—тепер і на будуче.

Сьому Найвищому нашому органові належатиме рішати про федеративний зв'язок з народніми республіками бувшої Російської держави.

До того часу всіх громадян Самостійної Української Народньої Республіки взиваємо непохитно стати на сторожі добутої волі та прав нашого Народу і всіма силами боронити свою долю від всіх ворогів селянсько-робітничої Самостійної Республіки Української.

Українська Центральна Рада.

[illegible]